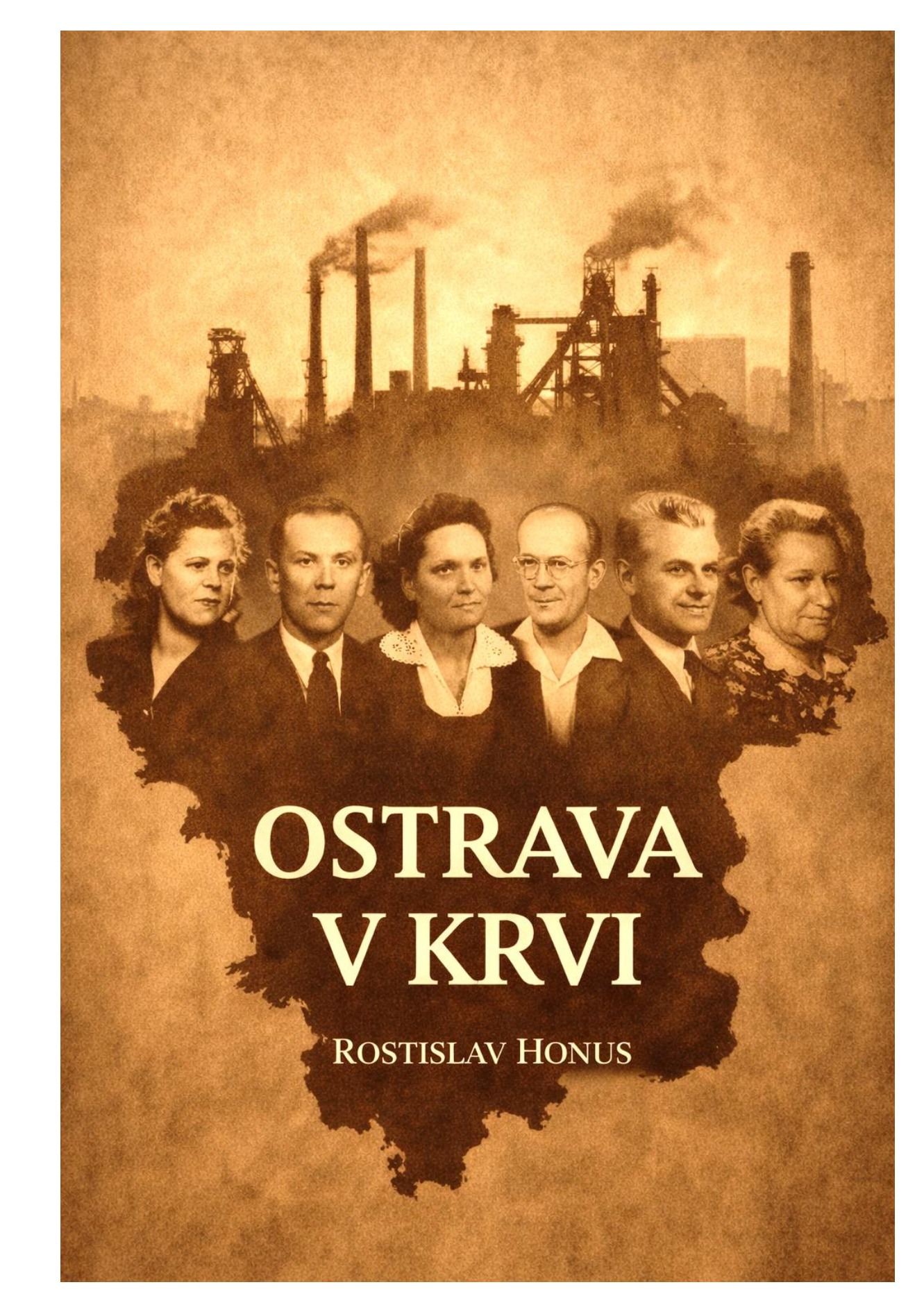

OSTRAVA V KRVÍ

ROSTISLAV HONUS

OSTRAVA V KRVI

Rostislav Honus

První elektronické vydání

Ostrava 2026

© Rostislav Honus, 2026

Text, koncepce a zpracování: Rostislav Honus

Historické fotografie, rodinné dokumenty a další archivní materiály pocházejí, není-li uvedeno jinak, z rodinného archivu autora.

Některé obrazové rekonstrukce a ilustrace byly vytvořeny autorem s využitím nástrojů generativní umělé inteligence OpenAI. Tyto obrazové materiály jsou u příslušných ilustrací označeny.

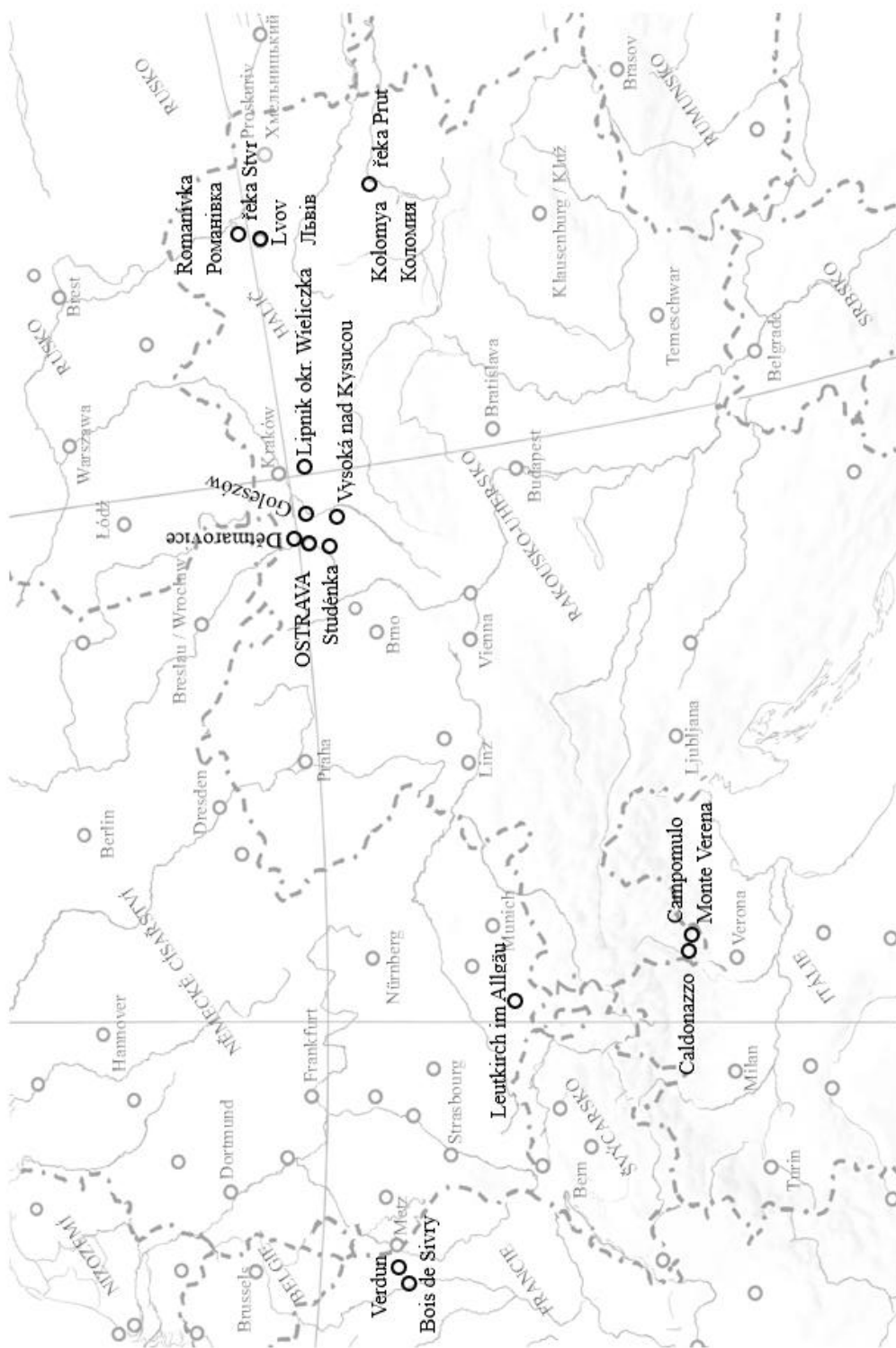
Tato elektronická publikace je poskytována bezplatně. Bezplatné zpřístupnění publikace neznamená vzdání se autorských práv.

Publikace je určena pro osobní a nekomerční užití. Je dovoleno uložit ji do vlastních zařízení a vytisknout pro osobní potřebu. Bez předchozího písemného souhlasu autora není dovoleno publikaci ani její části dále zveřejňovat, distribuovat, prodávat, upravovat nebo rozmnožovat nad rámec zákonných výjimek a licencí.

ISBN 978-80-11-09278-8 (pdf)

ISBN 978-80-11-09279-5 (ePub)

www.rostislavhonus.cz

Vytvořeno autorem z mapového podkladu OpenAI

Historický rámec této knihy vychází z rodinného archivu, genealogického bádání, veřejně dostupných historických pramenů, a především ze vzpomínek prarodičů a rodičů. Významným zdrojem byly rovněž písemně zaznamenané paměti mého pradědečka Josefa Lampy. Při práci mi byly užitečnými pomocníky AI modely, které mi pomáhaly třídit materiál, hledat historické souvislosti, formulovat závěry a klást otázky, jež bych si sám nepoložil. Pokud u jednotlivých historických pasáží nejsou uvedeny zdroje, jedná se o výsledek křížově ověřených rešerší AI systémů.

Ostrava 2026
Rostislav Honus

Julie, nikdy, prosím, nezapomeň, odkud jsi přišla a komu vděčíme za život, který máme. Až Ti jednou bude život připadat těžký, můžeš se k této knize kdykoliv vrátit. Věřím, že Ti pomůže najít sílu jít dál a hledat své vlastní štěstí.

Proč psát o rodinné historii

Píšu a píšu. A s každou větou jako by přede mnou ožívali mí praprarodiče, prarodiče, dětství, vyprávění mých babiček a rodičů — kteří jsou našťástí stále se mnou. Mohou vzpomínat, doplňovat, opravovat, sdílet... a také si nepamatovali. Pořád zbývají bílá místa, i když je toho zmapováno tolik. Fakta jsou často strohá. Zaplňuji je tím, co si představuji, že se pravděpodobně stalo. Všechny klíčové události jsou ale pravdivé, doložené a ověřené.

Najednou vidím všechny ty postavy, kterým vděčím za to, že jsem tady já i mí blízcí. Prožívám s nimi těžké chvíle i okamžiky radosti. Mnoho informací znám z matrik, archivů, pamětí a rodinného vyprávění. A přesto... vlastně nevím téměř nic. Jak se cítili, když jim zemřelo dítě, sourozenec, milovaný člověk? Jakou hrůzu prožívali ve válkách? Kde a jak našli sílu jít dál. Unést to všechno — dřinu, pot, bídu, válku, šachty, ocelárny, smrt i zrození.

A tak si někdy připadám zhýčkaný tím, co všechno dnes беру jako samozřejmost. Přemýšlím, jestli bych dokázal unést jejich úděl. A znovu a znovu si kladu otázku: co je opravdu důležité? Psaní a pátrání v osudech mých předků mě vrací na zem. Skrze ně poznávám nejen historii Ostravska, ale i sám sebe. Vžívám se do pocitů lidí, které jsem osobně nepoznal, ale jejichž geny jsou i mými geny. Jejich životní traumata jsou zapsána i v mé DNA.

Pochopil jsem, že láska, víra, odvaha a síla žen a mužů našeho rodu neskončily. Trvají dál — ve mně, v nás a v našich dětech.

Sen

Rok 2002.

Noc.

Úplněk.

Stál jsem ve stodole, jejíž trámy pamatovaly roky, kdy ani mí rodiče ještě nebyli na světě. Věděl jsem, že jsem ve Studénce — v místě, odkud pochází mužská linie mého rodu. A pak jsem je uviděl. Přede mnou seděli na dřevěných lavicích muži a ženy. Všichni odění do černého. Muži v černých oblecích a kloboucích, jaké nosili naši předkové na vesnicích. Ženy v tmavých šátcích, pevně uvázaných pod bradou. Mlčeli. Jen se na mě dívali. Ten pohled nebyl tvrdý ani přísný. Byl tichý a vážný. Plný očekávání a důvěry.

A já v tom snu přesně věděl, co mi říkají — i když nepadlo jediné slovo: „Nezklam nás. Jsí tady díky nám. Věříme ti. Pokračuj.“

Pocit z toho snu byl neuvěřitelně silný. Mrazilo mě. Nebyl to sen, který po probuzení zmizí. Zůstal. A vrací se pokaždé, když se ponořím do příběhů minulosti. Jako by mi připomínal, že rodinná historie není jen sbírka jmen, dat a míst — ale tichá štafeta mezi těmi, kteří byli, jsou a těmi, co budou.

Možná právě proto píšu.

Z úcty.

Z vděčnosti.

A z potřeby slyšet jejich tichý hlas — dokud ještě může znít.

Vincenz Honus – prolog

Kolomyja, 9. ledna 1916

Kolomyja – tehdy součást Haliče, dnes ležící na území Ukrajiny – byla strategickým bodem na východní frontě. V lednu 1916 byla oblast pod kontrolou rakousko-uherské armády, ale ruské jednotky byly v okolí stále aktivnější.

„Vincku, vstávej. Vstávej, sakra. Musíme na patrolu.“ Četař Havránek třese Vincenzem, zabaleným do celtý na dně promrzlého zákopu. Vinckovi se právě zdá o odpichu vysoké pece ve vítkovických hutích. O tom žáru, na který tolik nadával. O suchu v ústech. V porovnání s touhle zavšivenou válkou byly dvanáctihodinové směny idylou. A hlavně... domov.

Domov v Zábřehu nad Odrou. Kostel. Domek číslo 19. Radnice. Statek u Matějů, u Holušů. Rodná Studénka. Marie. A malý Ludvík s Tonkou. Ztěžka otevírá oči. Byly dvě hodiny ráno. Čas, kdy ani oheň v polní kuchyni nehřeje a sníh se sype bez zvuku, jako by si i nebe potřebovalo ulevit, unavené válkou. Vincenz měl na nohách pořád ty samé okované boty, které mu včera promokly. A především. Minulý týden taky.

„Počkej si na signál,“ řekl četař. „Pak přes spojkou ke druhé pozici.“ Vincenz přikývl. Ruce měl ztuhlé, prsty necítil. Ale v ruce držel to, co znal – kus železa. Pušku. Uniformu měl nasáklou potem, vlhkem a ztuhlou mrazem. Navykým pohybem nasadil bodák.

Marie Šrubařová–Honusová (1872–1928)

Marie Honusová, rozená Šrubařová, byla sedmým dítětem horníka. Na svět přišla 21. 11. 1872. V miniaturním bytě Martina Šrubaře a jeho ženy Anny, rozené Doležálkové, nebylo místa nazbyt – zato tam bylo teplo. Ne vždy od kamen, ale od hlasů, kroků, zpěvu, ruční práce, dřevěné kolébky a tichého smířování po hádce, když Martin vypil více než by se slušelo. Její otec fíral na jámě Jindřich. S černýma rukama a uhelným prachem zažraným do kůže i očí se každý večer vracel, poklekl ke křížku, políbil ženu a děti. Marie ho milovala. A bála se o něj. Často se v noci budila, když se domem ozval otřes – věděla, že důl si někdy bere.

Jáma Jindřich byla hlubinným černouhelným dolem v centru Moravské Ostravy, jebož bloubení bylo zahájeno v roce 1848. Jako jeden z nejstarších závodů v majetku Severní dráhy Ferdinandovy (SDF) brál klíčovou roli v industrializaci města. Práce na Jindřichu byla pověstná svou náročností; již v 70. letech 19. století se stal nejhlubším dolem v rakousko-uherské monarchii a v pozdějších letech fírací klece klesaly do hloubky přesahující 550 metrů.

Mnoho rodin, jako ta Šrubařova, bylo na tomto dole přímo existenčně závislých. Těžní věž z roku 1913, stojící u hlavní tepny spojující centrum s Přívozem, zůstala dodnes dominantou Nádražní třídy. Némý svědek éry, kdy Ostrava byla srdcem evropského průmyslu.

Dětství strávila v hluku dětských hlasů, na prašné cestě mezi domy, kde si hrály s Anežkou na schovávanou. Byla tichá, přemýšlivá, s očima, které se dívaly dál než ostatní. Uměla šít, vařit, ale hlavně – naslouchat. Doma říkali, že má „tiché srdce“. Tak tiché, že po letech dotlouklo dřívě, než by mělo.

Z Moravské Ostravy se časem dostala až do Zábřehu nad Odrou. Žila v domě č. 19 v Dolní ulici. Dnes tam po čtyřproudové silnici chvátají ostravští za svými povinnostmi. Plzeňská ulice, jen kousek od Ostravar Arény. Tehdy to byl kout světa, kde Marie v roce 1916 sama pečovala o jednu místnost s kuchyní, v níž žili, pletla po večerech svetry pro Ludvíka a Tonku. Skládala prádlo do úhledných hromádek, aby i v chudobě panoval řád, a když bylo

ticho, zpívala si pro sebe staré slezské písně. Pracovala u dobrosrdečných sedláků Matějů jako děvečka a posluhovačka. Statek jí i Ludvíkovi a Antonii dával jistotu střechy nad hlavou, a hlavně dostatku jídla. Bylo chudé a jednotvárné, ale zaplat' Pánbůh za to. Po starších synech a dcerách Matějových se čas od času našly zachovalé boty a oblečení, takže i bez hlavy rodiny a živitele dokázali důstojně žít.

Ludvíkovy vzpomínky na dětství později hřály i bolely zároveň, když už tady pro něj milovaná maminka nebyla. Přestože o sobě a svých starostech málokdy mluvila, nesla na ramenou celou tíhu hospodaření a výchovy Antonie a Ludvíka v době, kdy tavící tyglík osudů a národností jménem Ostrava pracoval na plný výkon.

Zemřela 18. května 1928, když ještě nebylo Ludvíkovi ani 15 let a Antonie čerstvě oslavila 17. narozeniny. V době, kdy už oba plně vypomáhali prací a výdělkem k zajištění živobytí. Tatínka si Ludvík nepamatoval, a byl proto celým svým srdcem vázán na maminku. Příčinou jejího úmrtí byla srdeční vada a vodnatelnost. Záznam zapsal kaplan Petr Lička – formálně, úředně, stručně. Ale nic z těch řádků neříká, jak žila. Že v sobě nesla hlubokou věrnost, že vychovala syna Ludvíka a dceru Antonii. Nevypovídá nic o tom, jak silná musela být žena, která přežila tolik, a přesto se nikdy neptala, proč právě ona. Ludvík si od té doby nikdy nepřestal klást otázku: „Jak jsi mi to mohla maminko moje udělat?“ Došel k závěru, že Bůh není... nemůže být... Tatínek Vincenz, maminka... „Zůstal jsem sám.“ A od té chvíle už o své mamince nikdy nemluvil. Nesl si tu bolest ukrytou v sobě po zbytek života. Ani jeho synové Jan a Jindřich se nikdy nedozvěděli více o jeho dětství a mamince. Události, které nastaly po smrti maminky od sebe sourozence oddělily a ani později se spolu mnoho nestýkali.

P. Petr Lička (1883–1952) byl farářem v Zábřehu nad Odrou v době první republiky. V roce 1928 zapsal úmrtí Marie Honusové do matriky zemřelých. Patřil k aktivním podporovatelům chudých rodin. Jeho rukopis se dochoval v řadě církevních knih.

Zábřeh nad Odrou na prahu moderní doby

Na přelomu 19. a 20. století prožíval Zábřeh nad Odrou největší proměnu ve svých dějinách. S populací, která se mezi lety 1900 a 1910 rozrostla z osmi na deset tisíc obyvatel, se stal nejlidnatějším celkem dnešního ostravského Jihu. Svůj název, odvozený od polohy „za břehy“ řeky Odry, si obec sice ponechala, ale její tvář se nezadržitelně měnila.

Srdcem starého Zábřehu byl tamní zámek. Původní renesanční tvrz, později barokně upravená, po staletí sloužila jako sídlo správy lenního statku olomouckého arcibiskupství. Jen pár kroků od něj tvořil duchovní centrum obce empírový kostel Navštívení Panny Marie, dokončený v roce 1811.

Idyla luk a slepých ramen Odry však musela ustoupit průmyslu. Na hranici s Hrabůvkou vyrostla chemická továrna Julia Rütgerse, v Pískových dolech se do hloubky zakousla rypadla a krajinu protály vlečky strojních cihlen. V roce 1899 se dokonce začalo s hloubením dolu Bedřich, a přestože země uhlí nevydala, průmyslový hluk a prach z nedalekých Vítkovic se staly trvalou součástí zábřežského života.

Železárny formovaly Zábřeh nejen jako zaměstnavatel, ale i jako šířitel pokroku. V říjnu 1907 se místní dočkali revoluční novinky: do ulic bylo zavedeno plynové osvětlení. Plynovod rozzářil obec několik let předtím, než se zde objevila první elektrická žárovka. Modernizace však měla svou cenu – nebe nad Zábřehem po setmění rudlo zářemi z oceláren a na okenní parapety starých statků usedal šedý popílek.

I v této překotné době si některé rody držely své pozice. Na „dolním konci“ obce, v místech dnešní Horymírovovy ulice, hospodařil rod Holušů. Jejich statek byl natolik významným bodem, že se podle něj v roce 1905 vytyčovaly trasy nového osvětlení. Víru a pokoru rodiny dodnes připomíná kříž rolníka Jana Holuši z roku 1939, který stále stojí u dnešního heliportu HZS.

Přímo v jádru obce se pak rozkládal rozlehlý dvůr rodiny Matějových, proslulý chovem hřebců. Matějovi patřili k elitě zábřežských sedláků a jejich vliv přetrval generace – ještě v padesátých letech 20. století se významně podíleli na opravě staré zábřežské kaple na rohu ulic Rýparova a Jugoslávská.

Zábřeh této éry byl fascinujícím místem kontrastů: světem, kde se vůně čerstvě pokosených luk u Odry mísila s pachem dehtu z Rütgersovy chemičky a kde staré selské tradice osvětloval moderní vítkovický plyn.

Zdroje:

Městský obvod Ostrava-Jih — „Po stopách minulosti“ — Petr Lexa Přendík

„Konec října 1907 přinesl světlo do ulic Zábřeh nad Odrou“

„Cibelný v Zábřehu nad Odrou“ — historie cibelnického provozu koncem 19. století

„Důl Bedřich v Zábřehu nad Odrou“ — průmyslové záměry na začátku 20. století

“Paměť Ostravy”

Wikipedia — heslo Zábřeh nad Odrou (německy/česky)

Vincenz Honus (1883–1916)

Vítej

Chaloupka č. p. 30 ve Studénce 10. června 1883 voněla popelem a zaváněla chudobou. Prostý život od jídla do jídla, od roboty do roboty. Šest lidí se tísnilo ve dvou místnostech – dřavý strop, lavice u zdi, u kamen hrnec s vodou. Byl červen, ale nezvykle studený. Ráno s dechem, který v podobě páry kreslil v šeru všelijaké obrazy mraků, příšer a budoucnosti, jak věřily místní porodní báby, kořenářky a čarodějnice.

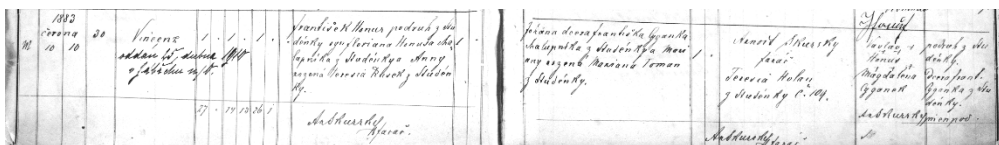
„Franto... běž pro Teresii...“ šeptla Johana a stáhla se do kouta, kde měla slamník, roztaženou pokrývku a zat’até pěsti. „Je to tu.“ František stál chvíli u dveří, ale pak si vzpomněl, jak to bylo minule a předminule a předminule... Popadl kabát. „Dělej, Marjánko,“ houkl na dceru, která seděla v koutku s kusem suchého chleba, „dej vodu na kamna. Horkou budeme potřebovat!“ František běžel kolem zdi zámku, štěkali psi, voněla rosa a Studénka se probouzela.

Porodní bába Teresie Holanová se objevila o necelou hodinu později, s košíkem plným hadrů, bylinek a horkých kamenů. „Dýchej, Johaninko, dýchej jako kráva, co se chystá k otelení – neboj se, bude to dobré jako předtím, máš už čtyři děti, však víš...“ Kolem poledne se ozval první pláč. Byl tenký a pronikavý. Johana brečela. František stál za kamny a kousal si už tak okousané nehty. Byl bledý. „Je to chlapec,“ oznámila porodní bába, „silný, živý... vidíš, jak sa drží za můj prst?“

Ještě ten den po nedělní mši a kázání přišli farář Arnošt Skurský a kmotři – Václav Honus a Magdalena Cyganková. Přišli pěšky od kostela a zámku. Skurský měl na sobě černý plášť, bílé štóly, a v ruce lahvičku svěcené vody. Pokřtil ho tam, u postele a stolu s ubrusem ze starého prostěradla. Dítě bylo zabalené ve lněném šátku. Johana vypadala vyčerpaně a střídavě se dívala na strop a dítě. Oči se jí klížily...

„Jméno mu bude Vincenz, Vincenz Honus,“ řekl Skurský tiše. „Ať pozná světlo, které svítí i v chalupě jako je tato. Ať má v životě víc radosti než bolesti. Ať miluje a je milován.“ Voda skanula na čelo. Chalupa se stala na okamžik chrámem Božím.

Za oknem přeletěl kos. Nad rybníky kroužili čápi a volavky popelavé. Odra líně odnášela přítomnost k moři zapomnění.

Vincenz Honus, matriční záznam. Narozen 10. 6. 1883, č. p. 30, Studénka. Vyznání katolické. Manželské dítě.

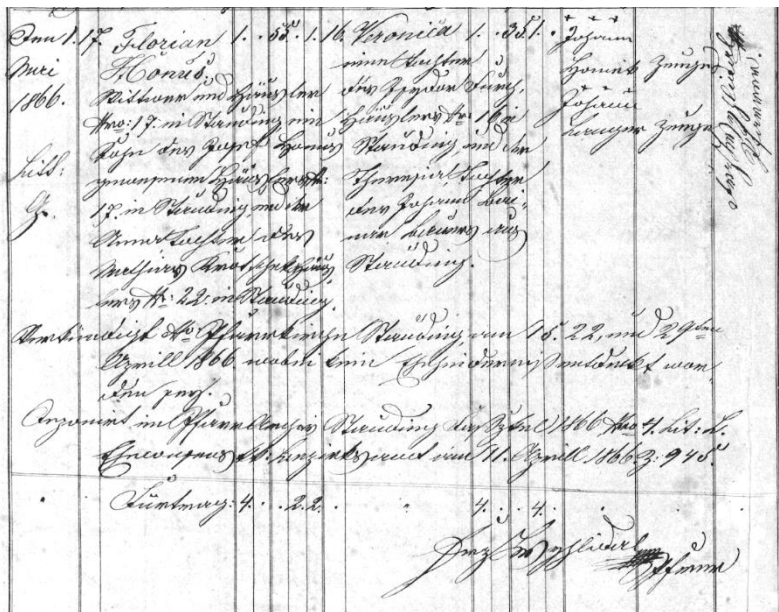
Otec: František Honus, podruh ze Studénky, syn Floriana Honuse chalupníka ze Studénky a Anny Rusek porozené Teresii Rusek ze Studénky.

Matka: Johana, dcera Františka Cyganka chalupníka ze Studénky a Mariany rozené Toman ze Studénky.

Farář – zapisovatel matričního zápisu – Arnošt Skurský, významná duchovní osobnost Studénky a Bravantice. V roce 1885 položil jako místní děkan základní kámen nové školy ve Studénce. Na svátek svatého Bartoloměje 29. 8. 1896 vykonal svěcení školy při slavnostním otevírání.

Porodní bába: Teresia Holan ze Studénky č. p. 109. Kmotři: Václav Honus – podruh ze Studénky, Magdalena Cyganek – dcera Františka Cyganga

Matriční záznam narození Floriana Honuse – praprapradědečka (digi.archives.cz).

Do školy

Hliněná podlaha, stůl s lavicí, dřevěná truhla s prádlem a trám, na který maminka Johana věšela levanduli, česnek a lněné pytlíky s léčivými bylinami. V koutě malá postel pro děti – tam se tísnili jako kuřata v hnízdě.

Nejstarší vzpomínku měl na mlhu – jak se táhla za okny a v ní obrysy krav a lidí s otýpkami dřeva na zádech. Byly mu čtyři. František, jeho otec, právě donesl pytel brambor od statkáře, pro kterého pracoval za jídlo a pár krejcarů. Johana je rozdělila: velké do sklepa, menší na polévku, zelené pro prasata.

Učili ho pojmenovávat svět: „To je kosa, Vincku. To je šídlo. A tohle je nůž, ten neber.“ Otec mu vyřezal koníka. Když poprvé viděl lokomotivu z mostu, myslel si, že je to kouřící čert. Ale bál se víc slepic než strojů – slepice občas klovl a utíkala za ním přes dvůr jako šílená. Na léto se těšil. Slunce, hromady sena a možnost běhat celé dny bosky s ostatními dětmi.

V pěti letech pásl poprvé jalovici. Otec šel s ním – ukázal mu, jak ji vést po mezi a kde jsou nejlepší místa na jetel. Jednou jalovice utekla a Vincek se bál domů. Čekal u potoka celé odpoledne. Johana ho pak objala a řekla jen: „Hlavně, že ses vrátil. Bože, tak jsem se bála.“

Od matky se naučil držet jazyk za zuby, od otce všimát si mraků, ptáků a lidí. „Podle chůze poznáš, co nesou,“ říkal. A opravdu si všiml, že kdo se vrací z práce shrbený, nenese jen pár krejcarů za celodenní dřinu, ale i starosti a strach z toho, co jej a jeho rodinu čeká.

Přes zimu bývalo chladno, ale když bylo nejhůř, nahřáli v peci kameny a dali si je pod slamník. Spalo se těsně, v řadě jako v hnízdě. Johana dětem večer vyprávěla o Jezulátku, o andělech i o tom, jak kdysi spadla hvězda, která změnila osud celého světa. „Třeba i tobě spadne jedna přímo do ruky,“ šeptala mu jednou před spaním. Vincek pak večer dlouho koukal na nebe. Čekal dlouho, než unavený usnul. Z celého srdce si přál, aby mu jednou taková hvězda spadla přímo do klína. Maminka říkala, že když si něco opravdu upřímně přeješ, možná se ti to splní. Jen ta hvězda bude jednou trochu jiná, než si představoval.

Některé dny plynuly bez velkých slov, zážitků a překvapení. Jen dým z komína, klapání dřeváků a smích dětí na pastvinách. Ale i v té bídě byl život opravdový. Vincek prostě byl a užíval si každý den. Se všemi radostmi i bojítkami. Roky rychle ubíhaly.

Vínckovi bylo šest. V chalupě se ještě zvedala pára z ranního čaje z lipových květů a na okně se lesky kapky nočního deště. Kalhoty měl ještě trochu

vlhké (poté, co mu je maminka Johana vyprala po včerejší práci u statkáře). Maminečka mu uhladila vlasy a svázala režný pytlík s krajícem chleba. „Jdi, nevyrušuj, a poslouchej. A poděkuj Pánubohu, že můžeš chodit do školy,“ řekla tiše.

Cesta vedla kolem zámku pánů ze Studénky, domků a statků až ke škole. U dveří stál učitel Skácel, dlouhý, hubený, s brýlemi na nose a rákoskou v ruce. Ve třídě byla docela zima. Šestnáct dětí, lavice, tabulka s křídou, písanka a modlitební knížka. Na stěně kříž a obraz Františka Josefa.

Když četli první písmena, Vinckovi se rozzářily oči. Uměl už napsat „máma“ a „táta“, a když slyšel, že existují knihy, ve kterých jsou příběhy o dějinách a přírodě, zapomněl na strach i na to, že má hlad. Třeba jednou napíše vlastní knihu, zasnul se – a poprvé v životě měl pocit, že svět je větší než jen to pole kolem chalupy.

AI rekonstrukce, 2026

První rok zvládl skoro celý. Johana tehdy ještě kojila nejmladší a František měl práci u statkářů. V chalupě bylo sice těsno, ale večer u petrolejky mohla Marjánka číst nahlas a Vincenz se učil s ní. Psal první písmena do voskovaného sešitu – někdy prstem do prachu na zápraží, když nebyla tužka. Učitel Skácel vedl první třídu přísně, ale spravedlivě. Děti se bály jeho rákosky – a říkalo se, že když vytáhne knutu, i lavice poskočí.

Druhý ročník přerušil. Na jaře mu zemřel starší bratr. František potřeboval pomoc. Vincenz zůstal doma. Pásl krávu, sbíral suché větve, pomáhal u sousedů za pár krejcarů. Když mohl, běžel ke škole a díval se oknem, co zrovna píšou na tabuli. Občas ho vzal učitel zpět – seděl pak vzadu a mlčky doháněl, co zmeškal.

Třetí třídu už dochodil. Bavil ho přírodopis. Pamatuje si vycpaného jezevce v rohu třídy, který měl místo očí skleněné knoflíky. Učil se o houbách, o potoce a o tom, jak poznat stopy ve sněhu. Nejraději měl historii – mluvil málo, ale pamatoval si všechno. Znal jména králů, věděl, kdy byl upálen Jan Hus, a že císař Franz Josef už tehdy vládl víc než čtyřicet let.

Čtvrtý rok zameškal skoro celý. Dostal černý kašel. Těžce dýchal v horečkách. A když se uzdravil, přišly žně. Do školy se vrátil až v zimě, kdy už děti probíraly násobilku. Učitel ho posadil vedle Anežky, kterou tajně miloval. Anežka mu šeptala čísla, která pak stihl tak tak napsat. „Ty si to nosíš někde vevnitř,“ říkal mu Skácel. „Jako kdybys byl taková přirozená knihovna, Vincenzku.“ Pátý ročník měl s odkladem, ale on se vrátil. Chtěl. I když měl ruce na svůj věk mozolnaté, přihlásil se na přezkoušení. Uměl číst, psát i počítat. Byl nejstarší ze třídy, ale nikdo se mu neposmíval. Každý věděl, jak to chodí. Zapsal si do sešitu poslední školní větu: „Jednou napíšu knížku o železe, uhlí a lidech.“ Ve škole se už díky panu učiteli nad rámce psaní, čtení a počítání totiž dozvěděl o Ostravě. O uhlí. O tom, jak se vyrábí železo. Bylo to tak... zajímavé... a lákavé. Určitě zajímavější než dřina na poli a statku.

Nevyšel všechny roky tak, jak měl. Ale naučil se víc, než bylo běžné. Uměl napsat dopis, rozuměl čítance a znal rozdíl mezi srdcem lidským a srdečníkem obecným, který maminka Johana sušila na trámech. Věděl, jak a kdy roste obilí, kde teče řeka Odra a také že existuje místo jménem Vídeň, kam vedou koleje Severní Ferdinandovy dráhy. A hlavně – byl pořád zvědavý, i když jeho život byl od útlého dětství poznamenán každodenní dřinou a málem jídla. A to bylo víc než sotva dostatečná z katechismu, kterou obdržel za svou „zvědavost“ a pochyby o církevních dogmatech.

Mravy: velmi mravně.

Pilnost: velmi pilně.

Prospěch: prospěl velmi dobře.

Povinná školní docházka byla zavedena v roce 1869 podle tzv. Reichsvolksschulgesetz (Říšský školní zákon). Zákon stanovil povinnou školní docházku v délce 8 let, obvykle od 6 do 14 let. Systém byl v té době rozdělen na pětiletou obecnou školu (Volksschule), kde žáci získávali základy čtení, psaní, počtů a náboženství, a na ni navazující tříletou měšťanskou školu (Bürgerschule). Měšťanka představovala vyšší stupeň lidového vzdělávání s rozšířenou výukou dějepisu, zeměpisu, přírodopisu a rýsování. Pokud v obci měšťanská škola chyběla, plnily děti zbývající tři roky docházky v doplňovacích kurzích při škole obecné. Pro talentované žáky se však již po čtvrtém či pátém ročníku otevírala cesta na gymnázia či reálky, zatímco děti z chudších dělnických rodin často využívaly tzv. úlevné listy, které jim po 12. roce věku umožňovaly skloubit docházku s prací v hospodářství.

Konec školních let

V době Vinckova dětství náležel zámecký areál ve Studénce šlechtickému rodu Blücherů — konkrétně knížeti Gebhardu II. von Blücher zu Wahlstattovi, který v téže době panství převedl na svého syna Gebharda III. Leberechta.

Správcem byl přísný, nekompromisní ale spravedlivý Heinrich Kraus, muž s tvrdým pohledem a vojenským držením těla, který měl na starosti Blücherovo panství.

Když bylo Vincenzovi jedenáct, skončila pro něj školní docházka. I když byla povinnost formálně osmiletá, v praxi často končila dříve než obvykle. Úřady sice měly pravomoc rodiče pokutovat, ale v chudých regionech, kde pracovala celá rodina, byla předčasná pracovní aktivita dětí tolerovaná. Skončila ne snad proto, že by se nechtěl učit dál, ale doma nebylo z čeho žít. Otec měl jen ¼ jitra půdy (cca 718 m²), a ta sotva uživila rodinu. Ten rok bylo sucho, brambory zčernaly v zemi a z polí se vozily prázdné pytle. Na stole bývala často jen polévka z otrub s pár kostkami řepy. Vincenzova školní taška zůstala viset za dveřmi, zatímco on chodil po vesnici s dřevěným vozíkem, sbíral chrastí, nosil vodu a pomáhal, kde se dalo. Byla to bída, jakou si dnes člověk těžko představí, ale tehdy to bylo prosté — děti musely pomáhat živit rodinu.

Jednoho horkého odpoledne, když se Vincenz vracel polní cestou od Mlýnky kolem Horního rybníka nedaleko meandrů Odry, zaslechl křik. Na cestě vedle sádek ležel převrácený povoz, kolo rozlámané a koně zmítající se v postrojích. Na zemi, přitisknutý mezi loukotě a hlínu, ležel muž. Vincenz ho poznal. Byl to správce panství, Heinrich Kraus, ten, co občas jezdil po dědině s panskými povozy. Měl tvrdý pohled a všichni se ho báli, ale teď ležel bledý, s rozdrčenou nohou a špínou v ústech.

„Pomoc...“ zachrčel Kraus, když chlapec přiběhl blíž.

Vincenz bez váhání přiskočil, podložil mu hlavu svou halenou a přinesl mu z potoka, který napájel sádky, trochu vody v dlaních. Muž se napil, ztěžka vydechl a přimhouřil oči. „Kdo jsi, hochu?“ vydechl s námahou. „Honus, Vincenz Honus ze Studénky,“ odpověděl chlapec tiše. Kraus se na něj podíval jinak než obvykle — v očích měl vděčnost místo obvyklé přísnosti.

„Běž... přiveď chlapce od sádek,“ zasykl bolestí. „Ano, pane,“ vyhrkl Vincenz a rozběhl se. Za chvíli přiběhli rybáři s háky a páčidly, zvedli vůz, vyprosili správce a naložili ho na vůz páchnoucí rybinou, který jej odvezl zpátky k zámku.

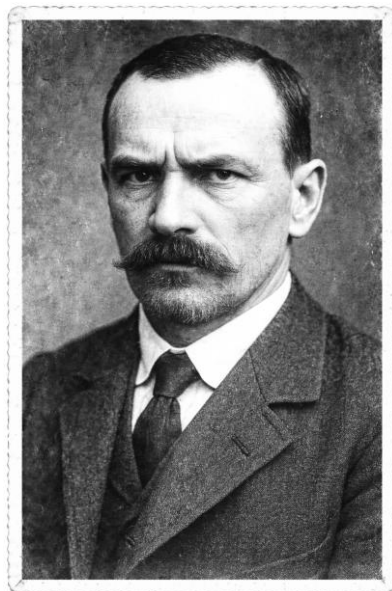
Za pár dní se o chlapci na zámku mluvilo. Kraus se z poranění zotavoval, ale nezapomněl. Nechal Vincenze zavolat do kanceláře. Seděl v křesle, nohu měl v dlahách. „To tys mi pomohl u rybníka?“ zeptal se, aniž zvedl zrak.

„Ano, pane,“ odpověděl Vincenz.

Kraus chvíli mlčel, pak zvedl oči.

„Nemám ve zvyku děkovat. Ale kdybys tam nebyl, asi bych tam zůstal. A to by byla škoda — pro mě i pro pana hraběte,“ pousmál se. Pak přešel chlapce pohledem od hlavy k patě. „Říkali mi, že jsi bystrý a že se práce nebojíš. Co kdyby ses zkusil držet u koní? Ve stáji je tě třeba víc než v brázdě na poli.“ Vincenz stál tiše, nevěděl, co odpovět. „Nebude to žádná sláva,“ pokračoval Kraus, „ale za poctivou práci dostaneš jídlo. A možná i maso, které jste doma dlouho neviděli.“ Pak se odmlčel, jako by chtěl dodat něco víc, ale jen mávl rukou. „Zítra ráno se hlásíš ve stáji u kočího Novotného. Můžeš jít.“ Vincenz se uklonil a couvl ke dveřím. V hlavě mu hučelo, ale v srdci měl něco nového — pocit, že svět se na chvíli pohnul správným směrem. Od té doby vstával ještě za tmy, v létě se svítáním. Čistil stáj, tahal vodu, drhl postroje, a když si na chvíli oddechl, seděl tiše mezi koňmi, poslouchal jejich dech, vnímal jejich pohyby a náladu. U koní se naučil něco jiného než ve škole — poslušnosti, pokoře, tichu, odvaze a síle.

Jednoho rána, když v parku napájel hřebce, zastavil se u něj cizí muž v jezdeckém kabátě. „To je ten chlapec?“ zeptal se tlumeně německy. Kraus přikývl. Muž se usmál — sám pán, Gebhard III. von Blücher.

AI rekonstrukce, 2026

U koní

Vincenz se do stáji poprvé podíval s bušícím srdcem. Všechno tam vonělo jinak — směsí sena, potu a železa, ostrou a těžkou vůní, která se mu vryla do paměti. Koně stáli v řadě, jejich boky se leskly a teplo z nich sálalo jako z kamen. Každý měl svoje místo, své jméno, povahu a náladu, a Vincenz brzy pochopil, že ve stáji platí nepsaná pravidla. Prvních pár dní dělal jen to, co mu řekli — nosil vodu, čistil žlaby, zametal slámu. Ruce měl rozpraskané, ale to nikoho nezajímalo. Správce Kraus ho občas přišel zkontrolovat, přimhouřil oči, a když bylo všechno v pořádku, jen krátce přikývl. To byla ta největší pochvala, jaké byl schopen a Vincek za ni byl vděčný. Cítil poprvé něco jako radost z uznání a sílilo v něm zadostiučinění, že je užitečný.

Starší kočí, pan Novotný, ho naučil, jak stát koni po boku, jak se ho dotknout, aby se nelekl, a jak číst v jeho očích. „Kůň je jako člověk,“ říkával, „pozná, když se bojíš, a pozná, když mu věříš.“ Vincenz naslouchal a učil se. Měl rád ranní chvíle, kdy slunce teprve prosvítalo škvírou ve vratech a ve stáji bylo slyšet jen chroupání ovsy a tiché hrabání kopyt. Tehdy měl pocit, že svět je v pořádku. A když si mohl domů odnést kus chleba, trochu mouky, bram-

bory nebo hrnec hovězí polévky z pan-
ských kuchyní, matka jej tiše objala a pohladila po vlasech: „Ty jsi můj hrdina. Stává se z tebe pořádný chlap, který se umí postarat.“

AI rekonstrukce, 2026

Jednou, když čistil postroj u nejsilnějšího hřebce, zaslechl kroky. Otočil se a u dveří stál pán v tmavém kabátě. Neříkal nic, jen ho chvíli pozoroval. „Ten kluk má cit,“ poznamenal nakonec směrem ke Krausovi, který šel za ním. A Vincenz si poprvé uvědomil, že to není jen práce. Že si ho někdo, kromě pana učitele, všiml. Od té doby měl ke koním přístup, jaký jiní chlapci neměli. Mohl se přiblížit i k temperamentnímu hřebci jménem Argo, kterého se ostatní

báli. Argo k němu zpočátku otáčel hlavu a výhružně hrabal kopyty, ale Vincenz zůstal klidný. Po čase mu kůň dovolil sáhnout na hřívu, a to byl okamžik, který si pamatoval po celý život.

Kraus mu nikdy nedal najevo, že ho má rád, ale vždy mu bez řeči nechával pár hodin volna, když bylo potřeba doma pomoci. „Nejsi vůbec špatný chlapec,“ řekl mu jednou, „jen si dej pozor, ať z tebe svět neudělá otroka bez vlastní vůle.“ Vincek pak přemýšlel, co tím vlastně správce myslel. Možná to, co jim říkal pan učitel Skácel: „ať je, jak je, uchovej si vlastní hrdost a nenech se zlomit tím, co se kolem tebe děje.“

Cesta z panství

Měsíce ubíhaly a Vincenzovi se blížil čtrnáctý rok. Ruce už měl téměř jako dospělý chlap, ale v očích pořád zůstávalo něco dětského. Ve stáji znal každý kout, každý zvuk, každého koně. Heinrich Kraus se na něj čím dál častěji díval s uznáním, i když o tom nikdy nemluvil.

Venku se svět měnil. Zima byla dlouhá, léto suché, a neúroda střídala neúrodu. V hospodářstvích se mlelo z posledního, a i panský dvůr už nepůsobil tak sebejistě a bohatě jako dřív. Víc než o neúrodě se teď mezi lidmi mluvilo o továrnách, železe a práci v Ostravě. Lidé odcházeli — za výdělkem, za chlebem, za nadějí.

Jednoho dne, když Vincenz v podloubí stájí drhnul postroj, se u něj zastavil sám knížepán. Tentokrát byl bez doprovodu, jen s rukavicemi v levé ruce. Poznal ho hned — Gebhard III. von Blücher. „Už máš svůj věk, Vincenzi,“ oslovil ho měkkou němčinou, které chlapec rozuměl jen napůl. „Tahle práce tebe ani tvou rodinu neuživí. A země kolem Studénky už nedává tolik, co kdysi.“ Chvilí se na něj díval, pak dodal tišeji: „Oblíbil jsem si tě. Kdo umí s koňmi, ten nemůže mít zlé srdce.“ Vincenz zrudl, nevěděl, co říct. Blücher se usmál a pokračoval: „Mám známosti u pánů Rothschildů a Gutmannů ve Vítkovicích. Hledají učedníky, mladé a pracovité. Pokud budeš chtít — a tvůj otec svolí — mohu se za tebe přimluvit.“ Slova visela ve vzduchu a chlapec jejich významu sotva rozuměl. Znamenala ale víc než jen práci. Byl by to krok z vesnické chudoby do velkého světa železa, kouře a ohně. Světa, o kterém chtěl jednou napsat knihu, jak si umínal ještě ve škole. Bože, jak je to dávno. Dětská léta skončila příliš brzy.

Ten večer doma dlouho mlčeli. Otec seděl u stolu, matka měla ruce v klíně a v očích se jí leskly slzy. „Když pán říká, že to tak má být,“ řekl nakonec otec, „tak běž. Možná tam bude chleba víc než tady.“

Druhý den po rozhovoru Vincka s hrabětem si otec dlouho přehrával jeho slova v hlavě. Nakonec vytáhl ze skříně láhev domácí pálenky, kterou schovával na horší časy, a vydal se k sedlákům Havránkovým. Dělal tam léta jako čeledín – podruh téměř bez vlastní půdy, jeden z těch, co dřou od svítání do tmy, a přesto jim sotva co zbyde. Anton Havránek, hospodář s rukama jako lopaty a hlasem, který bylo slyšet přes dvůr až ke kostelu sv. Bartoloměje, byl známý po celé Studénce. Tvrdý muž, ale s převelikým srdcem. Když otec přišel, sedlák zrovna čistil nářadí ve stodole.

„Copak tě přivádí, Franto?“ zeptal se, když si nalili štamprli.

„Mladej Vincenz dostal nabídku z hutí,“ odpověděl otec tiše. „Pán Gebhard se prý za něj přimluví. Ale v Ostravě nemáme nikoho, u koho by mohl být. To je velký svět, je nám cizí, nevíme, co dělat.“ Havránek se zamyslel, chvíli mlčel, a pak se pousmál. „Naše Tereška se přivdala k sedlákům Matějovým do Zábřehu nad Odrou. Dobří lidé to jsou, starý Matěj má grunt a místa by tam bylo myslím dost. Zrovna v neděli jedu na biřmování vnučky Josefky. Poptám se ti, Franto, rád.“ Znovu si připili.

Venku se stmívalo. Z komínů Studénky stoupal tenký kouř, jako by se z celé vesnice zvedal tichý povzdech nad těžkým a tvrdým životem. A tak se stalo, že bída, neúroda a osud zavedly Vincka ve čtrnácti letech z jeho rodné Studénky k Matějovým do Zábřehu. Tady měl poprvé v hutích vstoupit do světa tvrdých chlapů a žhavého železa. Netušil, že právě tam potká dívku svého života, která mu jednou obrátí život naruby. A on jí.

První noc u Matějových – srpen 1897

V neděli odpoledne zastavil před chalupou Honusových povoz naložený senem. Koně odfukovali a mezi haldou suché trávy se najednou objevil Anton Havránek. Seskočil z vozu, oprášil kabát a zamířil ke dveřím. Musel se sehnout, aby prošel nízkými futry. „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus,“ pozdravil a smekl čepici. „Na věky věků, Antone,“ odpověděla Johana tiše, ruce měla ještě od mouky. „Co tě k nám přivádí?“ Havránek se usmál, vytáhl z kapsy složený papírek se vzkazem a v očích mu jiskřilo. „Vezu dobré zprávy,“ řekl a usedl ke stolu. „Mluvil jsem v Zábřehu s Matějovýmá. Vincek může bydlet v komůrce na statku, výměnou za pomoc s hospodářstvím. Starý Matěj pravil, že takového šikovného chlapce ze Studénky bere hned.“

Vincek stál opodál, oči dokořán. „Opravdu?“ vydechl. „Jak Pánbůh dá, hochu,“ přikývl Havránek. „Od jara do podzimu kromě roboty v huti práce na statku, ale střechu budeš mít nad hlavou a jídla dostatek.“ Johana zůstala chvíli zticha. Hleděla na syna a v očích se jí mísila hrdost se smutkem. „Třeba tam uděláš štěstí, Vincenzku,“ řekla tiše. „Jen nezapomeň, odkud jsi.“ „Neboj se, maminko,“ odpověděl a přistoupil blíž. „Já na to nikdy nezapomenu.“

Anton s Františkem si mezitím nalili štamprli. „A kdy ho máme u Matějů čekat?“ zeptal se Havránek, zatímco se napil. „To ještě nevíme,“ odvětil František. „Musí si nejdříve dojít na zámek pro doporučení. Pan správce slíbil, že ho pán Gebhard osobně podepíše.“ „Tož dobrá, dám jim vědět, že se chlapec chystá,“ přikývl Havránek. „Jsme ti moc vděční, Antone,“ dodal František a podal mu ruku.

Druhý den se Vincek vydal na zámek. Měl čistou košili, kterou mu matka večer vyprala, a boty, co už sotva držely pohromadě. Když došel ke správní budově, přivítal ho starý vrátný v uniformě a dovedl až do kanceláře pana Krause. „Tak přece jdeš, hochu,“ řekl správce a zvedl zrak od psacího stolu. „Pán hrabě ti skutečně vystavil doporučení. Tady.“ Podal mu obálku s červenou pečeti a vypsáním jménem Vincenz Honus ze Studénky.

„A co tam píše, pane?“ zeptal se chlapec nesměle.

„Že se za tebe přimlouvá u pana generálního Holze, a žádá, aby tě přidělili do učení k předákovi hutníků, k panu Josefu Schindlerovi. Prý máš být v dobrých rukou.“ Vincenz zatajil dech. „Tisíceré díky, pane správce... i pánovi hraběti,“ řekl tichým hlasem. Kraus přikývl. „Díky si nech. Raději dělej čest tomu, že ses narodil tady a nezapomeň, co jsi se naučil u koní. Takových chlapců, co se nezaleknou práce, není mnoho.“ Vincenz si obálku přitiskl k

hrudi. Když odcházel ze zámku, svítlo slunce a v oknech se leskla hladina rybníka. Cítil, že se mu život právě pohnul správným směrem.

Bylo po žních, vůně slámy se mísila s ranní rosou. Na dvoře chalupy stála matka Johana, otec František a sestra Marjánka. Povož, který přijel od sousedů, čekal u cesty. „Tak jdi, Vincenzku,“ řekla matka tiše a pohladila ho po vlasech. „Ať tě Pánbůh chrání.“ František mu podal ruku – drsnou, mozolnatou. „Nezapomeň, odkud jsi vyšel,“ řekl jen. Vincek nasedl na povoz, rozhlédl se naposledy po chalupě a okolí a mávl rukou. Cesta vedla kolem zámku, přes louky a dál k železniční stanici.

Povož, který přijel pro Vincenze, ho odvezl k nádraží. Koleje se leskly ve slunci, pára z lokomotivy se líně zvedala nad stromy. Na návěští z oprýskaného plechu stálo „Studénka“ – stanice na Severní dráze císaře Ferdinanda (KFNB), která spojovala Vídeň s Haličí. Vincek si poprvé připadal jako někdo, kdo opouští malý svět, který dosud znal a míří k tomu velkému. Měl u sebe dřevěný kufr, objemný ranec s peřinou a polštářem, a v kapse doporučení s červenou pečeti. Strojvedoucí zapískal a vlak se dal pomalu do pohybu. Kola skřípala, z komína se valil černý kouř a krajina za okny se měnila: pole, remízky, břehy Odry, vesničky, Jistebník a dál už zvedající se siluety města.

„Tak to je ta Ostrava,“ zamumlal si pro sebe, když vlak projížděl kolem prvních komínů. Vzduch zhoustl – pach kouře a síry byl všude. Vystoupil na hlavním nádraží v Přívoze, které stálo už od roku 1847. Budova byla cihlová, s čekárnou a telegrafní kanceláří. Lidé spěchali, křičeli a Vincek jen chvíli stál, ohromený tím ruchem.

Když se zorientoval, vydal se pěšky směrem k Zábřehu nad Odrou. Cestu mu poradil jeden železniční dělník, co nakládal uhlí. „Půjdeš po cestě kolem Vítkovic, hochu. Vítkovice poznáš po kouři a ohni.“ Vincek vykročil. Kufr ho tlačil do ruky, ranec se houpal na rameni. Slunce už zapadalo a z dálky bylo slyšet dunění hutí – hluboké, pomalé údery, které se mísily s pískáním parních ventilů, cítil vůni koksoven, viděl nákladní vozy s uhlím na kolejích. Cítil, že jde vstříc něčemu většímu, než si kdy dokázal představit a o čem chtěl ve škole psát. Ostrava — město nového začátku.

Cesta z nádraží trvala déle, než čekal. Slunce už zapadlo za komíny Vítkovic. Když Vincenz dorazil na kraj Zábřehu, byla už téměř tma. Na obzoru ještě žhnul červený pruh nebe, jako by ho tam zanechaly výhně koksoven a hutí. Konečně uviděl statek – dlouhá budova s doškovou střechou a dvorem. Na zápraží stála žena v šátku a muž s lucernou.

„Pochválen buď Pán Ježíš Kristus,“ pozdravil Vincenz a smekl čepici. „Až na věky, hochu,“ odpověděl muž a zvedl lucernu, aby si ho prohlédl. „Ty budeš ten od Havráňka? Ten ze Studénky?“

„Ano, pane... Vincenz Honus.“

Muž přikývl. „Já jsem Josef Matěj, a to je má žena Kateřina. Havránek říkal, že jsi poctivý a pracovitý. Tak pojď dál, cesta byla dlouhá.“ Vincek váhavě vstoupil. Dvůr voněl po seně a z chléva se ozývalo tiché hrabání kopyt.

AI rekonstrukce, 2026

Ve světnici se na kamnech ohříval hrnec s polévkou. „Posaď se,“ řekla Kateřina. „Dala bych ti víc, ale víš, jak to je – na statku není nikdy konec práce.“ Podala mu talíř s hustou polévkou a krajíc čerstvě upečeného chleba. Lahůdkal! „Děkuju vám,“ řekl tiše. „Vypadá to tu... jinak než doma.“ „Jinak,“ přikývl Josef, „ale zvykneš si. Tady se pracuje, ale hlad tu mít nebudeš.“

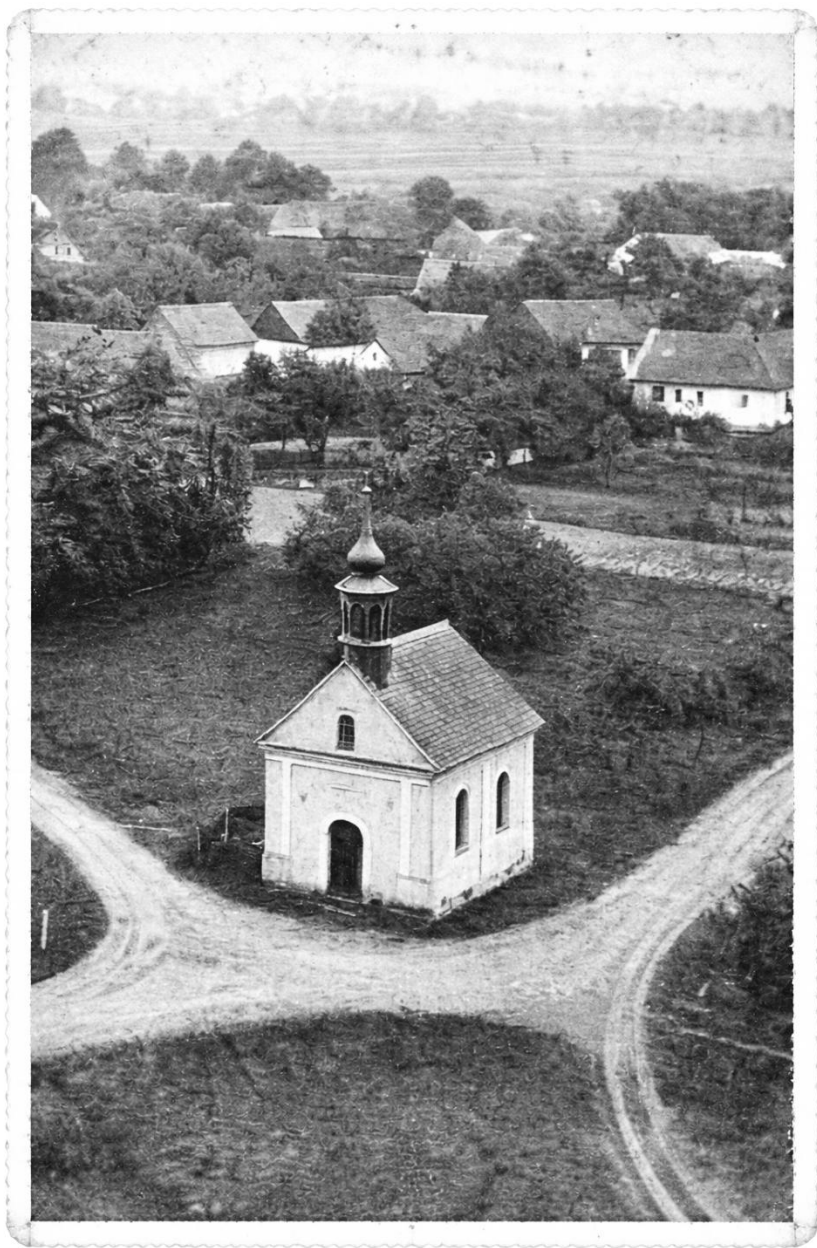
Po večeři ho zavedli do malé komůrky vedle stodoly. V koutě byla úzká postel, truhla a malý kříž na zdi. Okénkem sem doléhalo tiché pískání větru. „Tady budeš spávat,“ řekla Kateřina a podala mu starou deku. „Není to zámek, ale suché to je.“ „Děkuji za deku, dám si

ji pod sebe a k tomu mám od maminky peřinu. Bude se mi spát krásně. Moc vám děkuju!” Když odešla a ticho se rozlilo po místnosti, Vincenz si sedl na postel. Kufr stál u nohou, peřinu měl ještě zavázanou v ranci. Z dálky stále znělo dunění hutí a kováren – tlumené, pomalé, jako tlukot velkého srdce, které nikdy nespí.

Poprvé v životě spal mimo domov. Bez hlasu matky, bez vůně jejich světnice a domu. Jen on, svět, který začínal být příliš velký, a ticho, které bolelo. Co bude zítra? Ucítil obavy a strach. Zabalil se do přikrývky a chvíli jen poslouchal vlastní dech.

„Neboj se,“ šeptl si. „Zvykneš si.“ Když konečně usnul, měl pocit, že se mu zdá o rodném domě. O světle z okna, o mamince, co se usmívá. Ale když

se probudil, ozývalo se kokrhání a nezvyklé zvuky předměstí — začal nový den.

AI rekonstrukce dle reálné fotografie kaple, 2026

Vítkovické horní a hutní těžířstvo

Za ranního rozbřesku, kdy se z chlévů ozývalo bučení krav, doprovodil statkář Josef Matěj Vincenze na cestu do Vítkovických železáren. Šli svižně, mlčky, jen sem tam Josef něco utrousil o práci a lidech ve městě. „Neboj se, hochu,“ řekl, když míjeli první domy. „Kdo se práce nebojí, ten se neztratí.“ Cesta vedla kolem nové Martinské kolonie — řady domů z červeného zdiva, kde už svítila první okna. V každém z nich žila rodina hutníka nebo kováře; z komínů stoupal dým. Vincek v tichosti pozoroval, jak se město probouzí. Za kolonií se tyčily první komíny, a o kus dál se nad pecemi linula ohnivá záře, sem tam vyšlehl plamen.

Tam, u vchodu do správní budovy Vítkovického horního a hutního těžířstva, se zastavili. „Tady tě povedou dál,“ řekl Matěj a podal mu ruku. „Ať tě Pánbůh chrání, Vincenzi.“

Z vrátnice ho vedli po úzké cestě mezi budovami. Všude kolem stály haly, z nichž se valil kouř, hluk, oheň a sykot páry. Železo dunělo o železo, jiskry létaly vysoko do šedého nebe a pach kouře se mísil s vůní oleje, strusky a spálené rudy. Vincek krácel tiše. Všechno bylo větší, hlučnější a těžší, než si kdy dokázal představit. Z některých oken hutě šlehal plameny a ze všech stran se ozývalo bušení kladiv. „Tady se rodí železo,“ pomyslel si. „A možná i člověk znovu.“ Správní budova stála stranou areálu – masivní, s arkádou a nápisem **„Witkowitz Bergbau und Eisenhüttengewerkschaft“**. Uvnitř to bylo cítit potem a zatuchlými papírovými spisy. Za stolem seděl muž v šedém saku, s brýlemi na nose.

„Ty jsi Vincenz Honus ze Studénky?“

„Ano, pane.“

„Máš doporučení od pana hraběte?“

„Tady,“ řekl Vincenz a podal mu obálku s červenou pečeti.

Úředník ji rozlomil a chvíli četl. Přikývl. „Dobrá. Pán Gebhard tě doporučuje do učení k panu Josefu Schindlerovi, předákovi vysoké pece číslo tři. Půjdeš hned. Neboj se, hochu, to je poctivý člověk. Ale přísný.“ Vincek se uklonil a následoval dělníka, který ho odvedl do obrovské haly. Tam, uprostřed žáru a kouře, stál muž s holou hlavou, hrudník jako sud, ruce od sazí až po lokty.

„To je on,“ řekl průvodce. „Josef Schindler.“ Předák se otočil, podíval se na chlapce a kývl. „Tak ty jsi ten ze Studénky? Dobře. Tady nebude čas na přemýšlení. U nás se dívá očima a učí rukama. Když nevíš, dívej se. Když víš, dělej. Rozumíš?“ „Ano, pane,“ hlesl Vincenz. „Dobře,“ řekl Schindler, utřel si čelo hadrem a ukázal na pec. „Tam začíná tvoje škola.“ Vincek na chvíli ztuhl a užasle zíral na výjev před sebou. Plameny v peci tančily, železo teklo jako živé. Vše se uvnitř chvělo a rezonovalo s údery a hlubokými zvuky všude kolem. Vdechl horký vzduch, z nějž šťípal kouř, a cítil, že se mu v hrudi mísí strach s pýchou. Byl tam – uprostřed ohně, železa a lidí, kteří místo slov mluvili pohyby rukou a posunky.

Právě se stal jedním z nich.

Vítkovické horní a hutní těžířstvo (VHHT), v dobových pramenech známé pod německým názvem Witkowitz-Bergbau und Hüttengewerkschaft, představovalo ve své době největší a nejmodernější průmyslový komplex v celém Rakousku-Uhersku. Základ podniku položil roku 1828 olomoucký arcibiskup Rudolf Jan Habsburský, po němž byla první hut' pojmenována Rudolfschütte.

Přelom v dějinách podniku přinesl rok 1843, kdy hut' definitivně získal vídeňský bankéř Salomon Mayer Rothschild. Rothschildové v následujících dekádách, od roku 1873 ve spojení s rodem Gutmannů, vybudovali impérium, které kontrolovalo celý výrobní řetězec: od těžby černého uhlí a koksování přes výrobu surového železa až po ocelárny a válcovny.

Podnik nebyl jen továrnou, ale městem ve městě. Vítkovice se pod vlivem VHHT změnily v unikátní urbanistický celek z režného zdiva, který disponoval vlastní závodní nemocnicí, podnikovými školami, kostelem a moderními dělnickými koloniemi. Na přelomu 19. a 20. století se Vítkovice staly symbolem technologického pokroku – právě zde se odlévaly pancéřové desky pro rakousko-uherské válečné lodě a vyráběly kolejnice, které propojily celou monarchii. V této éře již koncern dával práci téměř 20 000 zaměstnancům, čímž se řadil k pilířům evropské ekonomiky.

První den

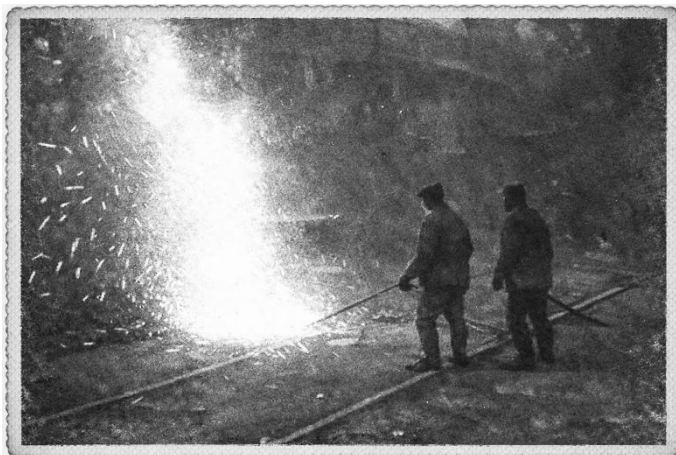
Sotva po rozednění přišel do práce, Josef Schindler ho přivedl k otevřenému prostoru vysoké pece. Vzduch byl horký a těžký, všechno kolem dunělo a syčelo. Z podlahy sálalo teplo, které pronikalo i skrz podrážky. „Tohle, hochu,“ řekl Schindler a ukázal na oranžově žhnoucí otvor, „je srdce huti. Když se zastaví, je konec.“ Vincek přikývl, aniž by rozuměl, a zůstal stát. Předák mu podal staré kožené rukavice, o několik čísel větší. „Dnes nebudeš dělat nic víc, než se dívat a nosit nářadí. Ostatní přijde časem.“

Zvuk lopat, kladiv a dlouhých ocelových tyčí se mísil s hučením páry. Obrovská ocelová kola se otáčela, potrubím proudil vzduch. Každý úder zněl, jako by se z hlubin země ozvala vzpomínka na zrození světa. Když se poprvé přiblížil k peci, ucítil horko, které mu málem vypálilo dech z plic. Žár byl tak silný, že cítil, jak se mu čelo orosilo – a vzápětí se pot vypařil.

„Podej hák,“ zavelel Schindler.

Vincek se sklonil, ale v tom okamžiku se jeden z dělníků ohlédl a vykřikl:

„Pozor!“ Z výpusti se vyvalil proud rozžhavené litiny. Jiskry se rozletěly jako roj komárů. Vincek ucukl, ale několik jich dopadlo na jeho ruce. Cítil, jak ho pálí kůže. Zalapal po dechu, ale neustoupil. Stál tam, zmatený, oči

AI rekonstrukce, 2026

rozšířené, ruce se mu třásly. Schindler se na něj podíval, došel k němu a beze slova mu setřel čelo kusem plátna. „Tak,“ řekl klidně. „Teď už víš, co znamená oheň.“ Chvilí mlčeli, oba. Hluk pece vyplňoval všechno.

„Bolelo to?“ zeptal se po chvíli Schindler.

„Trochu,“ hlesl Vincek.

„Dobře,“ odpověděl předák. „Tak si to zapamatuj. Kdo nepoznal, co dokáže oheň a žár, ten neví, co dělá.“

Odpoledne, když syčení páry na chvíli utichlo před noční směnou a dělníci si utírali ruce do špinavých hadrů, zůstal Vincenz ještě chvíli stát. Díval se

na pec, na muže kolem, a cítil, že se v něm něco změnilo. Už nebyl chlapec ze Studénky. Byl učeň v huti – malý článek ve velkém stroji, který chrlil žhavé a tekoucí železo. Když šel večer zpátky do Zábřehu, měl popálené dlaně, černé nehty a v srdci zvláštní klid. Báł se, ale zároveň věděl, že už se do Studénky nevrátí.

Odteď patřil sem.

Rok za rokem

Dny se začaly podobat jeden druhému. Vstával ještě za tmy, o půl čtvrté. V létě si ještě víc přivstal, aby stihl nasekat píci pro dobytek. Kosa svištěla v rytmu jeho dechu, tráva voněla po rose a kalhoty měl brzy mokré až po kolena. Když píci přivezl na dvůr a hřebec ve stáji dostal první dávku ovsa, přehodil si přes rameno kabát a vydal se pěšky do hutí. Znovu a znovu kolem Martinské kolonie, kde se z oken linula vůně černé kávy. Vincek chodil rychlým krokem, a z dálky už slyšel známé dunění: železo, pára, oheň. Hudba sfér.

V huti začínala směna o páté hodině ranní a trvala obvykle až do šesté večer, někdy i déle, když se tavba protáhla. Dvanáct i čtrnáct hodin v žáru pecí s přestávkou na pár minut s kusem chleba se sádlem. Ačkoliv byla práce nezletilým úředně omezena na 8 hodin, nebývalo výjimkou, že učedníci strávili v práci 10 až 11 hodin. Ruce měl brzy zjizvené, dlaně ztvrdlé, ale stěžoval si málokdy. Naučil se pohybovat mezi muži, číst z jejich gest, chápat tempo pece a železa.

Když se večer vracel na statek, byl unavený. Omyl se pod pumpou na dvoře, v komůrce se převlékl a šel pomoci se vším, co bylo na gruntu potřeba. Koně zbožňoval. Měli klidné oči a sílu, kterou v sobě cítil i on. Často mu Matěj říkal: „Vidíš, Vincenzku — kdo rozumí koním, rozumí i lidem. Je vidět, že jsi se na zámku ve Studénce hodně naučil.“ Když stál večer ve stáji, světlo lampy dopadalo na udusanou zem, která se trpytila ve vysrážené páře. Vůně sena, potu a železa se mu stala domovem. Hřebec jménem Orion, hrdý a neklidný, mu dovolil přiblížit se víc než komukoliv jinému. „Ten tě poslouchá jako pes,“ smála se statkářka Kateřina. „Máš v sobě klid od Pánaboha.“

Na statku si ho brzy začali vážit. Nejen pro jeho sílu, ale pro mlčenlivost, s jakou dělal všechno potřebné. Když se Matěj jednou vrátil z trhu, řekl mu jen: „Tobě, Vincenzku, bych svěřil i hospodářství, kdybych neměl vlastní syny. Ty víš, co znamená práce.“

Vzhledem k tomu, že rody Matějů a Holušů byly spřízněné, pomáhalo se na obou statcích. V době žní a sklizně se začínalo u Matějů a pokračovalo u Holušů nebo naopak. Holušovi si Vincka pro jeho pracovitost a poctivost oblíbili stejně jako starý Matěj. Nikdy nezapomněli poslat výslužku, když se zabýjelo.

Roky plynuly. Dětská tvář se změnila, ramena se rozšířila, ruce zesílily. V létě měl pokožku tmavou od slunce. Z chlapce ze Studénky se stal muž — štíhlý

se šlachami napjatými jak provazy, s pohledem, v němž se mísila hrdost i pokora. Když se podíval ráno do zrcadla nad plechovým lavorem, sotva v sobě poznal toho hubeného kluka, který kdysi nesl kufr a ranec z nádraží. Teď měl před sebou celý život otevřený. Plný práce, a snů o světě, ve kterém se mu bude dobře žít s rodinou, kterou jednou založí.

Z každé výplaty, kterou dostával jednou za čtrnáct dní, si nechal sotva pár krejcarů. Většinu z vydělaných peněz posílal domů do Studénky. Na konci každého měsíce mu účetní hutí vypsál poštovní poukázku – papírový lístek se jménem příjemce, částkou a otiskem razítka. Adresu Vincek diktoval pomalu, aby se pán v kanceláři nespletl:

„František Honus, Studénka č. 30, okres Nový Jičín.“ Peníze pak putovaly c. k. poštou do Studénky, kde si je jeho otec vyzvedl na poště, nebo mu je pošťák donesl až do chalupy, kde podpisem, že „přijal hotovost“. Tak se domů dostávalo pár zlatých – někdy tři, jindy pět, ale pro Honusovy to znamenalo jídlo na zimu, mouku nebo oblečení pro Mariánku. Vincek věděl, že matka s otcem žije skromně. Když si představil, jak Johana přepočítává drobné na stole, měl radost, že aspoň něco může vrátet. „Děkujeme každý den Bohu, že ses nám tam neztratil,“ psala mu matka v jednom z dopisů, které si schoval v truhle. Na ty „kousky papíru“ se díval často, zvlášť večer, když se světlo v komůrce třásl, byla zima a vítr se proháněl po střeše.

Domů se dostal jen dvakrát do roka – na přelomu zimy a jara, když v hutí probíhaly opravy, a na začátku zimy, kdy bylo na statku málo práce. Cesta trvala celý den: pěšky do Přívozu, vlakem do Studénky, a pak ještě kus po polní cestě k zámku. Když se zjevil na zápraží, matka ho vždycky objala tak silně, až mu praskalo v zádech. „Zase jsi vyrostl, Vincenzku,“ říkala mu a otírala si oči do zástěry. „A zesílil,“ dodal otec. „Máš ruce jak z ocele.“ Zůstával doma sotva tři, čtyři dny. Pomáhal nasekat dříví, opravit střechu, obešel sousedy. Když pak odcházel na vlak do Ostravy, stála Johana na cestě dlouho po tom, co zmizel za zatačkou. V duchu za něj vždycky šeptala modlitbu.

Setkání

Byl podzim. Ranní vzduch už byl chladný, ale slunce ještě hrálo tak akorát, aby se dalo pracovat na dvoře. Hřebec Orion stál klidně, zatímco mu Vincenz pročesával hřívu.

„Pane Vincenz,“ ozval se tichý hlas za ním. Otočil se. Stála tam zralá žena, s rukávy ohrnutými po lokty a nůši sena v rukách. „Panímáma mě poslala pro klíč od kolny,“ řekla nesměle. „Říkala, že ho máte vy.“

„Aha ano,“ zamumlal, a přehraboval se v kapse, dokud klíč nenašel. „Tady. Ale pozor, západka bývá těžká, zadrhává.“ „Já to zvládnou,“ odpověděla a usmála se.

Ten úsměv ho zaskočil. Byl to jiný úsměv, než jaký vídal denně u dělníků a sedláků — klidný, měkký, jako slunce po dešti. „Vy jste tady nová, že?“ zeptal se, aby zakryl rozpaky. „Ano,“ přikývla. „Marie Šrubařová. Z Ostravy. Pomáhám v kuchyni a u krav.“ „Já jsem Vincenz,“ řekl prostě. „Já vím,“ pousmála se. „O vás už jsem slyšela. Panímáma říká, že by bez vás ten dvůr dávno spadl.“ Zarazil se. Taková slova od děvečky nečekal. Rozpačitě se usmál. „Hmm... každý

AI rekonstrukce, 2026

dělá, co musí.“ „A někdo dělá víc,“ dodala tiše a odnesla nůši k chlěvu. Zůstal stát a chvíli se díval, jak mizí ve dveřích kolny. Na dvoře se rozhostilo ticho, jen listí vířilo ve větru a Orion se ohlédl vědoucíma očima. Vincek si přejel rukou po čele a zamumlal: „No, hochu, na tohle tě maminka nepřipravila.“

Od té chvíle si jí začal všímat. Na dvoře, u pumpy, v kuchyni, kde se smála s ostatními děvčaty. Někdy mu přinesla misku s polévkou, jindy jen kývla hlavou, když se mýjeli. Nebylo třeba víc. Stačil pohled. Na podzim, při dožínkách, ji vyzval k tanci. Hudba hrála, lidé zpívali. Když se zatočila v kruhu světla od petrolejek, připadala mu jako sen, který se stal skutečností. Od té chvíle věděl, že všechna ta léta dřiny, ohně a samoty k něčemu vedla. K ní.

Vincek vítá rodinu

Psal se rok 1905, který byl znovu v létě suchý a na jaře nadměrně mokrý. Začátkem roku hodně pršelo, ale v červnu už byla zem tvrdá jako kámen. Klasý se lámaly, brambory na jaře shnily v hlíně a traviny v červenci usychaly dřív, než je stačili pokosit. Ve Studénce se říkalo, že to bude horší než dvě léta předchozí. A bylo.

U Honusů se žilo z ruky do úst. František už neměl sílu jako dřív, práce u statkářů ubývalo a Johana s Marjánkou braly, co se dalo – praní, žehlení, službu na polích. Každý večer se mluvilo o tom samém: jak dlouho to ještě půjde. Jednoho večera seděli Vinckovi rodiče potichu u stolu. Matka držela v ruce prázdný měsec. „Takto to dál nepůjde,“ řekl František. „Já vím,“ odpovíděla. „Ale co jiného? Vincek říkal, že v Zábřehu hledají lidi do Rütgersových závodů. Potřebují topiče – staršího, spolehlivého muže. Promluvil s mistrem, prý by mě vzal.“

Dlouho bylo ticho, jen hodiny odměřovaly tikáním čas. „A co my?“ zeptala se Johana. „Pro vás je tam místo taky,“ řekl František. „Holušovi potřebují ženské ruce. Panímáma je spřízněná s Matějovými. I tam jsou další ruce potřeba. Bydlet můžeme v Závoří, v malé světničce v Zábřehu. Není to mnoho, ale může to být nový domov. A za chalupu dostaneme něco peněz do začátku.“

AI rekonstrukce, 2026

Povoz, na kterém seděli, byl naložený dvěma dřevěnými bednami, třemi peřinami a hodinami po babičce. Johana se po celou dobu otáčela, jako by nechtěla nechat Studénku a své milované rodiče a sourozence jen tak za sebou. Marjánka seděla mlčky, držela se okraje povozu a dívala se do krajiny, která se pomalu měnila. Z luk a mezi až do světa komínů a kouře.

Do Zábřehu přijeli pozdě odpoledne. Vzduch byl těžší, voněl jinak – po dehtu a po spáleném uhlí. V dálce se ozývalo dunění z hutí a mezi nimi se zvedaly věže nových továren. „To jsou ty Rütgersovy závody,“ řekl Vincek. „Tam budeš, tatínku, topit pod kotly na zpracování dehtu.“

František přikývl. Měl ruce složené v klíně a cítil se ztracený. „Tož aspoň se člověk ohřeje.“ Světnička v Závoří byla malá, ale čistá. Okno s výhledem na cestu, kamna v rohu a lavice, co voněla novým dřevem. Johana rozložila peřiny, Marjánka vyprala a rozvěsila prádlo, Vincek zatopil. Když se večer posadili, bylo ticho, ale jiné než v posledních měsících – plné vděčnosti, že mohou začít znovu a že to bude lepší.

František chodil brzo ráno, ještě za tmy, k Rütgersovým. Každé dva dny pak na noční šichtu. V šedé blůze mířil ke kotelně, kde se topilo bez přestávky. Johana s Marjánkou pomáhaly na statku Holušových se vším, co bylo potřeba – pásly krávy, sely obilí, draly peří, krmily husy, dohlížely na mléko. Vincek chodil po práci za nimi. S bídou jednou týdně. Sám měl po šichtě v hutích povinnosti u Matějů. V kuchyni to vonělo povídkovou buchtou, nad pecí se sušily bylinky. „Tak vidíš, mami,“ říkal. „Teď už to bude lepší.“ „Lepší?“ usmála se. „Aspoň tě už nemusím vidět jen na svátek svatého Josefa.“

Když se v noci nad Vítkovicemi rozsvítily ohně hutí, Johana otevřela okno, a dívajíc se k nim, zašeptala: „Díky, Pane Bože. Všichni jsme zase spolu.“

Ale štěstí netrvalo dlouho. Na jaře roku 1907 začal František kašlat. Zpočátku tomu nevěnoval pozornost – v kotelně se kouře nadýchal každý. Kašel se zhoršoval, a když jednoho rána neodešel do práce, bylo jasné, že je zle. Ležel několik týdnů, tichý, slabý, až jednoho večera, poté, co se rozloučil s rodinou a přijal poslední pomazání, naposledy vydechl. Bylo mu pětasedesát.

Pohřeb byl prostý. Dva koně, které zapůjčil starý Matěj, táhly vůz s rakví přikrytou černým sukem. Za vozem šla Johana, Marjánka, Vincek a pár sousedů. Farář František Lepařík z Navštívení Panny Marie pronesl krátkou řeč. Františka pohřbili na zábřežském hřbitově pod starou lípou. Po obřadu se všichni přesunuli do kuchyně u Matějových, kde se podávalo teplé jídlo, chléb a káva. Chlapi si připíjeli pálenkou na Františkovu počest. Nikdo nemluvil mnoho, jen Matěj položil Vincenzovi ruku na rameno: „Tvůj otec byl dobrý člověk. Bůh ví, že vám dal všechno, co mohl.“ Když se večer rozcházeli zůstal Vincek chvíli sám. Od té chvíle věděl, že musí být silný – pro matku, pro sestru a snad i pro rodinu, kterou jednou sám založí.

Cesta v Závoří byla prázdná, jen občas projel povoz nebo se někdo nejistým krokem vracel z hospody. Vincenz seděl v kuchyni a díval se, jak se ve světle petrolejové lampy zvedá pára z melty. Vtom se otevřely dveře a do míst-

nosti tiše vstoupila Marie. Měla tmavý šátek s květinovými výšivkami přes ramena. Nepromluvila. Přistoupila k němu, položila mu ruce na ramena a beze slova ho objala. Na okamžik byl smutek menší, snesitelnější. Cítil vůni a teplo její kůže. Pak ho lehce políbila na tvář, ustoupila a tiše řekla: „Je mi to moc líto, Vincenzi.“ Jen přikývl. Marie se otočila a odešla do tmy. Vyšel ven. Zůstal stát dlouho a pozoroval záři hutí nad Vítkovicemi. Pochopil, že každá ztráta zároveň otevírá dveře k něčemu novému.

Marie

Vincek se už dávno stal mužem. Zábřeh se za tu dobu změnil. Přibýlo lidí, kolem cest se objevily nové domy a další dělnické kolonie. O nedělích však ves stále žila po staru. Zvon z kostela zval lidi k modlitbě, děti běhaly po návsi a ženy v bílých šátcích rozkládaly lavice s koláči a hrnky mléka.

Vincenz už měl v hutích svoje místo. Když začínal, Josef Schindler, často říkával: „Ten Honus má v rukách i v hlavě. Můžeš se na něj spolehnout.“ Byla to ta největší pochvala, jakou mohl v těch časech dostat. Teď už pracoval samostatně – stal se kvalifikovaným hutníkem. Někdy chodil po práci do hostince Na obecním (pozdější hostinec U Havráňka), kde sedávali chlapi z huti, sedláci i čeledíni. Mluvílo se o úrodě, o ceně uhlí, o nových pecích i o tom, že se svět mění — že se chystá plynové osvětlení Zábřehu. Mluví se o elektřině, telefonech a automobilech, které prý jednou nahradí koně. Vincek se smál a říkal: „Ať si páni z Vídně jezdí, jak chtějí, mně koně nikdo nevezme.“ Na statku Matějových bylo dobře. Starý Josef už přenechával práci mladším a Vincek byl víc a víc tím, komu se svěřoval chov hřebců. V zimě opravoval postroje, v létě pomáhal při žních, pak se šlo do řepy, sbírat brambory. Život nebyl snadný, ale měl řád. Každý den začínal prací a končil únavou. Hut' a statek. Na statku milovaná Marie. O nedělích chodil Vincenz na mši. Kostel byl plný lidí, dívky se scházely u brány, ženy si povídaly o dětech a úrodě. Po mši se šlo do hostince nebo na procházku. Byl to svět, který se pomalu proměňoval, ale ještě držel pohromadě. Vincek se často zastavoval u kapličky zasvěcené svatě Anně. Tam, v tichu, si někdy jen tak sedl a vzpomínal na to, co všechno už prožil od dětství ve Studénce.

Když přišel rok 1909, byl už z Vincenze Honuse kvalifikovaný hutník. Mladý muž na vrcholu sil, který snil o naplněném a zajištěném životě, který na něj čeká.

Kaplička stála původně na tehdejší Horymírově ulici. Dnes ji najdeme nedaleko křižovatky ulic Rýparova a Jugoslávská. Pokud se na toto místo vydáte, uvidíte obrovský kontrast, neboť zděná kaplička je obklopena panelovou zástavbou. Církevní památka pochází z dob, kdy Zábřeh byl ještě malou zemědělskou vesnicí. Postavena byla roku 1872, jak se dozvíme z nápisu na jejím zadním průčelí, na pozemku Josefa Šugara. Málokdo dnes ví, že je zasvěcena sv. Anně. Dodnes je v katastru uveden jako vlastník Anna Hrabowsky

Kapellenstiftung (tedy Nadace Anny Hrabovské pro stavbu kapličky). Objekt nechali zbudovat dědicové po zemřelém Antonu Hrabovském. Kaplička byla posvěcena 27. července 1873. Často se objevovala jako orientační bod v různých mapách a plánech. Díky Václavu Matějovi byla kaple v letech 1956-1957 opravena.

Zdroj: Kříž, kapličky a sochy svatých na území Zábřehu, Petr Lexa Přendík

Vincenz a Marie se vídali čím dál častěji. V neděli po mši chodívali na procházky směrem k novým Vítkovicím, které podle anglického vzoru stavěl od roku 1877 generální ředitel železáren Paul Kupelwieser. Z polí a luk se tak zvedaly nejen komíny, ale i nové ulice s řadami domků pro dělníky, kostel, náměstí s kašnou. Tam, mezi hlukem nového města a typickou „vůní“ průmyslové Ostravy, poznávali jeden druhého. Marie měla ráda, když mluvil o huti a o tom, jak se železo rodí z ohně, lidského důvtipu a dřiny. On zase poslouchal, když vyprávěla o dětství v Ostravě, o řece Ostravici a o lidech, kteří i v bídě dokázali zpívat.

Na jaře roku 1909 se rozhodli zasnoubit.

Ani jeden z nich už neměl otce – Vincenz pohřbil Františka dva roky předtím, Marie ztratila svého, když jí bylo teprve devět. Zvyk velel, aby ženich požádal nejprve o svolení matku. Jednoho večera tedy Vincenz přišel a řekl tiše: „Maminko, chtěl bych vás o něco poprosit. Myslím, že nastal čas. Chci se oženit s Marií Šrubarovou.“ Johana se na něj podívala, chvíli mlčela, a pak se usmála. „Znám ji. Dobré děvče. Pořádná, tichá. A vidím, že tě má ráda, i když je starší než ty. Bůh vám žehnej.“ Druhého dne se Vincenz vydal k Šrubarovým, do malé chaloupky u kostela. Marie stála ve dveřích. Její matka Anna, ho pozvala dál. „Co tě k nám přivádí Vincku?“ „Panímámo,“ začal

AI rekonstrukce dle reálné fotografie kostela sv. Pavla, 2026

vážně, „vaše dcera mi je blízká. Chtěl bych vás poprosit o její ruku, když mi to i Marie dovolí.“ V místnosti bylo ticho. Pak panímáma vstala, přešla k Marii, pohladila ji po vlasech a řekla: „Když je to tak, jak říkáš, a Pán Bůh vám dá sílu, srdce i rozum, pak svoluji.“ Marie se usmála a sklopila oči. Vincenz cítil, jak mu srdce buší jako při odpichu vysoké pece.

Tímto okamžikem začala jejich cesta k manželství, které bylo 25. dubna 1910 slavnostně stvrzeno po trojích ohláškách v kostele Navštívení Panny Marie v Zábřehu nad Odrou.

V Matričním zápise se uvádí, že „ohlášky“ (lat. proclamationes bannorum) proběhly 17. a 24. dubna 1910 – to znamená, že farář během dvou po sobě jdoucích nedělí veřejně v kostele oznámil záměr snoubenců uzavřít sňatek, aby kdokoli, kdo by znal překážku, mohl vznést námitku. Byla to povinná součást církevního sňatku – ohlášky „fungovaly“ jako veřejné oznámení zásnub.

Svatba na statku

Ráno 25. dubna 1910 bylo chladné, ale slunečné. V Zábřehu se už scházeli sousedé. Vincenz si vypůjčil sváteční oblek od mistra z hutí. K tomu tmavý kabát s lesklými knoflíky, kalhoty s nažehlenými puky. Novou košili, mu ušila

AI rekonstrukce dle fotografie autora, 2026

Marjánka. Klobouk měl po otci. Marie měla přešíité šaty po své matce. Byly z těžšího krémového plátna, s krajkou u krku a závojem, který jí půjčila sousedka. V ruku držela malou kytici sněženek a pryskyřníků, posbíraných po okolních mezích.

Farář Lepařík stál u oltáře. Kostel byl téměř plný. Z Matějova dvora přišli všichni stejně jako z Holušova statku. Považovali je za součást jedné velké rodiny. Když zazněly varhany, Marie se zachvěla. Vincenz jí nabídl rámě a přistoupili před oltář. Obřad byl prostý, ale důstojný. Když farář pronášel slova o věrnosti „v dobrém i zlém“, Johana Honusová i panímáma Šrubařová měly oči plné slz.

Po žehnání se novomanželé políbili a lidé v kostele se usmáli. Venku zastavil další povoz – znamení, že se může jet ke svatební hostině.

Hostina se konala u Matějů na statku, ve stodole vyzdobené březovými větvemi a barevnými pentlemi. Stoly pokrývaly bílé ubrusy. Talířů s jídlem bylo tolik, že se sotva vešly. Podával se hovězí vývar s nudlemi, vařené maso se zelím a brambory. K večeru přinesli pečenou husu s chlebem. Nechyběla ani buchta s mákem, štrúdl s jablky a slivovice, která se pila na zdraví nevěsty a ženicha. Hudbu obstarávali muzikanti z Vítkovic – housle, klarinet a tahací harmonika. K tanci se hrály polky a valčíky. Když se setmělo, zapálily se lampy a dvůr se naplnil smíchem.

„Vidíš, Johanko,“ řekla panímáma Šrubařová, „ty naše děti jsou jako ze žurnálu.“ „Ano,“ usmála se Johana, „jen ať jim Pán Bůh dopřeje lepší časy než nám.“

Vincenz s Marií tančili až do noci. Byli unavení a šťastní.

[illegible]

37

Antonie a Ludvík

Antonie, 6. května 1911

Ludvík, 11. října 1913

Jednoho večera se Marie vrátila ze dvora později než obvykle. Vincenz seděl u stolu a čistil své pracovní boty, které měl celé očazené. V peci praskalo dřevo, po místnosti voněla polévka z brambor a majoránky. Marie se zastavila u dveří, chvíli na něj hleděla a pak tiše řekla: „Vincek... budeme tři.“

Bába od Holušů mi to potvrdila. Zvedl hlavu, chvíli mlčel, a pak se mu po tváři rozlil úsměv, jaký u něj ještě neviděla. „Maričko... Maričko moje,“ vydechl a zvedl ji do náruče.

Té noci dlouho nespál. Díval se do tmy a myslel na to, že v tom malém domku bude brzy znít dětský pláč. Jedna místnost. Kuchyň s pecí, lavice pod oknem, nad postelí obraz svatého Josefa – patrona dělníků. Pec hrála celý den a v zimě, když se kouř z domků mísil s tím červeným z hutí, byla jejich světelníčka tím nejteplejším místem na světě.

Dne 6. května 1911 se narodila Antonie. Vincenz stál venku pod oknem a tiskl ruce v modlitbě, když uslyšel první pláč. Když mu porodní bába oznámila, že je to holčička, běžel dovnitř, klekl si k posteli a jen šeptal: „Díky Pane Bože.“

Zanedlouho přišli Matějovi i Holušovi s dary: koš vajec, bochník chleba, trochu másla, šátek pro Marii a košilku pro novorozeně. Statkářka Kateřina Matějová přinesla džbán teplého mléka a řekla: „Na zdraví maminky i malé Tonky. Ať roste jako z vody.“ Ten večer Marie poprvé usnula s dítětem v náručí, zatímco Vincenz seděl u pece a poslouchal jejich klidný dech.

O dva roky později, 11. října 1913, se narodil Ludvík. Tentokrát bylo všechno jinak – ne jarní zpěv ptáků, ale vítr, který trhal listí z topolů jako by předurčil Ludvíkovu melancholickou a uzavřenou povahu. Porod byl komplikovanější, delší, ale Marie šťastná i přesto, že se cítila unavená jako nikdy v životě. Vincenz se po noční směně vrátil celý od sazí, sotva dýchal, ale když uslyšel, že má syna, rozplakal se jako dítě. „Ludvík,“ opakoval, „bude silný, hutník jako já.“ Opět se zastavili Matějovi i Holušovi s dary. V malém domku bylo živo, Marie se usmívala. Přišly i křesničky obou dětí se svými malými dárky, chudobnými ale darovanými z celého srdce.

Vincenz, i když pracoval dlouhé směny, chodil domů s úsměvem. Když bral malou Tonku do náruče, voněla po mléce. Když choval Ludvíka, měl

pocit, že drží v ruce celý svět. Antonie rostla jako z vody a malý Ludvík jí byl od prvních měsíců v patách. Marie se starala o domácnost a občas vypo-máhala u Holušových, Vincenz pracoval usilovněji než dřív – od tmy do tmy. Rodina sice neměla mnoho, ale měli jeden druhého.

„Už máme všechno,“ řekla Marie jednou večer, když zvon odbíjel šestou. Vincenz se usmál. „Ne všechno, Maričko,“ odpověděl tiše. „Ale to nejdůležitější určitě.“

Na podzim roku 1913 se v hospodě U Havránska, kam chodívali dělníci po směně, začalo více a více mluvit o politice. V koutě hučela kamna, na stolech stály korbele s pivem a chlapi mluvili čím dál hlasitěji. „Říkám ti, Franto,“ ozval se Jan Holuša, „esli ti Rakušáci zase začnu vyrvyvat do Srbska, bude z toho mela jak sviňa!“ „Ale něprav,“ mávl rukou Matěj, „to su jen noviny. Každý rok někde haraši zbraněma, ale vojna? To by se grofum z Vidně nehodilo, ti se rači děli o zisky z uhla než by robili valku zle.“ „Nekecej!“ přidal se Standa z hutí, mladý kluk s ožehnutým obličejem. „V Německu včil robi vojnu rok od roka delší, pry maju nove děla, co střelaju vic jak 10 kilometru. Troj-spolek se musi držet dokupy, bo si nas Rusáci namažu na chleba!“ „Trojdohoda?“ zasmál se pan učitel zezadu. „Francouzi, Angláni a Rusové... každý tahá za jiný provaz. Jak by se mohli domluvit?“

Vincenz seděl stranou, opřený o lavici. Pivo už měl skoro vypité, poslouchal, jak se prou. „Já nevím,“ řekl nakonec tiše. „Ale jestli přijde válka, neptá se, kdo si ji přál. Půjde každý, kdo má ruce a nohy.“ V hospodě se rozhostilo ticho. Venku padal sníh, mísil se s popílkem a sazemi. „Tak neblbni, Vincek,“ ozval se zase Holuša. „Válka... sa nas netyka. My zme tu, za pecem, a tam nahoře si to vyřikaju sami.“ „Jo,“ přikývl Vincenz pomalu, „jenže než si to vyřídí, pošlou sem papír s razítkem. A my půjdeme taky.“ Nikdo už nic neřekl. Z hospody se ozvalo jen cinknutí korbelů a za okny skučel vítr. Byl konec roku 1913 a nikdo netušil, že se za půl roku svět převrátí vzhůru nohama.

Na Štědrý den toho roku sněžilo od rána. Zahrady i střechy v ulici byly pokryté bílým závojem. V domku voněla sušená jablka, jehličí a kousek ryby, kterou Marie koupila ve vítkovické tržnici. Ludvík spal, zabalený v dece u pece, a jeho drobné ruce se občas pohnuly, jako by si ve snu s něčím hrál. Vincenz seděl u stolu a opravoval lampu, aby svítila ještě aspoň pár večerů. Venku zněly tlumené hlasy — lidé se vraceli z půlnoční. Marie položila ruku na Vincenzovu. „Všichni říkají, že bude válka,“ zašeptala. Vincenz se na ni

podíval, oči měl unavené. „Říkají všelicos. My se jen budeme držet pohromadě, Maričko. To je naše jistota.“ Chvíli bylo ticho, jen plamínek svíčky na stole tiše zapraskal. Pak Marie vzala kousek chleba, rozlomila ho a podala mu půlku. „Ať se máme pořád o co dělit,“ řekla tiše.

Byly to poslední klidné Vánoce.

Odveden

Přišlo to bez jakékoli naděje, že by to šlo změnit nebo oddálit. Na podzim 1915 doručil listonoš do domu č. 19 obálku s černým orlem. Marie ji držela v ruce, jako by měla v dlaních žhavé uhlí.

Vincenz Honus, hutník, ročník 1883 – povolává se k odvodu do Moravské Ostravy.

Víncek se na ta slova dlouho díval. Sedl si ke stolu, kde ještě zůstaly drobký po dětech, a rukama si zakryl tvář. „Já vím, Maričko,“ řekl po chvíli tiše. „Dřív nebo později by to stejně přišlo.“ Ten večer bylo v domku ticho. Děti už spaly, a on seděl u kamen, přikládal polínka a poslouchal, jak dřevo praská. Válka trvala už druhý rok. Zprávy z fronty mluvily o statisících padlých, o mrazech a o bahně, ve kterém se topí lidé i koně. Představa, že má být jedním z nich jej děsila.

Odvod se konal na radnici v Moravské Ostravě. V místnosti to páchlo kyselým potem a úzkostí. Vojenský lékař se díval krátce, jako by měl posuzovat stroje, ne lidi. „Zdravý, schopný služby v poli,“ zapsal úředník bez váhání. „Kam mě pošlou?“ zeptal se Vincenz. „K myslivcům, prapor šestnáct,“ odpověděl poddůstojník. „Tam potřebují každého.“ Podepsal se, převzal papíry.

Na nádraží v Ostravě čekal vlak. Muži v kabátech, s kufříky a uzlíky. Marie ho doprovodila až na nástupiště. Držela ho za ruku, až se vlak pohnul. „Piš,“ šeptala, „piš, ať víme, že jsi živ.“ „Budu psát,“ slíbil. Ale oba věděli, že dopisy z fronty se často ztrácejí dřív, než dorazí domů. A začerněné cenzory.

Vlak se rozjel, kola skřípala komín lokomotivy rytmicky vyfukoval páru. Ztrácel z očí Ostravu, domky Zábřehu i kouř nad hutěmi. Nevěděl, kam přesně jede. Jen tušil, že někde na východ, do krajiny, kterou neznal, a do války, kterou nechápal.

Marie pak často po večerech sedávala u malého okna, za nímž se nebe barvilo do ruda od vysokých pecí – stejných pecí, o kterých se Vincenzovi zdálo v mrazivých zákopech. Byla to ona, kdo musel před malou Tonkou a Ludvíkem hrát roli maminky pevné jako skála. Když se jí syn ptal na tatínka, Marie jen tiskla rty k sobě a v duchu prosila svatou Annu, aby Vincenze ochránila. Její víra však v těchto letech dostávala trhliny. Bůh, kterému děkovala za každý bochník chleba od Matějových, se zdál být příliš daleko od haličských polí, kde umírali tátové od rodin. Od podzimu 1915, kdy Vincenz odešel do

války, se její život koncentroval do mechanicky vykonávané rutiny: pletení svetrů pro děti, služby u sedláků Matějů a nekonečného vyhlížení listonoše.

*Vincenz Honus (*1883) byl v době vypuknutí 1. světové války (červenec 1914) již 31letý ženatý muž se dvěma dětmi (Antonie *1911, Ludvík *1913). To znamená, že patřil do starší zálohy branců, nikoli mezi první vlny odvedenců. První vlny mobilizace (srpen 1914) povolávaly především muže do 30 let z aktivních záloh, tedy bývalé vojáky, kteří prošli službou v posledních 10 letech. Starší, ženatí a otcové malých dětí byli většinou ponecháni v záloze. Vincenz pracoval ve válečně důležitém podniku. Tyto podniky měly možnost odkladů pro zkušené dělníky, hutníky a strojníky.*

Situace se změnila po krvavých bojích v Karpatech na jaře 1915. Armáda utrpěla obrovské ztráty a byla nucena povolat i starší ročníky domobrany. Vincenzův povolávací rozkaz pravděpodobně přišel v květnu nebo červnu 1915. Jako odvedenec byl přidělen k polnímu mysliveckému praporu č. 16 (Feldjägerbataillon Nr. 16), jebož doplňovací kádr sídlil v Opavě.

Po několikaměsíčním výcviku byl jako myslivec-záložník zařazen do formace směřující na východní frontu. Do mrazivého zákopového života v oblasti Kolomyje (dnešní Ukrajina) dorazil se svou jednotkou v prosinci 1915, právě včas, aby se zapojil do obranných bojů proti ruským vojskům v rámci zimní kampaně v Haliči.

Kolomyja a východní fronta v zimě 1915–1916

Na přelomu let 1915 a 1916 se linie východní fronty ustálila. Po dlouhém a krvavém střídání útoků a ústupů, které následovaly po ruském prolomení haličských pozic a rakousko-uherské protiofenzivě u Gorlice a Tarnówa. Východní Halič a Bukovina se staly součástí širokého pásma pozičních bojů, které probíhaly mezi městy Stanislavov (dnešní Ivano-Frankivsk), Kolomyja (Kolomea) a Černovice (Czernowitz).

AI rekonstrukce, 2026

Kolomyja leží na řece Prut, v mírně zvlněné krajině mezi Karpaty a Podolím, asi 60 km jihovýchodně od Stanislavova. Město bylo železničním uzlem a zásobovacím bodem pro rakousko-uherské jednotky operující v Bukovině i východní Haliči. Od začátku války se několikrát ocitlo pod kontrolou střídavě ruské a rakousko-uherské armády, což z něj učinilo místo častých střetů, přesunů včetně nemocnic a lazaretů. Podle dobových map se v zimě 1915–1916 frontová linie nacházela v bezprostřední blízkosti Kolomyje, což dokládají jak vojenské deníky, tak novinové zprávy z ledna 1916 (např. *Patea Mail*, 10. 1. 1916).

V období 27. prosince 1915 až 19. ledna 1916 probíhala tzv. novoroční bitva, rozsáhlý útok ruských armád proti rakousko-uherské obraně na úseku Strypy a Prutu.

Dne 9. ledna 1916 kulminovala ruská ofenziva právě v prostorách Kolomyje a Rarańcze, kde byl zaznamenán zvýšený počet dělostřeleckých zásahů a výbuchů v předních liniích. Podle oficiálního vojenského dějepisu Österreich-Ungarns letzter Krieg, svazek IV, se boje vyznačovaly tuhým mrazem a hlubokým sněhem. Neustálými dělostřeleckými útoky, které se měnily v marné pěší zteče. Rakousko-uherské jednotky, mezi nimi i jäger prapory (prapory polních myslivců), měly v této fázi za úkol držet obranné linie v členitém terénu, zpevňovat zákopy a odrážet ruské průzkumné a útočné oddíly.

...necessarily pouring in troops, and the Czar is personally commanding.
The Austro-Germans are flinging in reinforcements withdrawing troops from the Balkans and Italy.

FURTHER SUCCESSES
REPORTED

Petrograd, January 7.
A communique says:—We occupied the cemetery at Czarorvsk, driving back the enemy and making further progress. We also established our positions in the sectors captured near Ozernowitz.

THE TORPEDOED PERSIA

DEATH ROLL 332

London, January 7.
One hundred and nineteen of the Persia's passengers.

Papers Past / National Library of New Zealand

Bojiště u Kolomyje se tehdy nacházelo v nízkých lesnatých kopcích, rozježděných koly vozů a roztržených krátery po granátech. Díky strategické poloze města na řece Prut se zde střetávaly zásobovací cesty obou armád a často docházelo k náhlým přepadům a dělostřelecké palbě, při níž byly nejvíce

obroženy právě přední zákopy, které držely jäger jednotky.

Vincenz Honus – epilog

Kolomyja 9. ledna 1916

Vincenz seděl ve svém zákopu, hlavu opřenou o pažbu pušky. Z dálky se ozývalo dunění, které slychal už týdny, ale dnes bylo jiné. Intenzivnější. Dělostřelectvo znovu ožilo. „Zas to spustí,“ řekl kdosi vedle něj.

„Spustí,“ odpověděl Vincenz tiše a sevřel v ruce obrázek Marie a dětí. Malý kousek papíru, celý ošoupaný od potu a hlíny. Antonie měla tři roky, Ludvík sotva dva, když odcházel. Teď už běhají po dvoře, smějí se, volají na mámu...

Nad hlavami se rozzářila první světlice. Obloha zrudla, jak se světlo odrazilo od mraků a sněhu. „Decken! Hinunter!“ „Kryjte se, k zemi“ zakřičel seržant. Země se zachvěla, z dálky zahřměla děla. Granáty dopadaly stále blíž. Hliněné stěny se drolily. Hluk byl tak silný, že se všechno kolem měnilo v jeden nepřerušovaný tón. Vincenz cítil, jak se mu sevřel žaludek.

Vzpomněl si na vůni sena ve stáji u Matějů, na koně Oriona, na Marii, jak se smála jeho nemotornosti při dvoření. Kdybych tak mohl ještě jednou slyšet, jak volá děti na oběd, problesklo mu hlavou.

„Munic! Dozadu!“ křikl někdo. Vstal, přeběhl přes úzký úsek mezi zákopy. Bylo to pár kroků – pak světlo. Oslnivé, bílé světlo. Když se prach rozptýlil, na místě, kde stál, zůstal jen rozervaný zákop, puška zabořená do bláta a přívěsek, utržený od krku. Ti, co přežili, mluvili později o přímém zásahu. „Jako když se otevře země,“ řekl jeden z nich. Těla padlých odnášeli až po dvou dnech, když palba ustala. Byli pohřbeni v mělkém společném hrobě na svahu nad Prutem.

Záznam o Vincenzovi se do seznamu ztrát monarchie dostal až o tři měsíce později a k tomu s nepřesnou poznámkou – zraněn – verwundet.

Do Zábřehu dorazila úřední zpráva až v roce 1921. Marie tehdy seděla u okna, v rukou měla dopis s razítkem, napsaný strohým jazykem vojenské kanceláře. Plakala a nevěděla, co říct. Jen Antonie, už desetiletá, se zeptala: „Mami přijde táta domů?“ Marie ji objala a tiše řekla: „Ne, holčičko... ale v srdci zůstane doma napořád.“

Vincenz Honus, hutník ze Zábřehu nad Odrou, nar. 1883, sloužil jako záložní poddůstojník – Unterjäger u k. k. Feldjägerbataillon Nr. 16 (1. rota). Padl dne 9. ledna 1916 u města Kolomyja během dozvuků tzv. Vánoční bitvy 1916 na východní frontě. Podle vojenského blášení zemřel následkem roztržení obou dolních končetin výbuchem granátu. Zpráva o jeho smrti dorazila do Zábřehu až v roce 1921, kdy byla zapsána do matriky s poznámkou „padl v boji“.

Upřímně děkuji Vojenskému ústřednímu archivu za dokumenty objasňující osud Vincenze Honuse na východní frontě.

Honus Vincenz, ResPatr. TitUnterjäg., FJB. Nr. 16, 1. Komp.,
Mähren, Mähr. Ostran, Zábřeh, 1883; verw.

Vojenský historický ústav Praha, Seznamy ztrát k. u. k. (c. a k.) armády)

Zys. nak. nh. prápor polní myšlivoi č. 16	1916 (tisk deníku res. čestnat) dne 9. (dovazho) ledna na nuzkem boji		Stachnik	Vincenz Honus	Studentka obor Zilovec ve Zloneku
řim. kat. 1883	múřský řezatý múřka			Padl o boji (rozřívětem obou nh.) ale pokoreni obecního vládu o Zábřehu u. o. ze dne 575. 1921	1916 na boji Prost. Tau Schöpp polní kurd

Vojenský ústřední archiv (laskavě provedl rešerši a poskytl autorovi dochované záznamy)

Zde, v květnu roku 1928, se nit rodinného vyprávění náhle a nevysvětlitelně přetrhává. Přestože vím o dětství svých předků mnohé, o tom, co se stalo mezi sourozenci Ludvíkem a Antonii po pobřbu matky Marie, zůstalo v paměti mých rodičů jen prázdno. Žádný důvod, žádná vzpomínka. Jen strohé konstatování: od té doby se spolu téměř nestýkali. Proč se dva lidé, kteří spolu prožili bídu i tiché večery u slezských písní, tak náhle odcizili? Možná to byla právě ta tíživá chudoba, která v tehdejší Ostravě nedávala prostor pro sentiment. Marie byla tmelem, který držel rodinu pohromadě; když srdce tohoto domova dotlouklo, zbyl jen dlub za pobřeb a nutnost přežít. Čtrnáctiletý Ludvík musel dospět přes noc a odejít do služby na statek, Antonie se vydala svou cestou. Často přemýšlím, zda v tom nebylo něco hlubšího – trauma ze sdílené bolesti. Někdy se sourozenci nemohou vídat ne proto, že by se nenáviděli, ale proto, že pohled na toho druhého příliš připomíná to, co ztratili. Ludvík si po zbytek života nesl matčinu smrt jako otevřenou ránu, o které nikdy nemluvil. Možná právě v tom mlčení leží odpověď. Odcizení nebylo volbou, ale vedlejším produktem krutého světa, který jim nedal čas truchlit společně. Zůstala jen štafeta, v níž každý běžel svůj závod o přežití sám.

55	II	1928	606	květena 18 20	19	Barie Honisová, pouličníčka v Zdob- hu, pát. i vílva po sv. Vincence Honisovi, hudebníci v Zdobruhu; též Barbora Hubarová, havič v Zdobruhu a jeho manželka střední rodem Poláčková.	155.5.26	ortodoxní vátka, vstřední	Pte Lichá, kaplan	Pte Lichá, kaplan	mez. 24/II. 1892 v. 16. v. 16. v. 16.
----	----	------	-----	------------------	----	---	----------	---------------------------------	-------------------------	-------------------------	--

47

Magdaléna Janetková–Biliková (1899–1969)

Magdaléna se narodila den před Štědrým večerem, 23. prosince 1899.

Tancovačka

Bylo jaro roku 1921. Hory ještě voněly sněhem a z polí se zvedala mlha nad posledními bílými ostrůvky. Ve Vysoké nad Kysucou se chystala tancovačka. První po masopustu. Koliba u Antona se pyšnila novými stuhami, harmonikář si čistil měch a v koutě se narážela bečka piva dovezená až z Martina. Magdaléna Janetková měla šaty po sestře, u krku trochu zašité a v pase utažené tkáným provázkem. Oči jí přesto zářily. Bylo jí dvaadvacet. Pracovala u gazdovského dvora a celý týden se těšila na tu chvíli, kdy se po dlouhé zimě zase rozezní housle a basa přitvrdí muziku.

Pocházela z osmi dětí.

Ve Vysoké nad Kysucou tehdy žily celé rodiny v dřevěných chalupách pod jednou střechou – lidé, dobytek i zásoby sena. Byla to krajina krásná, ale drsná. Pole kamenitá, úroda nejistá, práce málo. V létě se chodilo na dřevo nebo na výpomoc k bohatším sedlákům, muži vyráželi s pilami a sekerami do hor, ženy tkaly plátno nebo pletly z ovčí vlny na prodej. Děti brzy dospívaly – už v osmi letech pásly husy, v deseti nosily vodu z potoka, ve dvanácti pomáhaly při žních.

A přesto z té bídy vyrůstala zvláštní hrdost. Lidé z Kysuc v sobě měli sílu, která se nedala zlomit zimou ani hladem.

Juraj Varecha byl mezi děvčaty známý. Vysoký dřevorubec s rukama ztvrdlýma od sekery a pořezu, ale s úsměvem, který dokázal obměkčit i to nejcudnější dívčí srdce. Když ji pozval k tanci, v sále se na chvíli ozvalo šepotání. Mluvil se o nich už delší dobu. Tančili, jako by se znali už dlouho. Vůně ohně, dřeva a potu, smích, muzika, která byla slyšet až daleko do tmy. Noc se protáhla. Když šli spolu domů, zastavili se u seníku nad dědinou. Bylo jaro a tráva voněla.

Za svítání ji doprovodil jen na náves. A v očích měl najednou něco odtahitého... Dostal, co chtěl.

Pak už se neukázal. Říkalo se, že odešel s partou dřevorubců na Oravu, jiní tvrdili, že ho zlákal Maďarsko, kde je víc práce a méně očí, které by ho soudily.

Zpočátku doufala, že se Juraj vrátí, že aspoň napíše, pošle vzkaz po někom z Oravy nebo Maďarských nížin. Ale dopis nepřišel a místo něj jen pohledy sousedů, které studily víc než ledový vítr. Byla těhotná. V malé chalupě u potoka bylo ticho, matka přestala mluvit a otec, hrbatý tesař, odvracel tvář pokaždé, když vešla do světnice. Jednoho večera, když se rodina sešla u stolu, se odvážila promluvit. „Oci,“ začala tiše, „ja... ja predsa nemôžem odísť. Kam by som išla?“ Otec se ani nepohnul. Lžice, kterou držel, zůstala viset nad miskou. Pak ji pomalu položil, podíval se na ni nemilosrdným pohledem, a řekl: „Hanu v dome nestrpím.“

Té noci Magdaléna nespala. Ležela na slamníku, hladila si břicho a poslouchala, jak venku prší. Ráno, když se rozednívalo, si sbalila uzel – pár kousků prádla, krajíc chleba, kousek sýra zabalený v plátně. Matka stála u dveří, ruce zkřížené, oči zarudlé. Neřekla ani slovo, jen se dívala, jak si Mag-

AI rekonstrukce, 2026

daléna váže na hlavě šátek po starej mame. Vyšla na cestu, která vedla do kopců nad vesnicí. Bylo už podzimně sychravo. Šla pomalu a s námahou. Dítě o sobě poslední dobou dávalo stále častěji vědět. Nižný Kelčov, Vyšný Kelčov, kostel a cintorín. Cesta do hor byla dlouhá, ale znala ji – nějakou dobu po ní chodila s Josefem Bilíkem, který ji miloval, ale ona měla oči jen pro Varechu. Teď šla sama. Z vesnice se ozýval zvon. Když vystoupala nad poslední louku, otočila se. Pod ní leželo celé údolí, schoulené mezi kopci. Zachvěla se – zimou, strachem a nejistotou – a vykročila vzhůru k místu, kde z lesa stoupal tenký proužek kouře. Tam někde

byla Josefova chalupa. Tady, když Pán Bůh dá, bude moci začít znovu. Snad ji neodsoudí stejně, jako kdysi dávno nesoudil Máří Magdalénu.

Josef Bilík (1902–1987)

V horách se žilo podle rytmu lesa a přírody. Téměř celý rok se kácelo, na jaře sázelo, v létě se kosily louky a v zimě se vyráběly šindele. Josef Bilík znal ten rytmus nazpaměť. Ještě než se rozednilo, obul si pevné šněrovací boty, přehodil přes rameno sekeru a pilu, do kapsy strčil kus chleba se slaninou a vyšel s ostatními muži vzhůru po stezce, která se ztrácela v oblacích. Na hřebenech Beskyd foukal nejen v zimě vítr, který dokázal člověka během pár minut promrazit až do morku kostí.

Vysoko nad Bílou stáli dřevorubci kolem kmene obrovské staré jedle. Vyříznout klín ve správném směru a vyrazit sekerou. Ostré železo dvojruční pily se zalesklo v ranním slunci. Josef s Emanem zanořili do kmene čerstvě nabroušené zuby a začali tahat střídavě, zleva doprava, s pravidelností, která se slévala s jejich rytmickým dechem. Ozval se tichý svištivý zvuk a pak tlumené zapraskání. Dřevo vonělo pryskyřicí, pot se mísil s jinovatkou ve vousech.

„Přítáhni, Jožo, zaber!“ zahučel Eman.

Josef se usmál, zapřel nohy o kmen a zabral. Jedle se s praskotem zlomila. Chvilí jako by stála ve vzduchu a pak se s duněním zřítila dolů po svahu. „A je to, dievča padlo,“ řekl tiše Josef a pohlédl dolů po svahu. Nad hlavami jim kroužil krkavec a z údolí se ozývalo hučení potoka.

Z kmenů se na lešení řezaly fošny, široké, těžké a vonící po smůle. Dvojruční pila se zdánlivou lehkostí klouzala po pryskyřičnatém dřevě, piliny padaly v létě do trávy, v zimě do sněhu jako zlatý prach. Když měli dost, usedli k ohni. Chleba se slaninou a cibulí chutnal lépe než královská hostina a čaj s rumem, uvařený na čerstvě oklestěných větvích, voněl po celé louce před chalupou.

V zimě se hory znovu proměnily. Na hřebenech jen sníh, závěje a vítr, ale v přístavku u chalupy bylo slyšet rytmické škrabání. Josef tam sedával celé dny, zahalený do starého kabátu, a vyráběl šindele. V přístřešku měl složené celé kubíky dobře vyschlého dřeva – smrku, jedle a modřínu – které nechal zrát i několik let.

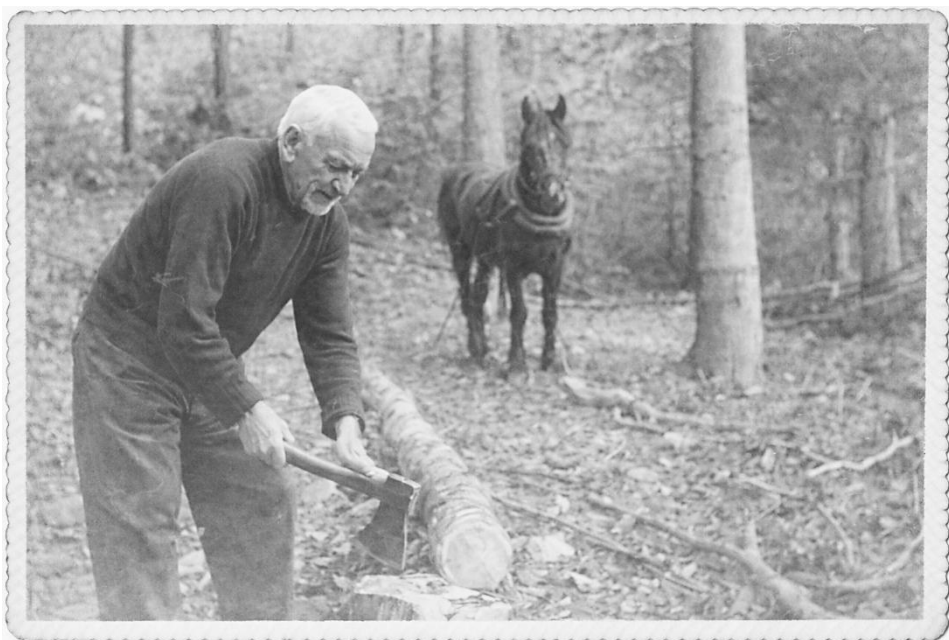
„Šindeľ sa musí rodiť pomaly,“ říkával Josef.

Na lavici měl klín, sekáč, pořez a dřevěnou palici. Z každého polena vysekával tenké destičky, které skládal na hromadu podle velikosti. Dřevo praskalo tak, jak je s ohromným citem pro letokruhy štípal. V přístavku to vonělo pryskyřicí, kouřem, mrazem a časem. Řemeslo předávané z generace na generaci.

V malinké stodole měl svého koně – mohutného, černého valacha s kopyty jako talíře. Jmenoval se Toncek a Josef o něm mluvil jako o člověku. Když zapráhli do lesa, Toncek se opřel do strojů a bez zaváhání táhl klády po zledovatělé cestě. Nikdy ho nemusel pobízet ani, nedej Bože, bít. Stačilo mu říct: „Toncek, kamarát můj, pod', pod', chlapče.“

V zimě se kácelo níž, hřeben byl nedostupný a zavátý sněhem. Pára z nozder se mísila s párou lesa, řetězy cinkaly a když kmen dosedl u chalupy, Josef ho pohladil po šíji. Zvláštní – ten tvrdý chlap, který měl k lidem někdy daleko, vyjadřoval snadněji lásku k tomu, s kým trávil tolik času a komu vděčil za živobytí. „Vidíš, chlapče, my dva ještě něco vydržíme.“

Celou dlouhou zimu se tak chalupa naplňovala zvuky práce – škrábáním pořezu, rytmickým zvukem štípání, občasným ržáním koně a později i dětským smíchem. A když první snůh začal tát, Josef se opět díval vzhůru k hřebenu. Ruce ho svědily, celé tělo i jeho duše horala volaly po lese a po práci. Les byl víc než práce – byl jeho domovem i životem.

AI rekonstrukce dle reálné fotografie, 2026

Žena moja

Jednoho chladného říjnového večera uslyšel Josef z chodníku z údolí tlumené zakašlání. Nejdřív si myslel, že je to liška, ale pak se ve dveřích objevila postava v tmavém šátku a s uzlíkem v ruce.

„Josefe?“ ozval se tichý hlas.

Zvedl hlavu. Stála tam Magdaléna Janetková. Byla bledá, unavená, ale v očích jí zůstala jiskra, kterou dobře znal.

„Pán Boh s tebou,“ řekl.

„I s tebou,“ odpověděla.

„Počula som, že si sám. A ja... nemám kam íť.“

Díval se na ni chvíli beze slova. Zpod šátku jí vykukoval pramen vlasů, do kterého se zachytily vločky prvního sněhu.

„Počul som.“

„Vezmi si, Magdaléna, zohriaj sa,“ řekl nakonec a posadil ji ke kamnům, kde se ohřívala houbová polévka. „Čo ťa sem priviedlo?“ zeptal se, i když odpověď už tušil. „Diet’a,“ řekla tiše a položila ruku na břicho. „Som sama. Otec ma vyhnal. A ten, kto mi to spôsobil... už sa neukázal.“

Josef přikývl. V jeho pohledu nebylo ani překvapení, ani odsudek. Jen únava, kterou cítil každý, kdo poznal život v horách a samotu. „Zostaň,“ řekl prostě. „Chalupa ženskú ruku potrebuje. A ja... už dávno som nemal s kým hovoriť.“

Ten večer poprvé usnuli pod jednou střechou. Zvenčí bylo slyšet, jak vítr tluče do okenic a sníh se mísí s deštěm. Ale uvnitř bylo teplo. Po dlouhé době měl Josef pocit, že chalupa dýchá.

A když Magdaléna zhasla lampu, šeptla tiše:

„Ďakujem Ti, Pane Bože, že si sa nado mnou zľutoval.“

Chalupa pod hřebenem

Zima pomalu odcházela. Mezitím přišla na svět – Lucía Iohana. Josef ji přijal za svou.

V březnu se z hřebenů valila voda a potoky se rozvodnily. Z chalupy pod lesem se každé ráno zvedal kouř. Josef, Magdaléna a Iohana – Janka, jak jí začali říkat – všichni pod jednou střechou. Chalupa, která dřív bývala tichá, teď ožívala ženským zpěvem. Josef měl zase s kým mluvit a s kým sdílet bytelnou manželskou postel se vším, co k tomu patří.

Magdaléna se učila životu v horách. Ráno rozdělala oheň, podojila kozu, dala vařit polévku jindy nastrouhala brambory na placky. Už si nedovedl představit den bez ženské náruče a občasného huderání, když si vypil víc než obvykle. „Magdička moja“ zvolna zaplnila prázdno a samotu.

Občas, když se v podvečer vracel z lesa, zastavil se na kraji mýtiny a díval se. Poslouchal, jak Magdaléna zpívá stejné písně, které kdysi v těchto horách zpívala jeho maminka.

„Vieš,“ řekla mu jednoho večera, když spolu seděli na lavici, „keď som sem išla, myslela som, že už je po mne. Že Pán Boh na mňa zabudol. Ale možno ma len poslal, kam som mala ísť.“

Josef se na ni podíval a pomalu přikývl.

„Les a hora vedia, čo má rásť a kde. A keď strom padne, na jeho mieste vyrastie nový.“

Usmála se.

„A ty si ten, čo vie, ako tie stromy padajú.“

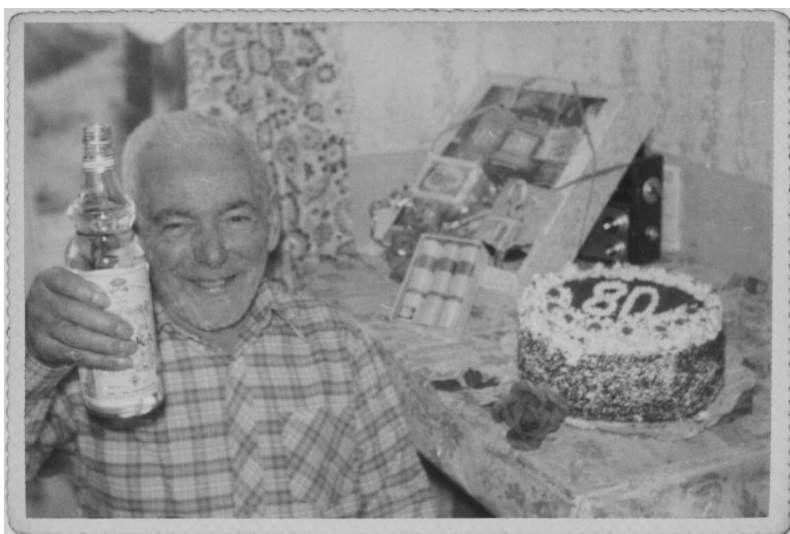
„A ty vieš, ako sa z domu robí domov,“ odpověděl tiše.

Léto toho roku bylo dobré. Les dával dřevo i obživu a v údolích se sekaly vzrostlé louky. Chalupa se měnila – Josef přistavěl malou komoru a v přístavku přibíl polici, kam Magdaléna skládala zavařeniny, sušené houby a bylinky.

V létě následujícího roku se Josef s Magdalénou vzali. V dalších letech se narodily další dvě děti. Milka a Jožo, který v důsledku komplikovaného porodu s asfyxií prožil život s mentálním postižením. Chalupa na hřebenu byla najednou plná a celá.

Nevlastního pradědečka Josefa Bilika si pamatuji asi ze třech návštěv s babičkou Janou – Lucií. Autobusem na Bílou, pak pěšky kolem pramene Smradlavky a někde za ní úzkou lesní stežkou prudce do kopce. Babička dvě obrovské kabely v rukách... Praděda působil

laskavě, moc nemluvil a cítil jsem z něj obrovskou sílu a klid. Ruce měl opravdu jako lopaty. V přístavku mě nechal sekat třísky, když venku pršelo a já se nudil a nemohl objevovat strmé stráně a les okolo (případně lézt po nízké střeše). Působilo to tam na mě doslova magickým dojmem. Jednou jsem jej viděl štípat šindele. Jako by se to dřevo samo oddávalo autoritě jeho osobnosti a řemesla a dělalo, co chtěl on. Obrovské smrky kolem. Jožo s rádioučkou, vždy asi padesát metrů od chalupy. Odtazžitá Milka, jako by se bála, že jí jednou tento krásný domov budeme chtít vzít jako dědictví. Další vzpomínka – praděda slaví 80 let – hraji mu na housle, on si to přál a já se moc styděl. Modrá kachlová kama a na noc duchna těžká tak, že se pod ní skoro nedalo spát...

Z rodinného archivu autora

Je 31. ledna 2026. Dělán další kolo korektur a znovu se dívám na data narození a úmrtí Magdalény Janetkové a Josefa Bilíka. Končí dvěma otazníky. Vadí mi to.

Slovenská matrika se mnou odmítá komunikovat, takže to musím zkusit jinak. Tak, jako už dřív: přes hřbitovy.

Nasednu do auta a jedu do Vysoké nad Kysucou. Naboru do Vyšného Kelčova.

Cesta mezi Bílou a Ostravicí je zledovatělá, ale posypaná. Nad přehradou Šance se nepoužívá sůl. Cestou myslím na zatopené Hamry a na železniční trat' na Bílou, která je dnes několik metrů pod ledovou vodou.

Procházím cintorín nad kostelem – Filiální kostol Božského srdca Ježíšova. Mimo probážené stezky se bořím skoro po kolena do sněhu. Ani moc nedoufám, že najdu. Je to tolik let. Byli chudí. Staré náhrobky jsou vybledlé ostrým sluncem a tuhými zimami.

Najednou mě zaujme popraskaná fotografie. Tu ženu v šátku znám. Z fotky svatby Janky a Ludvíka.

Mrazí mě.

Mám!

Na hrobě jsou vybořelé svíčky a lampička – petrolejka. Někdo sem chodí. Zapalují svíčku. Zvláštní – Jožo (Jan) má na náhrobku vyryto jen datum narození. Datum úmrtí chybí. Josef Bilík nikde. Přemýšlím nad tím celou cestu zpátky. Možná ho uložili k Magdaléně a už nebylo místo na další nápis. Možná to Milka nikdy nenechala doplnit. Nevím.

A možná tam ty otazníky zůstanou. Bílé místo, které se mi nepodařilo zaplnit.

Ale dnes jsem našel alespoň Magdalénu.

V každém případě Josef Magdalénu přežil.

Volám mamince. Ta si vzpomíná, že vedle fotografie Magdalény byla i Josefova.

Znovu prohlížím fotografii. Ano – je tam vidět její obrys. Na náhrobku vpravo. Úvaha byla správná. Jenže rok Josefova úmrtí pořád neznám.

Volám znovu: „Mami, zkus se prosím zeptat tety Líby.“

Za chvíli další hovor: „Teta říká, že Lenka měla patnáct let, když Josef zemřel.“

Josef Bilík zemřel v roce 1987, ve věku 85 let.

Z rodinného archívu autora

Jana Janetková–Honusová (1922–1997)

Byla zima roku 1922, když se Magdaléně narodila dcera. Dali jí jméno Lucía Iohana. Do rodného listu se zapsalo jen: „Otec neuveden.“ Bylo to kruté stigma, které mělo váhu celého tehdejšího katolického světa v horách a podhůří. Ale v chalupě se kvůli tomu neplakalo. Josef jí položil dítě do náruče a řekl prostě:

„Tu máš, Magdaléna. Teraz už nie si sama.“

Když se u Bilika na kopci toho zimního rána ozval dětský pláč, bylo nad chalupou chladno jako obvykle. Hory stály tiché a tmavé, sníh byl těžký a světlo jen slabě dopadalo přes malé dvojité okno se zamrzlými kvítky. Porodní bába ještě šeptala modlitbu, zatímco v kolébce poprvé oddechovalo novorozeně. Farář, který ten týden obcházel chalupy s nově narozenými dětmi, ji ručně zapsal do matriky jako Lucía Iohana.

Lucía – protože svatá Lucie má svátek v prosinci, nejbližší datu narození.

Iohana – po Magdalénině babičce, jediné, která ji podržela, když se vesnicí začaly šířit zlé řeči o nemanželském dítěti.

Ale v chalupě se dlouho neříkalo ani Lucia, ani Johana. Jakmile se dítě poprvé bezzubě usmálo, všichni jí začali říkat Janka. Měkké, domácí, prosté jméno, které umělo obejmout.

„Naša Janka,“ říkávala Magdaléna, když ji chovala.

„Janko, duša moja, spi,“ šeptal Josef, když ji večer kolébal po práci v lese.

Tak vyrostla mezi dvěma jmény – jedním zapsaným v matrice a druhým šeptaným v náručí, doma a v rodině.

Teprve mnohem později, až bude žít v Zábřehu nad Odrou a vyřizovat si domovské právo na úřadě, se zeptají:

„Jméno?“

A ona odpoví tak, jak jí říkali po celý dosavadní život:

pre soc. účely bez poplatku
SLOVENSKÁ REPUBLIKA

C. **RODNÝ LIST**

V knihe narodení matričného obvodu Vysoká nad Kysucou
zväzok 6 ročník 1922 strana 50 por. č. je zapsané:

Deň, mesiac, rok narodenia a rodné číslo	4.1.1922 štvrtý január jeden tisíc deväťsto dvadsať dva neuvedené
Miesto narodenia	Vysoká nad Kysucou
Meno a priezvisko dieťaťa	Lucia JANETKOVÁ
Pohlavie	ženské
Otec:	Meno a priezvisko, rodné priezvisko, deň, mesiac, rok a miesto narodenia, štátne občianstvo, rodné číslo neuvedený
Matka:	Meno a priezvisko, rodné priezvisko, deň, mesiac, rok a miesto narodenia, štátne občianstvo, rodné číslo Magdaléna Janetková neuvedené 23 ročná neuvedené neuvedené
Poznámky	./.

v o Vysokéj nad Kysucou Anna Opialová
dňa 21. januára 1997 dňa a priezvisko matrikára
03 001 1 Plynárská ul. 621 02 Bratislava
odbyť 07/521 61 78-79
07/521 61 80 XJ/95/G GANON Trebišov

Z rodinného archivu autora

„Janka. Jana.“

Úředník to prostě zapíše. Tehdy to tak chodilo. Stačil domovský list a prohlášení. Tím se z matriční Lucie Iohany stala oficiálně Jana Janetková.

Na přelomu 19. a 20. století bylo v katolických oblastech severního Slovenska běžné, že dítě dostalo při křtu dvě křestní jména. První bylo zpravidla „církvní“ (často podle světce v blízkosti data narození), druhé bylo určeno k běžnému oslovování, často po kmotru nebo blízké osobě.

Lucia — jméno odvozené od lat. lux („světlo“), tradičně spojované se sv. Lucií (svátek 13. prosince). Iohana / Jobana / Jana — jméno s hebrejským základem Jochanan („Hospodin je milostivý“), běžné ve slovenském a slezském prostředí. Domácí forma Janka odpovídá právě jménu Jana, nikoli jménu Lucia. To znamená, že dítě bylo ve skutečnosti dvojjmenné: jedno jméno „pro kostel“, druhé „pro život“. Při pozdějším vystavení občanských dokladů se obvykle uvádělo užívané jméno, proto byla zapsána jako Jana.

Janka rostla mezi smrky, borůvkami, dřevem, sněhem a ohněm v modrých kachlových kamnech. Naučila se sekat třísky, nosit vodu, pomáhat Milce a smát se Jožkovi, který sedával na zápraží, zpíval si s ptáky a někdy bláznivě poskakoval. Když někdo náhodou vystoupal nahoru na kopec, schovával se v povzdálí. Chalupa dýchala po svém, podle ročního období. Když v noci z hřebene hvízdal ostrý vítr, Magdaléna brala Janku do náruče a šeptala:

„Tichučko, moja malá... hory nás chránia, sem patríme.“

Život celou rodinu tvrdě formoval. City se projevovaly spíš činy a prací než pohlazením a slovy.

Do školy začala chodit v šesti letech. Z chalupy nad Bílou to bylo do Vysoké dál, a navíc se tam prý potulovali medvědi. Magdaléna s Josefem se proto domluvili s učitelem na české škole v Bílé.

„Aspoň sa naučí po česky,“ hovorieval Josef. „V Sliezsku bude život lepší ako tu v horách.“

Věřili, že v novém Československu bude mít dítě s českým vzděláním snazší život – že umět číst a psát česky může jednou znamenat víc než dřina a zima na beskydském hřebeni.

Lucia si zvykla rychle. V lavici seděla s dětmi ze Starých Hamrů a Bílé, v penále měla ocelové pero, inkoust a sešit, do kterého psala první písmena. V

zimě, když byly cesty zaváté sněhem, zůstávala doma. Učitel to věděl a odpouštěl to. Tolerovaly to i úřady.

„Hlavně, že se na jaře vrátíš,“ říkával.

Když po osmi letech školu dokončila, bylo jí čtrnáct. Uměla číst, psát i počítat a snila o tom, že jednou půjde dolů do údolí – a ještě dál, tam, kde jsou továrny a nový svět. Magdaléna ji pohladila po vlasech a řekla:

„Pôjdeš, diet’a moje. Ale nezabudni na hory. V nich je naša sila a tu máme korene.“

Zůstala zamyšlená. Věděla, že ten den jednou přijde. Tady, na hřebenech hor, není dost jídla pro všechny.

AI rekonstrukce, 2026

Za lepším

V kuchyni bylo ticho. Stůl byl starý, ohlazený léty, na něm stála petrolejka a mísa s polévkou. Magdaléna seděla se sepjatýma rukama v klíně, jako kdyby v nich držela myšlenky, které ji v poslední době neopouštěly. Janka stála u okna, dívala se ven, ale ve skutečnosti hleděla někam mnohem dál. Josef seděl shrbený po celodenní práci, panák borovičky před sebou.

Chvíli nikdo nemluvil.

Magdaléna tiše: „Jožo... čo s ňou budeme robit? Vidiš ju. Už má hlavu inde. Tam dolu... kde je svet.“

Josef si povzdechl. Zapřel ruce o kolena.

„Už je žena. A práca tu nie je. Tu hore je len les a hlad, keď sa nedarí.“

Janka se otočila, opatrně, jako by se bála, že každé slovo všechno pokazí.

„Ja len... chcem skúsiť. Chcem vedieť, čo je tam dolu,“ řekla tiše.

Nebyl v tom vzdor. Jen tichá odhodlanost mladé dívky, která chce žít a ví, že je tu vlastně na obtíž – ne proto, že by ji neměli rádi, ale jako další hladový krk, který musí Josef s Magdalénou živit.

Magdaléna sklopila oči. Ruka se jí chvěla, když se dotkla dřevěné desky stolu.

„Ale kde tam pôjdeš? Kto ťa vezme? V meste sú cudzie ľudia.“

Josef na okamžik zvedl oči ke stropu a zamyslel se. Pak pomalu přikývl.

„Počkaj. Pamätáš gazdu Holušu zo Zábrehu nad Odrou? Bol tu vlani. Potreboval drevo. Na nové krovy, na koly, na ohrady. Hovoril, že u nich rastie chov a že ľudí je treba.“

Magdaléna zvedla hlavu.

„Ten, čo pil borovičku ako vodu?“

V koutku se jí mihl náznak úsměvu.

Josef se krátce usmál.

„Ten. A aj jeho otec tu chodil za mojich mladých rokov za ockom. Vždy vedeli, že tu hore dáme drevo najlepšie a lacné. A my sme s ním potom poslali celé vozy dolu až na stanicu na Bílej. Bol to dobrý obchod.“

Chvíli bylo ticho. Janka ani nedýchala.

Josef se obrátil k Magdaléně a řekl:

„V sobotu pôjdem vlakom za ním. Spýtam sa, či by Janku nevzal do služby. Aj keby len do kuchyne či do maštale. Ale nech je medzi dobrými. Neboj sa. Ja to vybavím.“

Magdaléna sklonila hlavu, oči se jí leskly.

„Dobre... ak tam pôjde... pôjde s požehnaním.“

Pak se obrátila k Jance a dodala tiše:

„Ale keď budeš potrebovať, vráť sa. Vždy.“

Janka k ní přistoupila, položila jí ruku na dlaň.

„Mamička... ja nikam neodchádzam od vás. Ja len idem tam, dopredu.“

A Magdaléna ji objala.

Vítr venku na chvíli utichl. Znovu bylo ticho.

Bylo časně ráno. Josef si oblékl nejlepší košili, kožený opasek ke kalhotám a do kapsy kabátu si vložil malou láhev pálenky. Tu dobrou, z borůvek a trnek, pálenou jen pro hosty.

Magdaléna mu podala chléb a slaninu zabalenou v plátně.

„Ak sa dá... nech tam bude dobrý osud pre Janku.“

Josef přikývl. Věděl, že nejde jen o práci. Šlo o nový život.

Scházel strmou stezkou dolů. Dojeli ho koňáři mířící se dřevem na Bílou na stanici. Tam naložili kmeny, Josef si sedl na zadní plošinu vagónu. Bylo zvláštní po tak dlouhé době opouštět své hory.

Vlak se rozjel se sykotem páry. Bílá za chvíli zmizela za zatáčkou. Lesy se postupně otevřely, údolí se začalo rozšiřovat. Netušil, že právě projíždí po dně budoucí přehrady Šance. Jako by se krajina nadechovala.

Na Ostravici přestoupil na osobní vlak, pak ve Frýdlantu. Když se vzdálila poslední silueta hor, ucítil pach, který znal jen z vyprávění – uhlí, dehet, železo. Pole se měnila v tovární dvory, komíny se zvedaly jako prsty obrovské ruky. Cítil se tam nesvůj. Věděl, že sem nepatří a nikdy patřit nebude. Kus cesty pak musel jít pěšky.

Zábřeh nad Odrou.

Bylo tu živo. Lidé přicházeli z hutí, ženy nesly košíky s chlebem, přes ulici přebíhaly děti. Tolika zvukům jeho uši odvykly.

Statek Holušů našel podle rady – u starého lipového stromořadí na dolním konci. Dvůr byl velký, chlévy čisté, koně mohutní, hřbety se leskly. Holuša vyšel ven – široká ramena, tvář spálená sluncem, ruce mozolnaté od práce. Chvíli se na sebe dívali. Dva muži, kteří toho hodně zažili a neměli potřebu mluvit víc, než je nutné.

Josef sundal čepici.

„Pochválen buď Ježíš Kristus.“

„Až navěky.“

Josef si nasadil čepici zpátky.

„Jak jsem ti posledně říkal. Magdaléna má dítě... dceru. Janka se jmenuje. Je čistá, pracovitá a pořádná. Má čtrnáct. Do školy chodila. Myslím, že u vás hledáte děvče na práci.“

Holuša chvíli mlčel. Pak kývl směrem k lavici před domem. Sedli si. Josef vytáhl láhev.

Holuša si ji prohlédl a řekl klidně:

„A já mám zase to, co hledáš a co jen tak nekoupíš. Tvrdou práci a slušné lidi kolem. Pokud je děvče pracovité, může se tady mít dobře.“

Pálenka se leskla v kalíšcích. Nechali ji chvíli stát – jak velí zvyk, než se řekne to hlavní.

„Do Ostravy se nejedí pro štěstí,“ dodal Holuša, „ale pro chléb a obživu.“

Podali si ruce. Bylo to krátké a jasné.

Když se Josef vracel večerním vlakem zpět na Bílou, měl v kapse papírek s adresou. Ale ve skutečnosti vezl domů něco víc.

Naději. A budoucnost pro Janku.

Železniční trat' Ostravice – Bílá byla jednokolejná místní dráha uvedená do provozu 16. srpna 1908. Sloužila především k dopravě dřeva z beskydských lesů, místních dělníků a později také rekreantů směřujících do Beskyd. Trat' vedla údolím řeky Ostravice a končila ve stanici Bílá, odkud dál do hor vedly už jen vozové a pěší cesty.

V souvislosti s výstavbou vodní nádrže Šance byl úsek Ostravice – Bílá zrušen 11. ledna 1965 a koleje byly sнесeny. Dodnes jsou v krajině patrné násypy, propustky a kamenné opěrné zdi, které připomínají trasu někdejší železnice.

Za Bílou směrem na Slovensko byla v letech 1909–1914 plánována návaznost tratě přes beskydský hřeben směrem ke Klokočovu a Turzovce. Tyto projekty však zůstaly pouze na papíře a kvůli vypuknutí první světové války nebyly nikdy realizovány.

Odjíždím

Bylo ještě šero, když Josef zatopil v kamnech. Oheň se pomalu rozhořel. Janka seděla na lavici. Vedle ní ležel dřevěný kufr, který Josef kdysi sám vyrobil – prostý, poctivý a pevný. Uvnitř byly dvě čisté zástěry, kostelové šaty po Magdaléně, spodní prádlo a vyšíváný šátek.

Janka, Lucía Iohana, si chystala uvázat šátek. Magdaléna jí uhladila vlasy a obě věděly, že kdyby promluvily, rozpláčou se. I když tady bývalo na city místo málokdy, dnes to bylo jiné. Silné.

Ze světnice se ozvaly kroky. Milka vyšla první. V ruce měla kus chleba se sádlem, který brzy ráno zabalila do ubrousku.

„Tu. Na cestu. Aby si nebola hladná,“ řekla a hlas se jí zachvěl.

Janka ji objala. Dvě dívky, které spolu vyrostly jako sestry.

Pak se ozvaly podivné zvuky – dusot a poskakování. Jožo přiběhl k Jance, tváře červené, udýchaný. Nedokázal říct všechno tak, jak by si přál, ale říkal vše podstatné.

„Jáánka... nechod' ďalekoooo, hej? Hen-to... hento ja tu a všetko tu doma, ja.“

A pak začal napodobovat vlak:

„týýý, ja takiiii vlákóóm, ja... tfffff... tfff... chúúúúúúúúúúú!“

Zamával rukama a začal poskakovat. Nejdřív se usmála Janka. Pak Josef. A nakonec se rozesmáli všichni – i Magdaléna, i Milka. To byl ten pravý okamžik pro loučení. Slzy se smíchem zároveň.

Pak vyšli ven. Cesta na Bílou byla promáčená po dlouhém dešti, mlhse namáhavě prodíralo letní slunce. Josef nesl kufr, Janka držela v kapse dřevěnou lžici, kterou jí jako malé vydlabal z hruškového dřeva – talisman pro štěstí.

Lokálka už nadočkavě syčela a upouštěla páru. Zněla jako příslib nového světa tam dole, v Ostravě. Josef položil ruku na její rameno.

„Janka... svet je veľký. Ale ty sa v ňom nestratíš. A keď bude ťažko... budeš vedieť, kde je doma. Tu.“

Ukázal směrem k hřebeni.

Janka přikývla.

„Vrátim sa. A nie iba raz.“

Nastoupili. Vlak zrychloval a hory pomalu mizely v letním oparu. Janka se naposledy ohlédla, jako by chtěla pohledem zachytit každý hřeben, každý lesní zářez, každou stezku, po které kdy šla. Cítila, jak se v ní mísí strach s něčím novým – zvědavostí. V kapse sevřela dřevěnou lžici a šeptem si slíbila,

že na Beskydy v cizím světě nezapomene. A že se jednou vrátí – jako žena, která se o sebe dokáže postarat.

Cesta vedla z Bílé do Ostravice, z Ostravice do Frýdlantu a odtud až do Ostravy. Svět se zvětšoval s každou stanicí. Když spatřila povoz od Holušů, šachty, první komíny Vítkovic a hutě, věděla, že už není dítě. Bylo jí uvnitř trochu úzko.

Tohle byl jiný svět než ten, který znala.

Zvládnou to?

AI rekonstrukce, 2026

Holušovi

Dvůr Holušových byl široký, upravený, se silnými zdmi, které pamatovaly dlouhé roky. Vonělo to tu čerstvým mlékem z konví na zápraží, senem a čerstvým hnojem. Nic, co by Janka neznala. Domov — jen trochu jiný.

Ve dveřích stála statkářka Terezie Holušová. Josef řekl prostě:

„Toto je naša Janka. Dobrá je. Poctivá. Prosím, aby ste tu na ňu dali pozor.“ Terezie přikývla. „Bude tu práce. Nebude to lehké, ale nouzi trpět nebudeš.“

Janka sklonila hlavu a poděkovala perfektní češtinou, jak se ji naučila ve škole na Bílé. A tak to začalo. Nový život v Ostravě, v Zábřehu. Byla trochu nesvá, ale zároveň nedočkavě zvědavá na všechno, co ji tady čeká.

Byl červenec 1936. Slunce pálilo, pole dozrávala a žně byly v plném proudu. Od úsvitu až do soumraku bylo slyšet broušení kos, bzučení much a rytmické bušení mlátičky, která stála na dvoře u stodoly. Pohon zajišťoval motor Slavia, je-

AI rekonstrukce, 2026

hož setrvačnick přes široký kožený řemen roztáčel starou mlátičku. Když strojník zatáhl za páku, dvůr se rozechvěl. Z útrobu stroje se valil proud plev a vzduchem se nesla vůně obilí smíšená s potem lidí.

Janka se zapojila hned, jak mohla. Vyhrnula si rukávy a postavila se k mlátičce. Podávala snopy, třídila zrna, zametala plevy — a i když jí šly plevy do vlasů i za košili, ani jednou si nestěžovala. Pracovala, jako by tam patřila odjakživa.

Terezie s mužem Josefem Holušou ji po očku sledovali.

„Ta děvucha má parů,“ řekl Josef, když si utřel čelo.

„Silu aji rozum,“ odpověděla žena. „A to sa něvidi dneska každý den.“

Na okraji pole už rachotil malý traktor, který si Holušovi pořídili společně se sousedy. Byl to stroj, který nahradil dva koně — a jen tak se neunavil. Po

žních se hned oralo. Bylo třeba obrátit půdu, aby do sebe vzala vláhu a byla připravená na ozimy. Když traktor zaburácel, všichni se ohlédlí.

„Svět jde dopředu,“ řekl Holuša s úsměvem. „Jen nevím, jestli dobrým směrem.“

Večer se dvůr ztišil. Z komína se kouřilo, z oken voněla polévka a brambory, z dálky doléhaly tlumené zvuky hutí. Janka seděla na zápraží a cítila ve vlasech plevy, prach a pot. Byla unavená, ale šťastná. Ten večer cítila, že by tu možná mohla být i doma.

Největším československým výrobcem zemědělských strojů byla firma Wichterle & Kovářik (WIKOV) v Prostějově, vzniklá roku 1918 sloučením dvou firem. Ve 30. letech patřila mezi klíčové podniky mechanizace československého zemědělství. Mlátičky Wikov se používaly po celé Moravě a Slezsku, často poháněné stabilními motory Slavia na benzín, petrolej či naftu.

Fordson Model F — první masově vyráběný traktor na světě — znamenal revoluci. Vyráběl se od roku 1917, a díky pásové výrobě byl levnější než konkurence. V Československu se v polovině 30. let objevovaly především modely Fordson F a Model N (1929–1945), které umožnily mechanizaci i menších statků. Jejich bezrámová konstrukce, kdy motor, převodovka a rozvod tvořily jeden celek, se stala základem moderní konstrukce traktorů dodnes. Pro mnohé sedláky byl traktor Fordson symbolem pokroku, ale i jistého smutku — znamenal konec éry, kdy se oralo s koňmi.

Vůně těsta

U Holušů nebylo volné místo. Statkářka Terezie jí proto domluvila malý pokojík u paní Boženy Fabiánové, vdovy po cukráři, která měla v přízemí domu vlastní cukrárnu a pekárnu. Byla to žena statná, s růžovými tvářemi a laskavým hlasem, ale nekompromisní, kdykoli šlo o práci a přesnost.

„Všechno musí být správně, děvče,“ říkala. „Ani mouka nesmí být jiná, než má být — jinak se to vymstí. Takto to dělala už babička mojí babičky.“

Janka měla svůj malý pokojík — úzkou postel, okno s muškáty a hned vedle malou společnou kuchyňku, odkud od rána voněla melta. Pomáhala v obchodě i v dílně v přízemí: vážila mouku, zadělávala těsto, plnila věnečky, zdobila perníky a cukroví, nosila dřevo do pece. Když paní Božena zjistila, že má dívka šikovné ruce a cit pro detail, začala jí svěřovat víc.

„Podívej, Janko,“ říkala jí, „věneček musí být nadýchaný, povrch jemný jako dech — ne tvrdý, ne přepálený.“

Janka se smála, i když ji po ránu bolela záda. Všechno dělala s pečlivostí a s radostí, že se může učit novým věcem, tak jiným než těm, které bylo třeba znát na horské samotě v Beskydech. A přece — právě ty se jí teď hodily. Ráno před rozedněním chodila na statek pomoci s dobyt看em. Pak zvládla vše, co bylo podle ročního období potřeba, a teprve po práci u Holušů se vracela do cukrárny, kde se peklo dlouho do noci.

Zima v tom roce přišla brzy. Z kamen v cukrářské pekárně se linulo teplo a celý prostor naplňovala sladká vůně vanilky, zatímco venku podzimní mrazíky kreslily na oknech první obrazy. Po večerech psala mamince do hor krátké dopisy na korespondenčních lístcích za padesát haléřů, které z pošty putovaly vlakem na Bílou. Tam z nich měl listonoš, kterého čekal namáhavý výstup na hřeben, pramalou radost.

„Mám sa dobre, mamička moja. Pani Fabiánová ma chválí. Pečiem venčeky aj svadobné torty, ktoré sa rozplývajú v ústach. V Zábrehu je všetko iné ako u nás, ale ľudia tu majú dobré srdce. Zdravím Jozefa, Milku a Joža!“

Když se blížily její patnácté narozeniny, Janka už působila spíš jako mladá žena než jako děvče. Tváře měla opálené, ruce silné od práce a v srdci vášeň pro pečení. Ráno zvládala těžkou práci na statku, večer stála u pece v zástěře s moukou na rukách — a mezi tím se usmívala na děti z ulice, které nahlížely do výlohy plné dobrot. Terezie Holušová ji často pozorovala, když se stavila na kus řeči a na kávu se šlehačkou a vaječným likérem.

„Podívej se na ni, Boženko,“ říkala. „Ta holka je z dobrého a poctivého těsta, jako ty tvoje koláče.“

Božena jen přikývla. „Jednou si třeba otevře vlastní cukrárnu. Nebo všemi těmi dobrotami bude dělat radost lidem kolem sebe — tak jako já.“

Zima přinesla sníh a mráz. Odra, sevřená mezi písčivými břehy, zamrzla. Ale tady to bylo jiné — městské. Sníh špinavý od sazí, žádné ticho jako na horách. Houkání vlaků, zvuky předměstí. Zavřela oči a cítila vůni vanilky, smetany a cukru. Byla daleko od domova, ale věděla, že je tady správně. A už se nebála toho, co ji čeká.

Vánoce

Sníh padal už třetí den. Z Ostravy vyjela prvním ranním vlakem, spolu s těmi, kteří se před svátky vraceli domů. Kolem ní seděli havíři, dělníci z hutí, pár žen s uzly a košíky — všichni mířili za svými, alespoň na chvíli. Stejně jako ona.

Janka držela na klíně dva balíky — v jednom cukroví — věnečky a linecké, v druhém vajíčka, mouku a máslo od Holušů. Vlak vyfoukl oblak kouře a se skřípěním zastavil v Bílé. Venku nevlídno a metr sněhu.

Téměř doma.

AI rekonstrukce, 2026

Ze stanice se vydala pěšinou údolím Smradlavky. Úzká cesta byla naštěstí prošlapaná. Sníh jí křupal pod nohama, ruce měla ztuhlé, dech se měnil v obláčky páry. Mezi obrovskými smrky se objevila malá chalupa — světlo v okně, kouř z komína. Zastavila se a zhluboka dýchala.

„Doma,“ zašeptala.

Když otevřela dveře, ucítila známou vůni chalupy a kachlových kamen. Magdaléna zvedla hlavu od stolu a vykřikla: „Diet’a moje! Ty si prišla!“

„Prišla som, mama,“ usmíala sa Janka a odložila balíky na zem. Milka se rozběhla a objala ji kolem krku, Jožo poskakoval kolem a křičel: „Janka, Janka, hũũũ, hũũũrčité si prinesla koláče!“

„Nie koláče, ale zákusky,“ opravila ho mezi smíchem a slzami.

Josef stál u kamen, v ruce polínko, a s dojetím ji pozoroval. „Tak toto je naša Ostravanka?“ usmál se a poplácal ji po rameni. „Sadni si, dievča. Vyzeráš, že si prišla z naozaj veľkého sveta.“

Janka si sundala kabát, ruce měla červené od mrazu. Rozvázala první balíček — vonělo to máslem a vanilkou. „Toto som piekla s panímámou Fabiánovou. A toto sú vajíčka od Holušov.“

Magdaléna kroutila hlavou. „Bože, ty si sa naučila takto piecť?“

„Každý deň, mama. Od večera do noci. A vieš, aké je to tam krásne? Cukráreň, ľudia, elektrina, všetko sa hýbe, všetko vonia. A tie koláče! To by si neverila!“

Milka se smála a Jožo se snažil olíznout krém z věnečku, který mu Janka podala. Seděli dlouho do noci. Chalupa byla plná Ostravy i Zábřehu najednou. Janka vyprávěla o vlacích, o hutích, o tom, jak se peče svatební dort, o světlech v ulicích, o tom, že tam všechno hučí, duní a lidé spěchají. Magdaléna je potichu poslouchala, ruce složené v klíně a oči plné pýchy.

„Vidíš, dievča,“ řekla nakonec tiše, „hovorila som ti, že kto má ruky pracovité a srdce čisté, ten sa nestratí.“

Za okny zase padal sníh a v peci tiše praskalo dřevo. Venku byla zima, jakou na Ostravsku neznají. A uvnitř bylo teplo domova — toho, kam se člověk může vždy vrátit.

Patnácté narozeniny

Byl leden roku 1937.

Zima v Zábřehu byla toho roku nezvykle tuhá. Sníh křupal pod kroky a kouř z komínů se táhl k nebi. Janka se vracela ze statku unavená, s myšlenkami někde daleko — doma, v horách, kde bývalo v noci tak hluboké ticho.

Už několik dní cítila zvláštní prázdno.

Blížily se její patnácté narozeniny a věděla, že tentokrát bude sama. Žádná matka, žádný Josef, žádné světlo ze staré petrolejky, žádný smích Milky a bláznivý Jožo s dřevěnou píšťalkou. Jen

práce, šedý sníh a město, které ji ještě úplně nepřijalo za svou. Nebo možná ona jeho.

Někdy se jí před usnutím stýskalo. Ale většinou byla tak unavená, že jí smutnění dlouho nevydrželo. A usnula jako špalek.

Ráno narozeninového dne vstala dřív než obvykle. Slíbila pomoc s dojením. Na statku bylo rušno — mlékačky už chystaly konve, čeledíni čistili chlévy. Terezie Holušová ji poslala do kuchyně s tím, že ji tam potřebují. Když otevřela dveře, zarazila se. Na stole stála mísa s koláčky, vedle ní malá kytka a u stolu se usmíval pan Holuša.

Z rodinného archivu autora

„Tak co, Janičko, kolik že to dnes máš?“

„Patnáct,“ pípla nesměle.

„No, to už jsi velká ženská. Tak ať se ti pořád dobře vede. Pojď sem, ať tě můžu postiskat!“

Terezie dodala měkčeji, než bývalo jejím zvykem: „Všechno nejlepší, děvuchu... Už jsi naša.“ Políbila ji a udělala jí na čele křížek.

Ještě než Janka stihla poděkovat, otevřely se dveře. Vešel čeledín Ludvík Honus — mladý, hodně nesmělý, s čepicí v ruce a pohledem sklopeným k zemi. Celý půlrok si jí plaše všimal, když si myslel, že ho nevidí.

„Já... chtěl jsem ti popřát,“ začal nesměle. „Všechno dobré, Janko.“

Podal jí malý balíček — látkový šátek, světle modrý, s ručně obšitým lemem.

„Děkuji,“ řekla tiše a začervenala se.

A když se jejich ruce krátce dotkly, projel jí zvláštní pocit, který dosud neznala. Poprvé se na sebe opravdu podívali — a oba si uvědomili, že je tady někdo druhý, kdo se možná dívá stejným směrem. Terezie Holušová to z rohu kuchyně viděla a jen si pro sebe pomyslela: Tak to je začátek, děvče. Vzpomněla si na své první, krásné a romantické chvíle, které kdysi prožívala s Josefem.

Večer, když se Janka vracela k paní Božence, už byla tma. Když otevřela dveře, zarazila se ten den podruhé.

Na stole stál malý dort — z čokolády a máslového krému — s číslem patnáct z růžového cukru.

Paní Boženka se smála: „No co koukáš, děvče! Myslela sis, že zapomenu? Pojd' sem ke mně!“

Janka měla pocit, že se trochu ztrácí v měkkém objetí kyprých tvarů paní Boženky. Jaký rozdíl proti její šlachovité mamince, odchované životem na horách. V srdci cítila radost i smutek zároveň — jak se asi dnes mají všichni tam doma?

Sedly si spolu, nalily si trochu vaječného likéru a Janka poprvé po dlouhé době cítila, že zase někam patří. Mluvily o životě, o Ostravě, o tom, jaké to je péct svatební dorty, a poslouchaly písničky z rádia.

Když Boženka zhasla světlo, v kuchyni ještě voněla čokoláda. A Janka si v duchu řekla:

„Jestli je toto ten těžký život, tak takový hravě zvládnou.“

Zásnuby

Dny běžely jeden za druhým. Z Janky se stala nepostradatelná pomocnice na statku i zdatná cukrářka, které paní Božena Fabiánová s klidem svěřovala celé zakázky, když se ve svých šedesáti letech cítila čím dál unavenější. „Ty už to zvládneš, děvče,“ říkala a s úsměvem se dívala, jak Janka zadělává těsto s fortelem, jaký mívají jen ti, kdo pečou s láskou. Janka byla plná života, síly a mladistvé energie. Po ránu práce na statku, odpoledne v cukrárně, večer schůzky s Ludvíkem.

Zpočátku to byly jen krátké procházky po polní cestě mezi Zábřehem a Hrabůvkou, řeči o živobytí, o rodině, o životě na horách, o kterém se jí občas zdávalo i v ostravských snech. Ale jak týdny plynuly, přibýlo i prvních doteků. Boží přikázání kázaná v kostele se mezi lidmi, kteří denně tvrdě pracovali od rána do večera, už nebrala tak doslovně jako kdysi. Život byl těžký a láska v něm měla své vlastní zákony.

Ludvík se tehdy už naplno chytil práce v železárnách. Šel ve Vincenzo-vých stopách. Z učedníka se stal hutník — mladý muž se šlachovitou postavou, s tváří ošlehanou horkem z pecí a rukama, které dokázaly pohladit i tvrdě zabrat, když bylo zapotřebí. Po náročných šichtách ve směnném provozu si dopřával pivo a „štampri na spláchnutí sazí“, jak sám říkal. Strádal peníze. Jednou přinesl Jance z práce malý suvenýr — hladký kousek strusky, který se ve světle třpytil jako drahokam. „Pro štěstí,“ řekl a usmál se.

Brzy ráno, před nástupem na ranní šichtu, zapřahal koně a sekal píci na krmení u Holušových.

Z rodinného archivu autora

Rok 1938 byl jiný než všechny předchozí. Nad první republikou se začala stahovat mračna a všude se mluvilo o Němcích, Hitlerovi a hranicích. V Ostravě se šířily obavy, továrny pracovaly naplno a chlapi u piva říkali, že „další

cypata valka“ visí ve vzduchu. Ale mladí lidé, jako Janka a Ludvík, mysleli hlavně na život, který je teprve čekal.

Na jaře, v březnu 1938, se zasnoubili. Skromně, beze svědků. Ludvík navštívil Magdalénu a rodinu Janky na horské samotě, kam se společně vydali z Bílé. Cesta byla dlouhá a místy ještě ležel sníh, ale oba měli jasno. Když vešli do chalupy, Magdaléna poznala, že se stane něco důležitého.

„Tak hovor, chlapče,“ řekla, „čo ťa sem priviedlo?“

Ludvík stál u dveří, čepici v rukou. „Přišel jsem... vás požádat o ruku Janky.“

Magdaléna se na něj dlouho dívala, mlčky. „Sirota si, viem,“ povedala potichu. „Ale srdce máš dobré. Ak ťa Pán Boh priviedol k nej, nech vám požehná.“

„Vyzeráš ako dobrý chlap,“ dodal Josef a nalil štamprli borovičky.

Ludvík jim slíbil, že se o Janku postará. Když se druhý den vydali na zpáteční cestu do Ostravy, měli pocit, že jim patří svět i budoucnost.

O týden později jim požehnali i Holušovi. „Poctivý chlap. Bude z vás dobrý pár,“ řekl Josef Holuša. Terezie přinesla koláče a Janku políbila na čelo. „Hlavně si ho drž, děvucho — ale ne za krk. Chlapi potřebuju svoje.“ Významně se podívala na svého muže. Ten dělal, že si ničeho nevšiml.

Když se pak Ludvík s Jankou večer rozcházel u domu paní Fabiánové, drželi se chvíli za ruce a všechno kolem se zdálo klidné, v pořádku. Svět okolo se už ale začínal znovu, tiše a neodvratně, otrásat.

Na jaře 1938 byla Ostrava plná neklidu. Mnichovská dohoda byla tehdy ještě daleko, ale Sudetoněmecká strana v pohraničí získávala stále více politické podpory a vztahy mezi etnickými skupinami se vyostřovaly v celé republice. V továrnách a hospodách se začalo mluvit o povolávání záloh a budování obranného systému. Československé lehké opevnění vzor 37 — známé jako „řopíky“ — bylo od poloviny 30. let masově budováno jako součást příprav proti možné agresi a do září 1938 jich bylo dokončeno několik tisíc. Přesto se tehdy konaly svatby i zásnuby — lidé cítili, že je třeba žít právě teď, dokud ještě mohou. Železárny byly jedním z největších průmyslových podniků Ostravy a významnou součástí Československé ekonomiky.

Hořký osud Sudet a stín Protektorátu

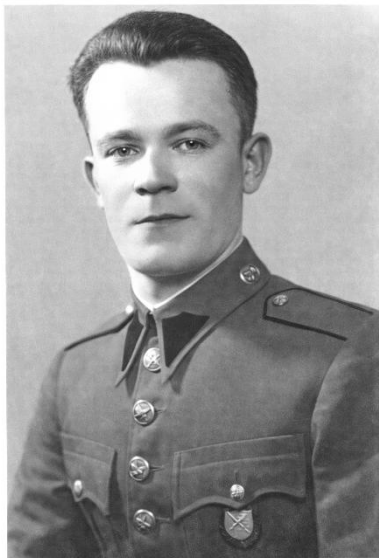
Podzim roku 1938 zastihl zemi v nejistotě a strachu. V Mnichově se čtyři velmoci – Německo, Itálie, Francie a Velká Británie – bez účasti zástupců Československa dohodly na odstoupení pohraničních území v marné víře, že tím uchovají mír. Československá armáda, připravená bránit opevněné linie, musela ustoupit bez boje. Začalo obsazování Sudet, do měst a obcí vstupoval Wehrmacht a s ním i triumfující představitelé sudetoněmeckého hnutí v čele s Konrádem Henleinem. Tisíce českých rodin byly nuceny opustit své domovy a vydat se do vnitrozemí.

O půl roku později, 15. března 1939, se sen o samostatnosti rozplynul docela.

Okupace zbytku Čech a Moravy a vyhlášení Protektorátu proměnily zemi v podřízený hospodářský prostor Třetí říše. Průmyslové oblasti, zejména Ostravsko, se staly strategickým zázemím německé válečné výroby. Vítkovické železářny – srdce zdejšího průmyslu – padly do rukou nacistické správy.

Majetek rodin Rothschildů a Gutmannů byl v rámci arizace židovských majetků zabaven a tento klíčový průmyslový gigant byl začleněn do válečného koncernu Reichswerke Hermann Göring AG, aby zásoboval Hitlerovu říši železem, ocelí a zbraněmi pro válku, která měla brzy pohltit celou Evropu – a s ní i svět.

Tyto velké dějiny se brzy dotkly i obyčejných lidí.

Z rodinného archivu autora

Železářny se staly klíčovým článkem německého válečného průmyslu. Podnik byl drancován s nemilosrdnou důkladností: finanční rezervy mizely a zisky ve výši desítek milionů říšských marek ročně byly odváděny formou „darů“ přímo Göringovi. Nacisté zároveň iniciovali výstavbu tzv. Jižního závodu Vítkovických železáren v Kunčicích (pozdější Nová hut' Klementa Gottwalda / Nová hut' Ostrava), aby rozšířili kapacitu a část výroby přesunuli mimo centrum města. Ve válečných letech zde pracovalo i mnoho vězňů a nuceně nasazených. Železářny zůstaly součástí tohoto německého koncernu až do osvobození v roce 1945.

Po válce byly znárodněny a později přejmenovány na Vítkovické železářny Klementa Gotwaldy (VŽKG).

V roce 1939 nastoupila Janka do železáren, do kovárny. Válečná výroba se rozbíhala naplno a podnik zoufale potřeboval nové pracovní síly. To, že Janka i Ludvík zůstali zaměstnáni v hutích, jim možná zachránilo život – byli tak uchráněni před nuceným nasazením v Říši. Práce v kovárně však byla nesmírně těžká a nebezpečná. Na noční směně odlétla okuje z rozžhavené lodní hřídele a vážně Janku zranila na noze. Do kovárny se už nevrátila.

AI rekonstrukce, 2026

Byla přeškolená na jeřábnici – obsluhu portálového jeřábu s elektromagnetem na konci desítky metrů dlouhého ocelového lana. Z kabiny vysoko nad halou přemísťovala tuny železného šrotu pro vsázku do martinových pecí i hotové ocelové bloky – ingoty, určené k dalšímu zpracování. Práce vyžadovala přesnost, klid a pevné nervy. Každý chybný pohyb mohl znamenat tragédii. Na tomto místě zůstala po celé válečné roky – a pak i dlouho po nich.

Až do důchodu.

Pamatuji si na jeden z mých prvních 1. májů, svátků práce, kdy jsem s ní stál v malé kabině vysoko nad ocelárnou. Babička jistými, sebevědomými pohyby nabírala tuny železného šrotu a vysypávala je do „vožíků“, které v pravý čas zajižďely do výhně Martinských pecí. Horký provoz, někdy kolem roku 1980 – oceláři běžně pili osmistupňové pivo „na ochranu“ před žářem a babička fasovala desítky lístků na limonády v lahvičkách se čtverečky na obvodu: žluté, neoblíbené „čurabelky“, červené malinovky a bílé – ty mi chutnaly nejvíc. Můj bratr Libor si pamatuje na své praxe v rámci středoškolského oboru mechanik strojů a zařízení v závodě Mechanizace, jak zašel za babičkou do Závodu 2 a ona mu dala

„štosy“ lísteků na sodovky (v Ostravě nikdo neřekne limonáda) – a on tak mohl v kantýně pobostit všechny své spolužáky.

Ludvík Honus (1913–1971)

Když Marie Honusová zemřela, nebylo ještě Ludvíkovi ani patnáct let. Dům č. 19 v Dolní ulici, kde do té doby žili, náhle ztichl. V kuchyni ještě voněly její bylinky a na polici ležela nedošíť zástěra. Antonie, jeho starší sestra, se po pohřbu snažila domácnost udržet, ale příliš to nefungovalo. Byli oba ještě příliš mladí. Chlapec, který dosud ve volných chvílích mezi školou a prací běhal s ostatními kluky kolem pískových dolů u Odry, musel dospět během jediné noci.

Holušovi, starý František a Terezie, se přišli na pohřeb rozloučit. Ludvíkův tatínek Vincenz byl před lety jejich nepostradatelným pomocníkem, Marie zůstala jejich přítelkyní. Když se po mši vraceli z kostela, František řekl:

„Toho kluka tu nenecháme, Terezko. Když jeho otec dřel v hutích a matka dělala od rána do noci u nás a u Matějů, je to i naše rodina.“

A tak se Ludvík přestěhoval na statek. Dostal malou komůrku za stodolou, s oknem do dvora. Na jaře se probouzel se svítáním, v zimě s bučením krav, které čekaly na vodu a dojení. Práce bylo vždy dost – a on jednoduše dělal to, co bylo třeba. Pomáhal při sklizni i orbě, čistil stáje, tahal pytle se zrním, opravoval ploty a v létě vozil snopy k mlátičce. Starý Holuša si ho brzy oblíbil.

„Ten kluk má ruce jako Vincenz,“ říkával s uznáním, když ho viděl, jak si poradil s uvízlým vozem nebo koněm, který se vzpíral v postroji. „Jen je takový tichý a zamlklý.“

Ludvík po večerech sedával na dvoře a díval se, jak Terezie v kuchyni zadělává těsto na chleba. Od čeledína Karla se učil tesařině. Pomalu z něj rostl mladý muž – uzavřený, tichý a spolehlivý. A i když si vydobyl své místo mezi lidmi ze statku, v duši mu zůstala stejná tichá uzavřenost. Nedokázal přijmout smrt tatínka Vincenze ve Velké válce – ani si na něj nepamatoval – a stejně tak to, že maminka odešla tak brzy. Lepší bylo nevzpomínat. Zapomenout. Vytěsnit.

Netušil, že právě tady – na tom samém dvoře, kde kdysi pracoval jeho otec Vincenz – se o pár let později potká s dívkou z hor, která dá život jeho synům. Ani to, že sám odejde ze světa brzy, jako jeho maminka Marie. Ještě že člověk nikdy neví, co ho čeká.

Pískové doły v Zábřehu nad Odrou byly ve 20. a 30. letech 20. století v plném provozu a patřily k důležitým těžebním areálům zásobujícím vítkovický průmysl. Pískovna se nacházela na pravobřežní terase řeky Odry v dnešním Zábřehu (Ostrava-Jih), v prostoru pozdějšího sídliště Pískové doły a navazujících ploch směrem k dnešní obchodní zóně.

Areál přešel v roce 1912 z majetku Ignatze Goldbergera do vlastnictví Vítkovického horního a hutního těžírštvá. Těžil se zde především vysoce kvalitní slévárenský písek a jíl, nezbytné suroviny pro slévárny a hutní výrobu Vítkovických železáren.

V meziválečném období byla těžba postupně mechanizována a areál byl napojen na průmyslovou vlečku Vítkovice – Zábřeh – Pískové doły. Nákladní dopravu písku zajišťovaly parní lokomotivy. Součástí provozu bylo i čerpání říční vody z Odry pro průmyslové účely. Těžba v pískových dolech pokračovala až do první poloviny 60. let 20. století. Po jejím ukončení byly těžební jámy postupně zavezeny a území bylo v následujících desetiletích zastavěno bytovou a rekreační zástavbou.

Kdy se vrátíš?

Téměř celý život čekal, že se otec vrátí domů. Až když držel v náručí vlastní děti – nejprve malého Jeníka a pak Jindru – pochopil, že se Vincenz vrátil. V nich. A později i ve vnukovi Liborovi. Rostislava se už v invalidním důchodě nedočkal.

Narodil se 11. října 1913 v Zábřehu nad Odrou, v malé chalupě č. 19 s kuchyní a pecí. Jeho otec, Vincenz Honus, byl hutník a dělník Vítkovických železáren, matka Marie, rozená Šrubařová, pomáhala u statkářů, prala prádlo za úplatu a vypomáhala v kuchyni. Na jaře 1916 přišel povolávací rozkaz. Marie zůstala se synem a dcerou Antonií sama. Vincenz odešel na východní frontu – a už se nevrátil.

Pro Marii to bylo období strachu, hladu, šetření, čekání a naděje, že to brzy skončí. Po Zábřehu kolovaly řeči, že Vincenz přešel k Rusům a stal se legionářem. Někteří tvrdili, že ho viděli v uniformě někde u Kyjeva, jiní, že padl. Nikdo to nevěděl jistě.

Ludvík vyrůstal v přesvědčení, že se otec jednou objeví ve dveřích. A dlouho v to nepřestal věřit.

O tom, co se skutečně stalo, se jeho potomci dozvěděli až o více než sto let později, v roce 2024. Hrůza války se přiblížila. Už to nebyly jen novinové články, ale rodinná realita. C. k. seznamy ztrát. Úřední dopisy doručované do chalup, po nichž zůstal jen hluboký smutek a prázdno.

Foto: autor, 2026

Během první světové války byly na Zábřežském hřbitově (dnešní Ostrava-Zábřeh) zřízeny vojenské hroby v několika vyhrazených oddělech hřbitova (v pozdějším značení uváděných jako skupiny XIII až XVI). Pohřbívání zde byli především vojáci rakousko-uherské armády a váleční zajatci, zejména ruské a italské národnosti, kteří zemřeli v místních lazaretech a zajateckých táborech.

Tito zajatci byli nasazováni na práci v průmyslových podnicích a umírali v důsledku nemocí, epidemií a vyčerpání.

Ostatky části těchto vojáků byly později exhumovány a pietně přeneseny do centrální krypty padlých z 1. světové války na hřbitově v Ostravě-Vítkovicích (ulice Závodní, sekce VI). Krypta byla vybudována v roce 1931 z iniciativy Městské rady v Moravské Ostravě a Ministerstva národní obrany. Podle dobových a archivních pramenů je zde uloženo přibližně 1 500 malých rakví s ostatky vojáků různých národností, přenesených z provizorních vojenských hrobů a oddílů civilních hřbitovů v Ostravě a okolí, včetně zajatců původně pohřbených v Zábřehu.

Na též Vítkovickém hřbitově se nachází také pomník italským válečným zajatcům ve tvaru tří dórských sloupů, který nechalo v roce 1927 slavnostně vysvětit ředitelství Vítkovického horního a hutního těžářstva.

Československo

Ludvíkovi byly tři roky, když se válka přehoupala do svého nejtemnějšího období. Marie si vydělávala praním prádla a výpomocí u Holušů. Každý den tvrdě pracovala a snažila se, aby její Tonka a Ludvík netrpěli hladem. Už tehdy se zadýčávala a cítila, jak jí buší srdce.

Když se v listopadu 1918 rozneslo, že válka skončila, v Zábřehu se všem ulevilo. Lidé byli unavení a už nevěřili ničemu, co přicházelo shora – ale tohle byla skutečně pravda. Mír.

A pak...

„Prý už nejsme pod císařem, ale máme republiku,“ říkala Marie sousedce. „Ale chleba stojí pořád stejně.“

Na úřadě strhli císařský znak a do školní třídy přibyl obraz T. G. Masaryka. Lidé si zvykali na nové názvy – Československá republika, Československá koruna. Četnictvo se stalo ryze národním sborem. Zatímco za monarchie bylo vnímáno jako opora vídeňského režimu, v republice se stalo symbolem nového demokratického státu. Většina českých četníků, kteří sloužili už za císaře, složila přísahu nové republice. Všechno bylo nové – jen bída zůstala.

Ludvík, tehdy pětiletý, si pamatoval hlavně dav na návsi. Někdo křičel, že „teď jsme svobodní!“ a ženy plakaly – nejen dojetím z nových časů, ale především pro padlé syny a manžele, které už nikdy neuvidí.

Doma se ptal matky:

„A tatínek se vrátí?“

„Možná... jednou,“ odpověděla potichu a odvrátila hlavu, aby neviděl slzy, které jí stékaly po tvářích.

28. října 1918 byla v Praze vyhlášena Československá republika a 14. listopadu byl prezidentem zvolen Tomáš Garrigue Masaryk. V průmyslových regionech a pobraničních oblastech však přechod k novému státu neprobíhal klidně.

Na Ostravsku se v letech 1918–1919 objevovaly stávky a nepokoje vyvolané nízkými mzdami, nedostatkem potravin a poválečným chaosem. Německé obyvatelstvo, zejména v oblastech s výrazným německým osídlením, přijímalo vznik republiky často s nedůvěrou či otevřeným odporem.

Vybrocená byla také situace na Těšínsku, které se stalo předmětem sporu mezi Československem a Polskem. V lednu 1919 zde došlo k ozbrojenému střetu známému jako tzv. sedmidenní válka, během níž československé a polské jednotky bojovaly o kontrolu nad

územím bohatým na uhlí a průmysl. Konflikt byl ukončen příměřím, konečné rozdělení Těšínska potvrdila až mezinárodní arbitráž v roce 1920.

První roky republiky však provázely vážné hospodářské problémy, nedostatek uhlí, potravin i textilu, které doléhaly zejména na dělnické rodiny v průmyslových oblastech.

V letech po válce se Ostravsko proměnilo v živoucí, rychle rostoucí organismus. Vítkovické železářny zrychlovaly technologický vývoj – průmysl se stal symbolem obnovy nového Československa. Doly chrlily uhlí, ocelárny procházely modernizací. Na jedné straně hrdost – republika byla konečně naše. Na druhé straně zůstávala tvrdá dřina, mizerná mzda, minimální bezpečnost práce a všudypřítomný prach a dusivý smog.

Ludvík chodil do školy v Zábřehu, ale po vyučování spěchal pomáhat. Nosil vodu, štípal dříví, pásł krávu u Holušů. Byl drobný, šlachovitý, ale houževnatý. Rád se chodil dívat k vysokým pecím do Dolní oblasti – večer, když se obloha nad Ostravou zbarvila do červena.

Z vyprávění sousedů znal jen útržky o otci – že byl pracovitý, tichý, spolehlivý a uměl se postavit ke koním. Každý rok chodil o Dušičkách s matkou na hřbitov, i když nevěděli, kam přesně položit svíčku. Zapálili ji u kříže uprostřed Zábřežského hřbitova a další u některého z hrobů zajatců z Velké války.

V koutku duše však pořád věřil, že se jednoho dne otevrou dveře a otec se vrátí.

Vápnó, oheň a železo

Když mu bylo dvacet, dostal Ludvík místo ve vápenném provozu železáren. Pálil se tam vápenec dovážený ze Štramberka — surovina nezbytná pro výrobu železa. Bílý prach se vznášel všude, sedal na vlasy, na oblečení, pronikal do plic. Dělníci říkali:

„Snih, co tě pomaly zabije... tře to porádně spláchnut' po šichtě.“

Ludvík si tam poprvé poničil plíce. Kašel byl úporný, v krku ho páliło a večer se vracel domů celý bílý. Jako by zestárl.

Vápnó bylo pro hutnictví nezbytnou surovinou — přidávalo se k rudě při tavení železa, aby na sebe navázalo nečistoty a vytvořilo strusku. Vítkovické železářny proto udržovaly vlastní tzv. vápenné hospodářství, kde se surový vápenec drtil a pálił v kalcinačních pecích. Surovinu dodával především lom a vápenka Kotouč Štramberk, s nimiž byly Vítkovice propojeny železniční dopravou. Práce v kalcinačním provozu byla mimořádně náročná: teploty v peci přesahovaly 1000 °C, všude se vznášel jemný vápenatý prach, který pálił v očích, dráždił dýchací cesty a leptal pokožku. Takové provozy mají vysoké expoziční riziko prachu (včetně respirabilního křemičitého prachu) a žíravých účinků $\text{CaO}/\text{Ca(OH)}_2$ na dýchací cesty, kůži i oči.

Po dvou letech ve vápenném provozu už se mu dýchalo hůř a kašel ho budil i ze spaní. Tehdy přišla nabídka přejít „nahoru“ — k Martinským pecím. Byla to práce jiného druhu, ale neméně těžká. Místo bílého prachu vápna ho čekal rudý žár roztaveného železa a jemný, karcinogenní prach ze strusky. Ve vysokých halách to dunělo, horko sáhalo z pecí a vzduch byl po odpichu plný kouře a jisker. Přesto to byla výzva. Krok blíž k opravdovému hutnictví, k samotnému srdci Vítkovic, kam se dostali jen ti, kteří už něco vydrželi.

Z rodinného archivu autora

Když poprvé uviděl proud tekutého kovu, pochopil, že tohle je místo, kde zůstane. Věděl, že jeho otec Vincenz byl hutník — a cítil, jak s ním alespoň tímto způsobem navazuje neviditelné pouto, které mu celý život chybělo.

Martinské pece, správně Siemens-Martinovy, představovaly ve třicátých letech srdce ocelárny. Sloužily k rafinaci surového železa na ocel pomocí přidávání šrotu, přísad a vápna. Právě tady se z měkkého surového železa stávala pevná a zároveň tvárná ocel. Ve Vítkovicích jich bylo už tehdy několik a jejich provoz vyžadoval stovky dělníků. Tekuté železo se z vysokých pecí v Dolní oblasti Vítkovic dopravovalo k Martinkám v takzvaných „Veronikách“ — speciálních ocelových vagonech s výpustí, v nichž se kov udržoval žhavý až do okamžiku zpracování.

Provoz byl extrémně namáhavý. Teploty v pecích s vyzdívkou dosahovaly až 1 600 °C, pracovalo se v třísměnném provozu a každý den byl zkouškou síly, soustředění i odvahy. Ochranné pomůcky téměř neexistovaly — kožené zástěry, rukavice, pevné boty a šátky přes ústa. To bylo všechno.

O desítky let později jeho vnuk žasne, když z autobusu číslo 36 na Pohraniční ulici u Závodu 2 sleduje, jak kolem projíždějí „Veroniky“. Ohnivá záře nad každou z nich osvětluje masivní potrubí vysokopecního plynu nad přejezdem. Pod ním rachotí potrubní pošta, která žene vzorky oceli z každé tavby k rozborům. Klink — klink. Červená světla přejezdu se střídavě rozsvěcují. Viděl to ještě mnohokrát, než se doly a ocelárny po roce 1989 definitivně zastavily.

Náročná a namáhavá práce na směny — ranní, odpolední, noční. Lidé bydleli v dělnických koloniích, řadových nebo patrových domech postavených zaměstnavatelem. Průměrná mzda hutníka kolem roku 1935 činila zhruba 700 až 900 korun měsíčně, nájem spolykal až pětinu výdělku. Přesto mezi dělníky panovala silná sounáležitost — pomáhali si, sdíleli potraviny, zakládali spolky, pořádali taneční zábavy.

Po hospodářské krizi let 1929–1933 se průmysl znovu rozbíhal, ale lidé si stále pamatovali hlad a nezaměstnanost. V parlamentních volbách roku 1935 se Sudetoněmecká strana Konráda Henleina stala nejsilnější jednotlivou politickou stranou v Československu – získala 15,18 % odevzdaných hlasů a 44 mandátů v Poslanecké sněmovně. Jejím hlavním programem byla autonomie pobraničních oblastí s německým obyvatelstvem. Na druhém místě skončila Republikánská strana zemědělského a maloroľnického ľidu (agrárníci).

Na Ostravsku zároveň působily silné sociálnědemokratické a komunistické odbory, opřené o průmyslové dělnictvo.

Ludvíkův příběh byl příběhem celé generace „dětí první republiky“. Narodili se ve stínu císařství a Velké války, vyrůstali v ideálech první republiky, zažili hospodářskou krizi a do dospělosti vstoupili s vědomím, že svět se znovu řítí do války.

Jan a Jindřich

Na konci roku 1942 Jana zjistila, že je těhotná. Byla unavená z práce ve Vítkovicích, ale šťastná. Věděla, že ji čeká těžké období – válka neskončila a všeho byl nedostatek. Přesto se v ní rozlila radost a klid, jaký už dlouho necítila. Na svatbu v té době ale neměli ani pomyšlení. Byla válka, nebyly peníze a hlavně – nikdo nevěděl, co přinese zítřek. Prioritou bylo vyřešit bydlení.

U Holušů nebylo místo, statek byl plný lidí, čeledínů i nádeníků. Shodou okolností se však u Matějů, kteří hospodařili na druhém konci obce, uvolnil malý domek. Znali se dobře a pomáhali si na obou statcích. Stál trochu stranou, s nízkou střechou a malými okny. Dohodli se s Matějovými, že jim ho pronajmou za přijatelnou cenu výměnou za pomoc na statku po práci v železárnách. Ludvík se pustil do oprav – utěsnil okna, spravil dveře, vymazal kamna. Janka po večerech nosila ze statku mléko a trochu mouky, aby bylo z čeho vařit.

Když se Jance koncem června 1943 hlásily první bolesti, byl Ludvík ve Vítkovicích na směně. Do chalupy přišla místní porodní asistentka Milada Galová, kterou zavolali Matějovi. Přinesla s sebou čisté plátno a klid, který byl pro tyto chvíle důležitější než cokoli jiného. Ohřála na peci vodu. Venku bylo teplo, okno pootevřené a v domku zavonělo mýdlo. Porod probíhal dlouho, ale kolem poledne se ozval první křik — Jan, syn Jany a Ludvíka, přišel na svět 26. června 1943. Asistentka Galová se stala svědkem okamžiku, který spojil dvě rodiny a dvě cesty: z Beskyd a ze Zábřehu.

Když Ludvík po šichtě přišel domů, měl ruce ještě černé od sazí. Dlouho jen stál nad kolébkou a nic neříkal. Nakonec tiše zašeptal:

„Tak přece se Vincenz vrátil domů...“

O rok později, v červenci 1944, se narodil Jindřich. Dům u Matějů se zaplnil dětským smíchem, pláčem i novou nadějí. Přes všechny těžkosti války žili – práce ve Vítkovicích, práce na statku, rodina, pár přátel. Janka občas večer sedávala u pece, s hlavou opřenou o zeď, a přemýšlela, jaké to asi bude, až jednou skončí ta hrůza kolem.

Hlavně, aby kluci vyrostli ve světě, kde se o ně už nebudu muset bát, říkala si.

G.-Zahl.:
Erdn. 51s. 9355.
Erzdiözeset: Olmüt.
Arcileccēae: *Scinoreckā.*
Dekunat: Mähr.-Ostrau
Dekunstj: Mor.-Ostrava
R. k. Piarret: Mähr.-Ostrau-Ogiermaat
R. k. fornet: Mor.-Ostravn.-Otivoc.

Band-Svazek: XIV

Seite-Strana: 483

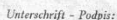
Lid. Zl.-Pol. čís.: 515.

Číslo 100 Jeho 26. 9. 1900 rod. 26. 9. 1900 der Taufe 26. 9. 1900 krstu 26. 9. 1900	číslo 100 Jeho 26. 9. 1900 rod. 26. 9. 1900 der Taufe 26. 9. 1900 krstu 26. 9. 1900	číslo 100 Jeho 26. 9. 1900 rod. 26. 9. 1900 der Taufe 26. 9. 1900 krstu 26. 9. 1900	číslo 100 Jeho 26. 9. 1900 rod. 26. 9. 1900 der Taufe 26. 9. 1900 krstu 26. 9. 1900
První 100 První 100 První 100 První 100	První 100 První 100 První 100 První 100	První 100 První 100 První 100 První 100	První 100 První 100 První 100 První 100

Beglaubigt mit eigenhändiger Unterschrift des Unterzeichneren und Amtsesiegel.
Na důkaz toho vlastnoručně podpis podepsaného a úředi razitko.

Röm. kath. Pfarramt in Lam-Oertell
Röm. kath. farni utadv Lam-Oertell

, a dne 5. VII 1943 194

* f: Altar Fando

Natoddruck verhaten.
Piarsendat meeboten.

Křest

Týden po porodu, 3. července 1943, byl malý Jan pokřtěn. Bylo parné letní dopoledne. Janka nesla dítě v náručí, zabalené do povijanu, a vedle ní kráčel Ludvík v bílé košili. Oba působili trochu nesví, ale byli hrdí — jejich první dítě, jejich Jan.

U kostelních dveří na ně čekali kmotři — Rudolf Šindel s manželkou Františkou, kteří byli Ludvíkovi i Jance velmi blízcí. Když farář pronesl úvodní modlitbu, Františka se naklonila k Jance a tiše řekla: „Neboj se, bude mít hezký život. Podívej, jak má silné ruce – po otci, určitě.“ Rudolf přikývl: „A když ho bude život ohýbat, ať se nikdy nezlomí. To mu přeju.“

Farář pokropil vodou Janovo čelo a pronesl obřadní slova: „Já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého.“ Dítě zavrňelo a pak zůstalo tiše ležet v náručí kmotry. Kostelem se rozlila vůně kadidla.

Když vyšli ven, Ludvík si zapálil cigaretu a trochu rozpačitě se usmál: „Tak, Jeníku... teď už jsi oficiálně náš, i když svatba ještě nebyla.“

Janka ho jemně šťouchla loktem: „A teď by to chtělo křtiny, nemyslíš?“

Františka se zasmála: „Ale ne tady v kostele — doma, s koláči, pivem a zapít ho pořádně!“

A tak se ten den, navzdory válečným časům a nejistotě, proměnil ve svátek zrození nového života.

Podepsán v.r. Otakar Tomáš, koop. Zkratka „koop.“ za jménem kněze znamená „kooperátor“, tedy kaplan či farní pomocník. Kooperátor (z latinského cooperator parochi) bylo v římskokatolické církvi označení pomocného kněze ve farnosti. Byl podřízen faráři (parochus) a zastupoval ho při běžných duchovních úkonech, jako jsou křty, svatby, pohřby, výuka katechismu a další. V němčině i češtině se tato funkce do matrik běžně zapisovala zkratkou „Koop.“ nebo plným slovem „kooperátor“.

Zábřeh nad Odrou 1945

Na jaře 1945 vzal Ludvík s sebou na okraj pískových dolů ani ne dvouletého Jeníka. Byl zvědavý – čirý nerozum! Kdyby to věděla Jana, vlastnoručně by ho uškrtila.

Když už byl Jan dospělý, Ludvík mu o tom vyprávěl:

„Byl tam chumel lidí, kteří se přišli podívat. Viděli jsme, jak se od Polanky táhnou k řece řady ruských vojáků a tanky,“ líčil Ludvík. „Všichni černí od bláta, s puškami přes rameno. A pak jeden z nich zvedl samopal – asi si nás spletl s Němci. Jen to zasvištělo, kulky dopadaly kolem. Strhl jsem tě dolů do příkopu a přikryl tě tělem. Slyšel jsem, jak to hvízdá, jak mi na hlavu padá hlína. A pak bylo ticho. Jen vzdalující se střelba.“

Vojáci brzy pochopili, že na návrší stojí jen místní lidé a muž s dítětem. Janka se to dozvěděla až po letech. Ludvík o tom nemluvil — nechtěl jí přidělavat starosti, nebo měl spíš strach, co by mu na ten nápad asi řekla. Mlčel i proto, že si dobře uvědomoval, jak blízko smrti tehdy oba byli.

Souměstí plné hutí, dolů a železáren se stalo cílem bombardování ještě před osvobozením. 29. srpna 1944 zasáhl Ostravu těžký spojenecký nálet. 15. letecká armáda USAAF vzletla z jižní Itálie a tvořilo ji přibližně 400 čtyřmotorových bombardérů, převážně B-24 Liberator, které nalétávaly v pěti vlnách. Bomby kobercového bombardování zasáhly nejen strategické průmyslové závody, ale i civilní čtvrti včetně části Zábřehu nad Odrou. Lidé se schovávali ve sklepích, sirény kvílely a město zahalil kouř. Celkem zahynulo v širší aglomeraci více než 500 osob a zcela zničeno bylo přes 120 domů. Poškozeno bylo dalších přibližně 1500 budov, většinou civilních.

Na jaře 1945 se fronta přiblížila. Ostravsko-opavská operace vedená jednotkami 4. ukrajinského frontu Rudé armády pod velením generála Jeremenka začala 10. března 1945. Cílem bylo osvobodit Ostravsko-karvinskou průmyslovou oblast — jedno z posledních velkých výrobních center Třetí říše. Boje byly tvrdé, terén rozbahněný, německá obrana houževnatá. Po dobytí Opavy 22. dubna se útok obchvatem stočil na Ostravu. Dne 30. dubna 1945 překročily jednotky řeku Odru u Korýtka na pomezí Zábřehu a Výškovic. Zábřeh byl zasažen ostřelováním a přestřelkami v prostoru tzv. Polanecké spojky – železniční trati, v jejímž okolí Němci ustupovali. Vzduch byl plný kouře, mezi troskami pískových dolů zůstaly rozbité koleje a kolem spálená pole. Lidé opatrně vycházeli z krytů, ztuhlí, oslnění jarním sluncem, nevěřící, že je konec.

Ano po válce

Ke svatbě došlo až po válce, v roce 1947. Byla skromná, bez okázalosti a velkých příprav, ale upřímná. Po letech nejistoty a válečných útrap to byl prostě čas, kdy mohli konečně potvrdit, že k sobě patří. Navíc sňatkem získali Jindřich a Jan plné právní postavení manželských dětí.

Na fotografii jsou zachyceni ti, o nichž se v rodině vyprávělo – a najednou jsou tady, pohromadě, klidní a spokojení. Zleva stojí Rudolf Šindel se synem Mirkem, vedle nich Slávka Holušová (dcera sedláků Terezie a Josefa Holušových), Magdaléna Janetková–Bíliková z Vysoké nad Kysucou, Marie Šindelová, sedlák Václav Matěj a jeho dcera Terezka Matějová. V popředí sedí Jana a Ludvík.

Ludvík má výraz člověka, který se dívá do objektivu s mírnými rozpaky. Jana působí klidně, s drobným úsměvem, který prozrazuje vděčnost i vnitřní sílu. Oba vypadají, že jim ta chvíle opravdu patřila – a zároveň si byli vědomi všeho, co všechno museli prožít, než mohli usednout právě sem – vedle sebe.

Za nimi stojí ti, kteří tvořili jejich svět – Magdaléna, Janina matka, a sedlák Václav Matěj: pevný, šlachovitý a rovný, přesně takový, jak si na něj Jan vzpomíná. Chlap, hospodář, autorita ale s laskavým srdcem.

Fotografie působí docela přirozeně. Není to snímek z velkolepé oslavy, spíš téměř „obyčejný“ záznam chvíle, kdy se věci po letech konečně uklidnily. Každý z nich nese ve tváři kus té doby – práci, válku i obyčejnou radost, že život může jít dál.

Z rodinného archivu autora

Mám pocit, že ti lidé nehlídají do objektivu, ale skrz něj – až do jednoho podzimního dne roku 2025. Jako by na okamžik spatřili, že jejich příběh žije dál. Že všechno, co tehdy

*prožili, mělo smysl, když ještě někdo vzpomíná a hledá vlastní kořeny napříč generacemi.
Snad vědí, že poslali dál vše podstatné.*

Z rodinného archivu autora

Dětství-Jan

Pískovna byla pro nás kluky celým vesmírem.

Byli jsme tam pořád – v létě, v zimě, po škole někdy i před ní, a kdyby nás nechali, spali bychom tam. Stavěli jsme si bunkry v písku a dnes, když si na to vzpomenu, říkám si: to byla pěkná blbost – mohlo nás to kdykoliv zavalit. Hned vedle se těžil materiál na cihly. Jezdily tam vozíky na kolejích a my, jakmile zpomalily, jsme naskákali dozadu a nechali se vozit. Bylo nám jedno kam. Hlavně že to jelo.

Dole pod pískovnou byl rybník – takový starý, zapomenutý kus vody. Udělali jsme si vor z pár fošen, které jsme někde ukradli z hromady u statku, a celé dny se na něm plavili. Za námi pořád „jezdila“ vodní užovka. My jsme ale dělali, že jsme stateční, i když jsme se jí hrozně báli. Když bylo po dešti a pískovna byla mokrá, sjížděli jsme z vybagrovaných kopců v dřepu dolů. Boty, kalhoty, kabáty – všechno od písku a bláta. Doma jsme to vždycky schytali. Mama nadávala a tata jen kroutil hlavou.

Když mamka vařila, tata nás o nedělích odváděl „na výchovu“ do kostela. „Ať mi doma řeknete, co povídal farář,“ říkala Janka. V kostele jsme vydrželi sotva deset minut. Pak jsme se nenápadně vytratilí a mazali za tatškou do hospody. Tam jsme se měli nejlíp. Chlapi si dávali do piva malinovou šťávu a smáli se u toho, jako by to byl světový vynález. Já byl drobek, podvýživa, a brácha zase celý kulatý. „Ten má i za tebe,“ říkali a tata ho poplácal po břiše. Dostali jsme sodovku, preclík a nic nám nechybělo.

U břehu Odry, tam kde dodnes jezdí vlak, byla velká jáma. Až tam měl Matěj pole. V tom svahu byl obrovský německý bunkr z války – boky měl šikmé, z betonu. Pro nás sjezdovka. Sjížděli jsme z toho svahu, až jsme si prodřeli kalhoty na prdelích. Mama nás pak chtěla „zabít“.

Do školky jsme chodili do budovy naproti zámku a kostelu – do bývalého úřadu. Jednou nás tam jeden dělník povozil na parním válci, když válcovál

Z rodinného archivu autora

cestu. To byla sláva! Kousek od kostela byl kovář. Měl kovárnu venku, pod přístřeškem. Na něj jsem se díval nejradši. Každý sedlák měl koně, takže práce měl pořád dost. Ten zvuk kovadliny slyším dodnes. Možná proto jsem se stal zámečníkem a svářečem ve Vítkovicích. Tak, jako tam pracovali všichni přede mnou.

Pod Matějovými byla pomocná škola. To jsme radši obcházeli, děti od-tamtud v nás budily docela hrůzu. Byly divné, jiné.

Když jsme se později přestěhovali do Hrabůvky, chodil jsem do školy na Stalingrad – kousek od Čujkovovy ulice.

K Peškemu – do vyhlášené pekárny – jsme chodili pro chleba. Upekli nám tam pak koláče na svatbu s Milenou. Měli chleba tak dobrý, že jsme ho s brá-chou cestou domů načali a kus ulomili. Doma byl zase křik. Třetina tříkilového chleba se po cestě nějak ztratila.

Pamatuji si i starou paní Holušovou. Jednou ji napadl býk a po tom už musel mít klapky na očích. Ale přežila to. Lidi na statku byli tvrdí.

Po válce to trvalo roky. Z lesů a luk kolem Odry se postupně odvážely spálené vraky, rozbité muniční bedny, pohozené náboje a rezavé kusy pancířů. Občas se objevilo tělo pohřbené v mělkém hrobě. Ale úplně zmizet to tak rychle nemohlo. Ještě dlouho po válce se říkalo, že se pilám nechce řezat dřevo z lužních lesů mezi Zábřehem a Polankou: bylo prošpikované střepinami a kulkami, které tupily nebo i lámaly pilové listy. Ve dřevě stromů zůstaly za-rostlé dějiny.

Pro kluky ze Zábřehu to byla krajina vybízející k dobrodružství. Když byl Jenda venku s partou, nikdo z nich nemyslel na to, že válka tady ještě pořád žije, i když není slyšet. V zemi pod nohama pobíhajících kluků.

„Oooooho – si mrtvý!“

Pořád se něco nacházelo. Rukama nám prošly hromady patron, které jsme našli v lese nebo vyhrabali v pískovně. Sypali jsme z nich střelný prach, vyráběli „rakety“, zkoušeli, co shoří první, co bouchne víc a co to udělá, když se „to“ (cokoliv) zavře do plechovky nebo do sudu. Náboje v ohni – úplně běžná zábava tehdejších rošťáků. Kdo by přemýšlel nad tím, že to může skončit špatně. Rodiče byli samozřejmě „oficiálně informováni“ o fotbale na plácku kousek od hřbitova. „Nikdy tam nechod, Jendo, nikdy!“

Je vlastně malý zázrak, že tolik z těch klukovských pokusů přežili. Ne všichni.

Jan o tom později vyprávěl.

„Byl to kluk, ani nevím, jak se jmenoval. Z jiné části Zábřehu. Jednoho dne se ztratil.“

Nejdřív si všichni mysleli, že se jen zatoulal, že se brzy objeví, zašpiněný, po kolena od bahna. Ale neobjevil. Rozběhlo se pátrání. Prohledávalo se okolí Odry, lesy, zákopy, všechny kouty, kde se dalo schovat. Lidi ze Zábřehu chodili s lampami i v noci, chlapi volali jeho jméno, aby se ozval. Nic.

Našli ho až po dvou týdnech.

V jednom z opuštěných tanků T-34, které po bojích zůstaly v okolí Polanické spojky.

Chlapec vlezl dovnitř a poklop za ním zaklapl vlastní vahou.

Nedokázal ho znovu otevřít.

Nikdo jeho křik neslyšel.

Možná se udusil nebo zemřel hladu a žízní.

Jan si tu chvíli pamatoval celý život. Nejen tu hrůzu z tak hrozných smrtí, ale také pochopení, že svět není jen hra. Že i věci, které vypadají jako zrezivělá prolézačka, mohou být nebezpečné. A že válka může nést své hrůzy daleko za horizont jejího konce.

Klukovské dětství bezprostředně po roce 1945 bylo krásné, divoké – ale zároveň křehké.

Když bylo Jendovi deset let, přišel Ludvík jednou domů po odpolední směně opilý.

„Bože, ty si ožralý,“ vyjela po něm Jana, sotva vešel do dveří.

Jenže Ludvík se nedal. Opřel se o futra, trochu se zapotácel a zvedl prst:

„Mám... fakt dobrý důvod.“

„Dostali jsme dvoupokojový byt!“

Jana ztuhla.

„Cože?“

„Normálně,“ přikývl Ludvík vážně i pyšně zároveň.

„Dvouletka. Dva pokoje a kuchyň.“

Musela si sednout. Před očima se jí mihl celý život – hnojiště za chalupou, kadibudka v zimě mrazivá jako lednice, kýbl s vodou místo koupelny, prádlo sušící se nad pecí nebo na zahradě. A teď... byt. Byt!

Byl nový, krásný, s hladkými zdmi a vůní omítky. Splachovací záchod – zázrak. Žádná kadibudka, žádné běhání na dvůr v mrazu. Koupelna s vanou,

skutečnou vanou. Ve sklepě mandl, sušárna a kočárkárna. Všechno, co do té doby bylo jen u „lepších lidí“. Venku standardní ostravský „klepač“.

Těmto domům se dodnes říká „Dvouletky“ – podle programu, díky němuž vyrostly. Ten jejich stál v poslední řadě nově budovaného sídliště v Hrabůvce, na ulici Horní mezi dnešními Jubilejní a Odborářskou. Jenda si pamatuje, jak ho otec poprvé vzal, aby se podívali na byt. Všechno tam vonělo novotou, kamna Petry nainstalovaná, a když poprvé spláchli, oba se smáli jako malí kluci.

Dvouletý hospodářský plán (1947–1948) byl první poválečný centrální plán obnovy Československa, přijatý ještě před úplným nástupem komunistického režimu. Jeho cílem bylo především obnovit a posílit těžký průmysl, energetiku a doly — přičemž Ostravsko mělo absolutní prioritu. Plán trval formálně dva roky, ale jeho základní směřování plynule přešlo do následných pětiletých plánů v 50. letech.

V rámci tohoto programu byly budovány tzv. dvouletkové bytové domy — jednoduché, rychle vystavěné cihlové bloky určené hlavně pro horníky, hutníky a jejich rodiny. Hrabůvka a okolí se díky tomu po roce 1948 proměnily z okraje města v jednu z nejrychleji rostoucích částí Ostravy.

Letiště

Za okny tehdy poslední řady „Dvouletek“ už byla jen pole a louky. A za nimi – letiště Ostrava-Hrabůvka. Místo, které malý Jan doslova hltal očima. Kdykoli slyšel hučení motoru, běžel k oknu nebo vyběhl ven na kraj pole. Letadla pro něj byla zázrak. V noci se mu o nich zdálo.

Sám stavěl letecké modely v kroužku ve škole – ta radost, že „to doo-

AI rekonstrukce, 2026

pravdy letí“. Jednou, po leteckém dni, který se na Dubině pořádal každý rok, se s partou kamarádů motali kolem plochy a pomáhali uklízet papírové kelímky od piva a malinovky, mastné ubrousky od klobás a rozšlapané tácky s hořčicí. Vedoucí akce si

jich všiml a rozhodl se, že ocení jejich práci. „Hoši, chcete vidět, jak to vypadá ze vzduchu?“ kývl na ně.

Zůstali stát s otevřenou pusou. Než se nadáli, seděli v plechovém trupu Dakoty (Douglas DC-3). Letadlo vonělo olejem a benzínem. Motor zaburácel, letadlo se rozjelo po travnaté ploše — a vzneslo se. Zakroužilo nad Hrabůvkou, nad Zábřehem, a Jan měl pod sebou celý svět. Malé domečky, louky, komíny hutí. Bylo to poprvé – a naposledy – co letěl. A celý život na to nezapomene.

Byl chladný jarní den, 24. března 1950, když z letiště v Ostravě-Hrabůvce vzlétl jeden ze tří identických dopravních letounů Dakota s registrací Douglas DC-3 OK-WDR. Tento let se však nevrátil do Prahy, jak bylo v plánu, ale společně s dalšími dvěma stroji zamířil za hranice republiky — do americké okupační zóny v Německu.

Let byl součástí dobře připravené akce několika bývalých pilotů Royal Air Force a jejich spolupracovníků, kteří se rozhodli uniknout komunistickému režimu. Letoun z Ostravy odstartoval krátce po šesté hodině ranní. V odba-

vovacím procesu ponechali pasažéry v přesvědčení, že je čeká běžný vnitrostátní let. Brzy však posádka změnila kurz. Letadlo překročilo západní hranice Československa a přistálo na letišti v Erdingu u Mnichova.

Pro režim byly tyto tři Dakoty — startující z Brna, Ostravy a Bratislavy — bolestivou ranou. Následovala přísná bezpečnostní opatření u vnitrostátních letů. Mezi zaměstnanci Československých aerolinií se začaly objevovat kontroly, nedůvěra, provokatéři a neustálé prověrky StB.

Zdroje: Wikipedie, Info.cz, Patriot, Deník.cz.

Letiště Ostrava–Dubina (cca 1933–1959)

Menší travnaté letiště vzniklé ve 30. letech, sloužící především Aeroklubu Moravská Ostrava. Za druhé světové války bylo využíváno německou Luftwaffe jako záložní a pomocná přistávací plocha. Po roce 1945 zde pokračoval sportovní a výcvikový provoz (kluzáky, parašutisté, aeroklub) a letiště bylo příležitostně využíváno i pro vnitrostátní lety Československých aerolinií, zejména směrem na Prahu. V 50. letech letiště postupně ustupovalo bytové výstavbě a v roce 1959 bylo definitivně uzavřeno. Dnes se v jeho prostoru nachází panelové domy sídliště Dubina; v místech někdejších hangárů fungují obchodní a sportovní provozy.

Douglas C-47 „Dakota“

Legendární americké dvoumotorové dopravní letadlo, za druhé světové války používané jako vojenský transportní stroj. Po roce 1945 se řada kusů dostala do Československa, část z nich v rámci poválečných dodávek UNRRA (Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu). Československé aerolinie tyto stroje provozovaly na vnitrostátních i zahraničních linkách až do 60. let.

Oheň

Ludvík byl dlouhá léta členem zábřežských dobrovolných hasičů. Když zazněla siréna, věděli všichni, že to není cvičení — že je třeba být co nejrychleji ve zbrojnici. Václav Matěj, vyučený automechanik a strojník, byl jedním z organizátorů a dobrou duší sboru.

Sedmnáctého srpna 1954 byl Ludvík po noční šichtě u Matějů na výpomoc. Sotva po práci usedl na lavici, ozvalo se vytí sirény. Za okamžik se do dvora přiřítíl Vašek na kole, celý udýchaný.

„U Ritkerza buch! benzol! Ludvík, rob, fofrem do hasičarny!“

Všechno ostatní šlo stranou.

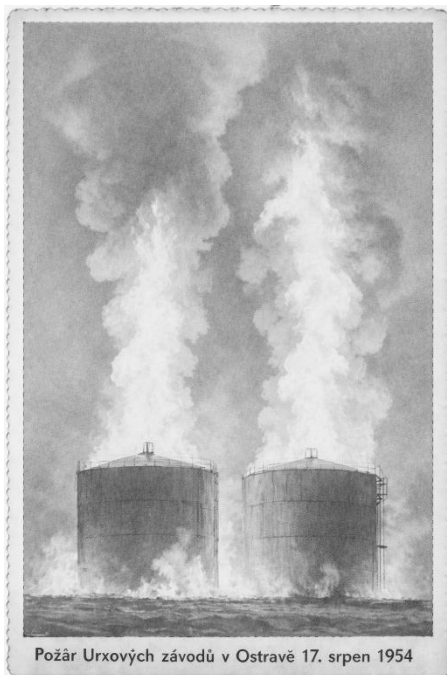
Zásah byl mimořádně nebezpečný. V Urxových závodech hořely benzolové nádrže, silný vítr zvedal obrovské plameny, které se nepředvídatelně valily jako živá stěna tam a zase zpátky. Hasiči se snažili dostat k hořícím nádržím, ale žár byl extrémní. Vašek běžel s proudnicí, vítr se náhle otočil a ohnivá masa ho zasáhla. Pokusil se utéct, ale zakopl o hadici. Jeho parták, který běžel o pár kroků dál, se ohlédl až ve chvíli, kdy z ohně uviděl jen ruce natažené k nebi. Všechno pohltily plameny.

Nebyl čas přemýšlet. Skočil zpět, chytil ho za zápěstí a doslova ho vyrval z ohně.

Václav Matěj byl popálený po celém těle. Devastující zranění, která by většinu lidí zabila během minut. Ale jeho tělo i duše se bránily. Chtěl žít.

„Vašek měl tvář, kterou plameny změnil k nepoznání — ale hlas měl pořád krásný, laskavý,“ vyprávěla později Emílie Honusová, Janova manželka. „Trochu jsem se ho bála. Ale pak promluvil... a byl to najednou jiný člověk. Milý.“

Ludvík se vrátil domů pozdě večer. Vlasy měl ohořelé, řasy spálené, byl celý špinavý. Smrděl kouřem a dehtem. Sedl si na stoličku a dlouho jen tiše dýchal. Janka se ho zeptala, co se stalo.

Požár Urxových závodů v Ostravě 17. srpen 1954
AI rekonstrukce, 2026

„Bylo to zlé...“ řekl po chvíli. „Vašek... to asi nepřežije.“

Víc neřekl. Ale v očích měl slzy, které se snažil skrýt — tak, jak byl zvyklý celý život, už od chvíle, kdy mu zemřela maminka a tatínek se nevrátil z války. Janka zapálila svíčku na kredenci a tiše se modlila:

„Dej, Bože, ať se Václav uzdraví.“

Malý Jan, schovaný za dveřmi, všechno slyšel. Ten večer si zapamatoval navždy. O mnoho let později vyprávěl:

„Ten den jsem poprvé viděl, jak rychle se může člověku změnit život. A taky to, že můj otec měl v sobě mnohem víc odvahy, než jsem si myslel.“

Emílie Kopková–Lampová (1898–1966)

Z rodinného archivu autora

Emílie Lampová, rozená Kopková, se narodila 19. února 1898 v Heřmanicích jako dcera Ondřeje Kopky a Emílie, rozené Kašpárkové. Jejich příchod do Ostravy byl motivován pracovními příležitostmi v těžkém průmyslu, dolech a hutích. Stejně jako mnoho jiných přesídlenců nakonec našli přístřeší v selských staveních tehdejších okolních obcí, které postupně pohltila rostoucí velká Ostrava.

Emílie byla jedním ze třinácti dětí. Jejich jména dnes tvoří jakousi rodinnou kroniku, stále dohledatelnou na náhrobcích starého i nového hřbitova v Heřmanicích: Josef, Antonín, Aloisie, Jindřiška, Emílie,

František, Milada, Rajmund, Bedřich, František mladší, Olga, Marie a Karel. Život v tak početné rodině byl nejen plný pohybu, ale i neustálého sdílení – práce, starostí i drobných radostí.

Rodiče Emílie pocházeli z Kozakowic, dnes součásti gminy Góleszów v polském Těšínsku. Právě tam, v kraji svých předků, vstoupila Emílie 18. ledna 1919 v Góleszówě do manželství s Josefem Lampou. Příběhy dvou rodin, které přišly do Ostravy ze západní Haliče a Těšínska, se tehdy propojily. Stejně jako tisíce jiných.

V roce 1900, kdy rodina Martina Lampy dorazila Severní Ferdinandovou dráhou do Ostravy, oslavila Emílie dva roky. V době vysoké dětské úmrtnosti a často nedostupné zdravotní péče to byl malý zázrak. Každé dětství, které přežilo tehdy obtížně léčitelné nemoci, se rovnalo výhře.

Je jaro roku 2025 a vnučka Emílie Honusová vzpomíná, jak s babičkou jednou za rok jezdili do Góleszowa na návštěvu tety a sestřenice Anežky.

Malá Emilka stojí s babičkou v šatičkách s námořnickým límcem na nádraží Ostrava–Svinov a ohromeně zírá na obrovská červená kola a valící se černý kouř z komína lokomotivy. Připadá jí jako obrovský funicí ještěř.

Babička se s dědou Josefem často stěhovali. Nejprve „díky“ jeho aktivnímu působení v dělnickém hnutí, kdy musel velmi často střídat zaměstnání a s ním i bydlení. Později, jak postupoval vzhůru po příčkách stranických funkcí, už to bylo vždy za lepším. Malá Emilka tehdy u babičky a dědy pobývala velmi často.

„Babičko, babičko, kdy zase uvidím dědu? Kdy přijede?“ ptávala se.

Josef býval jako jeden z vedoucích představitelů tělovýchovného dělnického hnutí a KSČ téměř stále na cestách. Nezbyvalo než „pendlovat“ mezi Ostravou a Prahou. Praha daleko, Pánbůh vysoko.

„Už zítra, Milenko, a myslím, že nám jako vždy přiveze nějaké dárky,“ uklidňovala ji babička.

Emilce se rozzářily oči. Večer nemohla usnout a ráno byla vzhůru už před šestou. „Nemůžu se dočkat, Andulko, určitě to budou bonbóny a nějaká ozdoba do vlasů,“ šeptala do ucha jedné z porcelánových panenek, se kterými si u babičky pokaždé hrála.

Emílie Lampová byla typickou ženou úspěšného a vytíženého muže. Byla to ona, kdo udržoval rodinu pohromadě a staral se o to, aby bylo doma mile a útulno. Ne vždy tomu tak ale bylo. Začátky po svatbě s Josefem byly těžké, velmi těžké. Josef, organizátor stávek a bojovník za lepší pracovní podmínky a bezpečnost v dolech a hutích, byl často propouštěn a pronásledován tehdejší státní mocí.

Emilka vystartovala od panenek jako když střelí. V síni se ozval zvuk otevíraných dveří.

„Babí, babí, babí, děda je tady! Dědečku ahóóój!“

Josef držel Emilku v náruči a políbil svou ženu, která mezitím odstavila jídlo na plotně, aby přivítala manžela.

„Tak co, byla jsi hodná?“ mrkl na Emilku a sáhl do své černé aktovky.

Vytáhl pomačkaný sáček s barevnými bonbóny, které zavoněly po mátě a fialkách. Emilka se usmála od ucha k uchu.

„A ještě něco...“ pokračoval děda a z kapsy kabátu vytáhl malou sponku do vlasů ve tvaru motýlka.

Emilka nadšeně vyjekla a běžela k zrcadlu. Babička tiše postávala opodál. Když k ní Josef přistoupil, zlehka mu upravila límec saka a šeptla: „Zase sis na nás vzpomněl.“

Josef kývl a podal jí balíček ovázaný hedvábnou stužkou. Uvnitř byla malá plechová krabička s motivem třešně – taková, jakou kdysi mívala jako dívka. Neřekla nic. Jen se na něj podívala tím zvláštním pohledem, kterým žena dává muži najevo, že všechno je, jak má být.

Byli spolu. A to jediné se počítalo. I když byl tak málo doma.

Slezská svatba

Často vzpomínala na jejich skromnou, ale nádhernou svatbu.

Byl leden 1919, jen pár měsíců po skončení Velké války. Svět se teprve vzpamatoval z prožitých hrůz, když v kostele v Goleszowě zazněl slavnostní chorál. Dvě rodiny přistěhovalců tehdy spojily své osudy skrze Josefa a Emílii. Jedni z Haliče, druhí z Těšínska. Dva mladí lidé neměli téměř nic – jen víru v budoucnost a jeden v druhého. Brali se 18. ledna 1919.

Byl to církevní obřad se vším všudy. Lavice plné příbuzných v tmavých kabátech. Josef už tehdy pochyboval o církevní autoritě a přemýšlel o vystoupení z církve. Emílii ale nechtěl zarmoutit – věděl, že pro její rodiče obřad hodně znamená.

V době svatby už měli malého Jaroslava. Narodil se o rok dříve, v lednu 1918. Počali ho během Josefovy dovolené, kdy na chvíli opustil frontu a odpočíval v Heřmanicích před návratem do posledních bojů první světové války. Do civilu se vrátil 5. listopadu 1918 – jen několik dní před koncem války. Tehdejší doba si sice potrpěla na pořádek věcí, ale nebylo výjimkou, že se církevní svatba konala i po narození dítěte – zvlášť když se rodiče rozhodli pro společný život. Josef s Emílií tak v lednu 1919 nejen stvrdili svou lásku před oltářem, ale také symbolicky přijali do manželského svazku malého Jaroslava, který už na ně čekal v teple chalupy v Heřmanicích.

Katolická církev sice mimomanželské početí oficiálně neospravedlňovala, ale samotnému sňatku nebránila. Naopak vítala „nápravu situace“. Takzvané *matrimonium reparans* – napravující manželství – bylo tehdy zcela běžnou praxí.

Svatba probíhala podle starého slezského zvyku. Nevěsta měla na hlavě květinový věnec se stuhami a v ruce drobnou modlitební knížku. V průvodu jí šly za zády sestry a sestřenice, zpívaly jemně a tlumeně. Ženich měl tmavý oblek, který si půjčil od vzdáleného strýce, boty vyleštěné. U vchodu do kostela stál starší muž z rodu Kopků a slavnostně zvolal:

„Ať vás Pán Bůh chrání a vede, Josefe a Emílie! Nechte zlo za sebou a dobro veďte do nového domu!“

Uvnitř kostela byla zima – dech se srážel ve vzduchu – ale bylo plno, hřejivě plno. Když farář pronesl slova o věrnosti v dobrém i zlém, Emílie pohlédla Josefovi do očí. On neřekl nic, jen lehce kývl hlavou, jako by chtěl říct: Neboj se, povedu tě životem, i kdybych sám měl padnout.

Po obřadu následovala svatební hostina v jedné z chalup blízko nádraží. Dlouhý stůl byl pokryt bílým ubrusem. Na stole se střídaly misky s bigosem, pečené brambory, domácí chleba a okurky z bečky. Ke kávě byl makový koláč. Žádné přepychové dorty, žádné fanfáry – jen hlas harmonikáře z Cieszyna a srdce lidí, kteří věděli, že domov se tvoří prací.

„Děvečko zlatá,“ šeptala stará teta z Góleszowa Emílii při nalévání polévky, „drž si chlapa u stolu a při rodině. Jak budeš vařit, byť mu po vuli a špěvat, neutěkně!“

Josefův přítel mu pevně stiskl ruku a díval se mu do očí: „Už žádná válka, hochu, žádné zákopy. Teď jsi bojovníkem za chleba, za klid – a za děcka, co přijdou.“

Bylo veselo. Hosté připíjeli na zdraví mladých a přidali několik polských svatebních popěveků. Mezi nimi se ozývaly jak halasné výkřiky v nářečích z Haliče, tak zpěvné fráze z Těšínska i ostravská „čeština“. Polská přímost, německá tvrdost a česká vynalézavost s humorem se smísily do jazykové směsi, kterou zná každý, kdo se tady narodil.

Směs je to natolik pestrá, že ve chvíli, kdy „Třinečáci začnu mluvit po našem“, Ostraváké jako poleno jim nerozumí. Dialekty ale postupně zanikají s tím, jak odcházejí jejich nositelé. Prarodiče, rodiče... Ve školách se od útlého věku učíme spisovnou češtinu. Přesto je to pořád syšet.

Až do noci se zpívalo. A Emílie často vzpomínala na slova, která jí řekla matka při posledním objetí před odjezdem do Ostravy:

„Nehledej štěstí, Emilko. Hledej klid, práci a věrné srdce. Štěstí pak přijde samo.“

Emílie, spíše na přání Josefa než z vlastního přesvědčení, vystoupila z církve 27. prosince 1919 – necelý rok po svatebním obřadu.

Tichá jistota ve středu rodiny

Fotografie prababičky. Působí jako žena klidná, pevná a zakořeněná v rodinném životě, který velmi pravděpodobně ležel z velké části na ní. Její oči nepůsobí přísně, spíš rozhodně a přitom laskavě. Je z nich cítit vyrovnanost, která je vlastní ženám, které znají ztrátu, každodenní starosti i drobné radosti života.

Na snímku má vlasy upravené tak, jak bylo tehdy běžné – sčesané dozadu. Límeček jejích šatů připomíná krajku z Těšínska, což ke Góleszówu samozřejmě patří. Z oblečení je cítit důraz na pořádek, čistotu a úctu k tradici.

Fotografie z roku 1941 je zvlášť silná. Pořízená uprostřed války, v čase, kdy byl Josef aktivní v komunistickém dělnickém hnutí, možná sledovaný, možná ohrožený – a ona sedí klidně, důstojně. Neusmívá se, ale snad ani nelituje života, který s Josefem sdílí. Možná právě tehdy v ní dozrála jistota a pevnost žen, které nestojí v čele dějin – ale bez kterých by se dějiny mocných mužů neodehrály.

A Josef Lampa se skutečně později mocným a vysoce postaveným mužem stal. Stýkal se s prezidenty a obdržel vysoká státní vyznamenání. Stále v práci, stále na cestách a na schůzích, budoval z čistého vnitřního přesvědčení lepší budoucnost. Vzhledem k tomu, co všechno zažil v dětství a po přestěhování z Haliče na Ostravsko, to bylo logické a pochopitelné vyústění.

Z rodinného archivu autora

Nesoudím. Nechci a nebudu. Jak říká můj tatínek: „On to byl takový ten poctivý starý komunista, co to myslel dobře a věřil tomu, co dělá.“ No... ono se to pak – obzvlášť v padesátých letech – nějak zvrstlo. Závist, mamon, zloba, kariérismus – lidé se nemění, mění se jen historické kulisy. Bez ohledu na režim. Praděda zůstal věrný tomu, čemu věřil... Jaká asi byla prababička doma? Jak se postarala rodinu a celou domácnost, když Josef cestoval, jak pečovala o děti, jak dohlížela, aby bylo navařeno, uklizeno, vyžehleno. Aby každá návštěva cítila, že tady vládne klid, vůně melty a jablčného závinu. A tak si ji dnes

představuji. Jako ženu, která celý život vytvářela domov pro druhé, která nesla rodinné hodnoty.

Vlastně mi až neuvěřitelně připomíná milovanou babičku Miladu, u které jsem ve Vítkovicích strávil kus opravdu šťastného dětství. Ostatně na tom vlastně není nic divného. Milada se totiž manželům Lampovým narodila 18. listopadu 1919.

Děti

Jaroslav Lampa – 19. 1. 1918

Milada Lampová – 18. 11. 1919

Jiřina Lampová – 30. 11. 1920

Městská nemocnice v Moravské Ostravě, založená roku 1898, měla dětské oddělení, nikoli však samostatnou dětskou nemocnici. Dětská péče byla součástí interních a infekčních provozů, někdy v rámci ženského nebo tzv. chudinského oddělení.

Za sklem nemocničního pokoje je chladno a ticho. Prababička Emílie stojí v kabátě, sepnutém těsně u krku, a ruce se jí třesou. Venku je leden. Město je opět zahalené do kouře z koksoven a hutí. Na skle zůstává otisk jejího čela, když se opře, aby se ještě jednou podívala na malé tělíčko, svázané v bílých peřínkách. Její Jiřinka...

Na oddělení smí jen lékaři — nemoc je příliš nakažlivá. Ani matka se nemůže přiblížit, nemůže pohladit, políbit na čelo. Bordetella pertussis. Dětská nemocnice tehdy ještě nestojí, a tak malí pacienti leží v koutě městské nemocnice na Fifejdách. Černý kašel — dávivý, úporný, nemilosrdný. Lékaři mohou jen tišit, ale ne zachraňovat.

Emílie stojí bezmocně a poprvé v životě si připadá úplně bezmocná. Ne ta pevná žena, která zvládne dům, děti i muže. Jen matka, která ztrácí své dítě. V očích má slzy, ale v srdci se jí mísí dvě síly — hněv a víra. Dávno z církve vystoupila, ale teď v duchu šeptá: „Bože, prosím...“ A hned vzápětí: „A tys mi ji vzal?“ Neví, zda prosí, nebo vyčítá.

Za jejími zády jsou slyšet tlumené kroky. Hadr, dezinfekce, kapky vody dopadají na dlažbu. Čas pro ni v té chvíli neexistuje — jen ten jediný pohled skrze sklo. Kašel, zastřený dech. Pak ticho.

O několik hodin později hoří v jejich bytě malá svíčka. Josef sedí u stolu, pohled prázdný. Emílie drží v ruce fotografii miminka — černobílý snímek, na kterém má Jiřinka zavřená víčka a tvářičku, jako by ještě spala. Doma je ticho, které bolí a křičí zároveň. Děti, Jaroslav a Milada, nechápou, proč je doma něco jinak, proč tatínek nemluví. Jaroušek natahuje ručičku po svíčce a Emílie ji bezmyšlenkovitě, automaticky, chytá dřív, než se spálí. Slzy jí stékají po tváři, aniž by je otřela.

Na pohřeb do Dětmárovic dorazí celá rozvětvená rodina z různých koutů Československa a Rzeczypospolitej Polskiej. Příbuzní, co přišli pěšky od nádraží. Chalupou je cítit vosk svíček a za okny studený leden, ledový vítr. Děti smutečních hostů jsou zvědavé, zírají na drobnou rakev potaženou bílým plátnem. Neznají význam slova smrt, neumějí si představit, že něco není, nebude. Jen vnímají, že dospělí šeptají, utírají si oči, že babička tiskne křížek v ruce, že děda stojí rovně, ale v koutku oka se mu třpytí slzy.

Emílie hladí bílý kraj rakvičky a v duchu si říká, že dítě by nikdy nemělo jít dřív než matka. „Sbohem, naše malá...“ šeptá Josef.

V srdcích ještě dlouhou dobu cítili zvláštní a bolestivé ticho. Prázdnost po ztrátě dítěte.

Domov v pohybu

Rodina Josefa Lampy nikdy nezůstávala dlouho na jednom místě. Jejich život byl plný balení, stěhování a znovunacházení domova – vždy jen na čas. Jak sám praděda zaznamenal ve svých pamětech, „po přesídlení z Lípnicka“ – tedy z oblasti dnešní Haliče – vedly jejich první kroky do Heřmanic, kde se ubytovali u Wellnera na Sikorovci. Bydlela tam tehdy celá rodina, což v jejich případě znamenalo i několik generací pod jednou střechou – dělnická chudoba si nemohla dovolit luxus samostatného bydlení.

Pak se v Heřmanicích přesunuli k Haladějům, poté ke Kuchtům na návsi – vždy u někoho, vždy jen na chvíli. Následovala usedlost Šindlerova a poté Liznakovi, pořád ještě v Heřmanicích. To vše se odehrálo ještě před Josefovým manželstvím s Emílií.

V době, kdy pracoval pro spotřební dělnické družstvo Budoucnost, zkusili štěstí ve služebním bytě v Rychvaldě a později v Šenově – ale žádné z těchto míst jim neposkytlo jistotu, kterou by si zasloužili. Josef se stále snažil udržet rodinu nad vodou – i za cenu častého a nedobrovolného stěhování.

V Dětmarovicích konečně našli na delší dobu zázemí v Dělnickém domě. Josef zde vedl dělnický koloniál, jehož součástí bylo služební bydlení se zahradou. Tady se narodily jejich děti, tady se dcera Milada seznámila s Oskarem a tady také jejich pětiměsíční vnučka Emilka spolu se starším bratrem Zdeňkem zažila konec druhé světové války.

Pak už to byla cesta za lepším... Mariánské Hory – sídliště Červeného kříže, Heřmanice – Nová osada, velký byt v Přívoze, dále Poruba a Zábřeh. Každá z těchto adres je svědectvím o hledání místa ve světě. Domov pro tuto generaci přesídlenců nebyla pevná adresa, ale spíš stav mysli – tam, kde byli spolu. Kde byla Emílie, kde Josef rozložil svoje knihy a papíry, kde byla práce, kde bylo možné se skromně najíst – a pomilovat se pod těžkou péřovou duchohou.

Stáří

Prožila těžký, ale krásný život. Josef byl často pryč – a přesto si zůstali blízcí. Zestárli spolu. Ne stejně, ale v tichém souběhu. On věděl, že bez Emílie by nedokázal nic z toho, co vybojoval. Josef měl za sebou desítky projevů, článků a funkcí. Emílie za sebou měla stovky všedních dnů – těch, které nikdo nefotil, necitoval, neoceňoval.

On býval tím, kdo mluví, ona tím, kdo mlčí. On odcházel z domova, ona jej tvořila. Nikdy mu to nevyčítala. Věděla, že jeho místo je venku. A on zase dobře věděl, že bez ní by se dávno sesypal. Ona stála ve dveřích a tiše zavírala za dětmi, když usnuly. Tichá, rozhodná, laskavá. Stárnutí je rozdělilo jen zdánlivě — ve skutečnosti je k sobě připoutalo ještě víc.

Ubylo sil. Měli vnoučata a pravnoučata. Všichni věděli, že k babičce se chodí na meltu a bábovku, k dědovi po radu, někdy drsnou, ale vždy upřímnou. A v jejich bytě byl klid, který může přijít jen po životě plném námahy a smíření.

Z rodinného archivu autora

Všechna ta námaha, bída a odříkání nebyly zbytečné. Jak krásně jim bylo ve chvílích, kdy společně vzpomínali na rodné Těšínsko a Halič. Rodiče by na ně byli pyšní. Emílie věděla, že se blíží konec, její srdce už bylo unavené. V myšlenkách se znovu smířila s Bohem — i když v hloubi duše spíš věřila, že

po „tom“ už možná nic není. S Josefem o tom nikdy nemluvila. Josef by nad tím jako zapřísáhlý ateista jen mlčky kroutil hlavou.

Na fotografii sedí v obyčejném bytě, pod obrázky, které jim připomínaly Těšínsko i svět, který se změnil. Emílie má na sobě květované šaty – poslední záchránka ženské elegance, která ji nikdy neopustila. Josef vedle ní v tmavém obleku – jako by pořád zastával funkci, i když už ho nikdo nepotřeboval tolik jako před lety.

Když 20. prosince 1966, čtyři dny před Štědrým dnem, Emílie zemřela, Josef to nesl zdánlivě vyrovnaně. Přijal kondolence, poděkoval, zařídil pohřeb. Ale v sobě se propadl do hluboké prázdnoty. Lidé říkali: „Byli spolu celý život.“ Ale málokdo věděl, co to opravdu znamenalo.

Ted' seděl v jejich bytě sám. A poprvé v životě nevěděl, co dál. Chyběla mu – ne jako manželka, ale jako smysl, jako osvětlení každého dne.

Vlastně spolu o svých pocitech už nemluvili dlouho. Ale vždycky byli spojení. Ani v tom posledním roce, kdy už Emílie tušila, že odchází, si nikdy neřekli „sbohem“. Jen se podívali a věděli – ne rozumem, ale tím něčím uvnitř, co žádná slova nepotřebuje.

Josef Lampa (1893–1977) – zapsané vzpomínky

Josef Lampa se narodil 2. prosince 1893 v Lipniku nedaleko Wieliczky v dnešním Polsku, tehdejší Haliči.

3. února 1975

Mám dlouhou chvíli...

Byl jsem zvyklý celý život tvrdě pracovat. Ale síly ubývají. Už to není jako dříve. Když se ohlédnu za svým životem a životem pracujících, vidím, že se podařilo velké dílo. Už nikdo nehladoví a nedře na panském – u Larischů, ve Witkovitz, na Karolině, v jámách.

Kdo pracovat chce, pracuje. Za slušnou mzdu. Má střechu nad hlavou.

Děti chodí do škol. Lékařská péče je dostupná pro všechny.

Novorozenci neumírají po tisících.

Josef Lampa sedí v roce 1975 na terase domova pro zasloužilé členy strany v Ostravě–Porubě a začíná sepsovat vzpomínky na své dětství a život. Těší se na návštěvu své dcery Milady a hnědookého pravnuka, se kterým budou hrát domino do omrzení.

3. června 2025

Pravnuke Josefa Lampy pročítá zápisky psané typickým prvorepublikovým písmem a probírá se jeho archivem. Je trochu na rozpacích, jak s tím vším naložit... V roce 1989 patřil k nadšeným – a naivním – sedmnáctiletým hybatelům sametové revoluce na Střední průmyslové škole strojní v Ostravě–Vítkovících. Čte stránku za stránkou. Pradědu v kontextu jeho života chápe, i když si neumí představit utrpení, kterým musel projít.

Rozumí tomu, v co věřil a co ze všech sil budoval. Zároveň se vnitřně bouří proti mnoha věcem, které se po roce 1948 staly. Doufá, že by praděda porozuměl i tomu, jak to dnes vidí on.

Není ale pochyb, že Josef byl zásadový, houževnatý a úspěšný muž své doby. Muž, který vzešel z chudé chaloupky pod horami v Lipniku u Wieliczky a už ve čtrnácti letech poznal nepředstavitelnou dřinu v nízkých štolách jámy Ida a později i na Michálce – jen pár set metrů od místa, kde teď tento text vzniká.

Odkládá moralizování.

Snaží se zaznamenat události tak, jak je Josef prožíval, viděl a cítil.
Ostatně – cenzury jsme si užili dost.
Proč by ji měl dělat on?

Vystěhování z Haliče

Živě si vzpomínám na své nejranější dětství. První vzpomínka je z doby, kdy jsem měl dvě léta, snad i více, a patří kmotřence. Vždy při jídle jsem dával pozor — když jsem viděl oknem, že jde k nám, rychle jsem bral lžící z levé ruky do pravé, aby mě nepřistihla, že se nemá jíst levou rukou, ale pravou. A tak díky kmotře, naší sousedce, jsem se naučil jíst pravou — na rozdíl od ostatních prací, které dodnes dělám levou.

Dětská léta byla u mě dobou hladu, bídy a práce. Dětství, které skončilo dřív, než si člověk stačil uvědomit, že je dítětem. Již od šesti let jsem pracoval — zprvu v domácnosti, a po desíti letech už výdělečně. Jakmile na jaře začaly polní práce, šly vedle dospělých i děti vybírat na poli kamení a sypat je na hranice, které se tyčily na obvodu políček jako hráze, či spíše hladové zdi. V létě se na nich vyhřívaly ještěřky a zmije.

AI rekonstrukce, 2026

Příštím rokem to vypadalo, jako by někdo to kamení schválně naházel zpátky. Znovu ho bylo plno a bylo je třeba je znovu vybírat. Záleželo na tom, zda byly deště jarní či podzimní, mírné nebo prudké — aby odplavily prst' a odkryly hlouběji ležící kamení.

Pak už šla jedna práce za druhou: sušení sena, obracení, skládání, rozhazování — vždy podle počasí. Podobně i při ostatní polní práci. Mezitím jsme chodili na horské stráně sbírat houby, jahody, borůvky, maliny a léčivé byliny — jak vše postupně zrálo, jedno po druhém. Vycházky na horské stráně Kamiennika se řídily podle ukazatele počasí, kterým

byla Babia Gora, o čtyři sta metrů vyšší než naše Lysá hora v Moravskoslezských Beskydech. Podle toho, jak se Babia Gora halila v páry, mračna, nebo

byla na pohled blízka a jasná, lidé se připravovali na den jasný, zamračený nebo deštivý.

Své rodiště jsem si později občas živě připomínal na túrách v Beskydech — s jejich dřevěnými chaloupkami a políčky ohraničenými kamením, se vši krásou pohledu do údolí a na okolní hory, ale i se vši bídou horalského života.

Bylo nás šest dětí. Nejstarší byla Kateřina (13 let), po ní následovaly Marie, Vojtěch, Josef, Anna a Jan. Otec pracoval jako dřevorubec od svítání do soumraku. Otci s obědem jsme vždy chodívali ve dvou a na stráních sbírali jahody, borůvky a ostružiny. Mně to připadalo hrozně daleko — po takové cestě mě bolely nohy a měl jsem hlad.

V létě jsme chodili všichni bosí. Do práce i do vsi. V zimě měli dospělí boty, děti si nohy omotávaly hadry. Později, když jsme už byli v Heřmanicích, měli jsme jeden pár bot na dvě děti a v zimě jsme se střídali v docházce do školy. Jeden šel v botách, druhý v hadrech — a zpátky jsme se vyměnili.

V rodině se pěstovala zbožnost. Nikomu z nás nebylo prominuto a museli jsme se třikrát denně modlit. Ráno, před obědem a před spaním. Modlili jsme se mechanicky, neboť jsme nechápali hlubší smysl víry, a kde se dalo, tak jsme šidili rodiče výmluvou, že jsme se už modlili. Do kostela v neděli chodili jen rodiče, neboť to bylo od nás dvě hodiny pěšky. Nejstarší sestra Kateřina ve třinácti letech mezitím vedla domácnost, protože návštěva kostela rodičům zabrala skoro celou neděli.

Do kostela se chodilo povinně.

Do školy ne.

Jídlo bylo jednotvárné. Jeden den brambory se zelím, druhý den zelí s bramborem. Střídalo se to s fazolemi a hrachem, krupicí a kroupami. Krupici jsme získávali mletím obilí na ručním mlýnku, který stál v síni. Maso jsme měli jen tehdy, když se otci podařilo chytit zajíce.

Do školy nechodil nikdo. Ani rodiče, ani starší sourozenci. Do školy bylo ještě dál než do kostela. Obyčejně tam, kde je kostel, je vedle hostinec i škola. Tam však na tři kostely bylo pět hospod a jedna škola. Farář s kaplanem obhospodařovali střídavě všechny tři kostely. Farář také vlastnil velký kus pozemku, který mu farníci zdarma obdělávali.

Otec a matka uměli číst tištěné písmo, psát však nikoliv. Naučili se to tak, že kaplan docházel jednou týdně do vsi a vyučoval děti i dospělé, aby se vyznali v modlitebních knížkách při bohoslužbě.

Situace se zlepšovala v létě, když starší sourozenci šli k bohatším usedlíkům na pastvu a za práci dostávali najíst.

Jednou v zimě se po vesnicích rozšířila zpráva, že zde chodí agent a verbuje muže do ostravských šachet. Sliboval, že si tam vydělají hodně peněz a kdo odejde i s rodinou, dostane krásný závodní byt. Vypadalo to jako skvělá příležitost, jak vyměnit bídu za blahobyť.

Otec se rozhodl — přes naléhání matky — že se do Ostravy pojede podívat sám. Po pár dnech se vrátil a vyprávěl strašné věci. Na Ostravsku zuří stávka horníků — tříměsíční stávka v roce 1900. Ti, kteří jsou v Polsku a Haliči najímáni do šachet, mají dělat stávkokaze. Stávkující se tomu brání. Hlídkují kolem šachet, čekají v lesích a chytí-li stávkokaze, zbijí ho, natrou dehtem, uřezávají uši. Otec se k úloze stávkokaze nepropůjčil.

Téhož roku, na jaře 1900, se udála věc, která přivodila spoustu nářků a uspíšila naše přestěhování do Ostravy.

Domek, který jsme obývali, patřil dvěma bratrům jako dědictví po otci. Rodiny obývaly každá polovinu domku, síň byla společná. Pravděpodobně při dědickém řízení dostal můj otec větší díl půdy a strýc větší podíl na chalupě. Najednou se strýc — nevím z jakých důvodů — rozhodl přestěhovat do údolí a udělal to tehdy obvyklým způsobem. Přestěhoval se i s chalupou.

Jednoho dne přišli tesaři a začali chalupu rozebírat a rozřezávat na dvě části. Vše odvezli na vozech pryč a nám zůstala ta menší polovina. Pouhé tři stěny. Strana do síně zůstala otevřená. Na dostavění chybějící části jsme neměli dost peněz.

Nikdy mi nevymizí z paměti obraz, kdy matka sedí v pláči uprostřed světnice. My kolem ní sedíme na hliněné podlaze a snažíme se ji utěšit.

Otec se rozhodl pro přestěhování do Ostravy.

V květnu 1900 opouštěla celá rodina Lipník pod Kamienníkem, aby se již nikdo z nás nevrátil zpět. Dobrý soused zapráhl do košatiny svého malého koníka. Vyjelo se v noci, abychom stihli vlak z Wieliczky do Krakova a přestup na vlak do Vídně. Cílem byl Hrušov nedaleko Slezské a Moravské Ostravy a práce v jámě Ida.

Ostrava pohltila další z tisíců přistěhovalců.

Heřmanice

Závod neměl byt k dispozici. Někdo poradil otci, že v blízké vesnici Heřmanicích je možné najmouti byt, a tak se Heřmanice staly novým domovem vystěhovalecké rodiny.

Světnička o čtrnácti metrech čtverečních se na řadu let stala domovem osmičlenné rodiny. Bylo to na tak zvaném Sikorovci. Selská chalupa, novým majitelem, židovským obchodníkem Wellnerem, adaptovaná na sedm malých světnic k pronajímání. Sikorovec se tomu říkalo proto, že vše dříve patřilo zámožnému sedláku Sikorovi, který propadl velikášství a alkoholu. Celý majetek propil a furiantsky rozházel. Říkalo se tehdy, že to byl dědeček Miloše Sýkory, po němž je pojmenován most v centru Ostravy, při jehož obraně v roce 1945 zahynul.

AI rekonstrukce dle reálné fotografie autora, 2026

Po prázdninách roku 1900 jsem začal chodit do školy. Ředitel školy se zdráhal mě do školy vzít, protože školní docházka začínala dokončením sedmého roku – to mi bylo až v prosinci. Otec uprosil pana ředitele, aby mě kvůli staršímu bratru Vojtěchovi do školy vzal a mohli jsme chodit společně. A tak se mi trojtřídní obecná škola v Heřmanicích stala mou životní „univerzitou“. S docházkou do školy to bylo všelijaké... Pokud si pamatuji, byl otec jen jednou zván do školy, aby vysvětlil důvody toho, proč jsem ve škole tak málo. Těch důvodů bylo více než dost.

Podvyživená těla mých sourozenců těžce se přizpůsobovala Ostravskému klimatu a černý kašel a tuberkulóza začaly šířit jejich oslabená těla a naše světnička byla spíše nemocnicí než bytem. Během tří let zemřeli čtyři sourozenci: Kateřina, Marie, Vojtěch a Anna. Zůstali jsme jen dva – já a můj mladší bratr Jan. Ani jemu ale osud nic hezkého nesliboval.

Dnes už nevím přesně, kolik z dětí podlehlo černému kašli a kolik oslabení po zápalu plic nebo souchotinám, které si tehdy nejen v Heřmanicích vybíraly svou krutou daň. V naší světnici byla v zimě jinovatka i na stěnách a

pár dek muselo stačit všem. Když začaly horečky a kašel, maminka bděla noc co noc, tišila bolest obklady a šeptala zdrávas... Jeden po druhém odcházeli. Dlouho jsme spali čtyři na jedné slamníkové matraci, pak tři, pak dva...

Pohřby byly skromné. Neměli jsme ani peníze na rakev – jen pár desek a bílé prostěradlo. Dětské hroby byly mělké, pohřbívalo se rychle, často do hromadných hrobů označených jen dřevěným křížkem beze jména. Pomáhali sousedé. Kněz z farnosti řekl modlitbu, někdy jen někdo z pohřebního bratrstva. Maminka neplakala nahlas – jen v noci jsme slyšeli, jak se jí zadrhává dech a vzlyky deroucí se z hloubi její zraněné duše. Otec mlčel. Nořil se do sebe a jako každý havíř začal pít. Každý další ztracený život byl jako další úder do kořenů, které měly naši rodinu držet pohromadě. To měl být ten lepší život, který agent v Lípniku sliboval?

Měl jsem tehdy sedm nebo osm let. A přesto si pamatuji. Věci, kterých si jiné děti nevšímaly, jsem viděl až příliš ostře. Proč nemáme dost jídla? Proč pan Wellner zvyšuje nájem, když ví, že maminka nemá z čeho zaplatit? Proč tatínek, i když dře v šachtě, nemůže zaplatit doktorovi? A proč v sousední chalupě mají jiní kluci boty, zatímco já chodím ve škorních po Vojtovi nebo se střídáme? Začal jsem vnímat nespravedlnost.

Z té doby si také pamatuji, jak otec přede mnou poprvé ztratil víru. Seděl v koutě, tiše, dlouho. Matka mu donesla polévku. Nepoděkoval. Jen řekl: „Bůh? Bůh už nám vzal všechno.“ Ale přesto se do kostela chodilo dál. Na takovou vzpouru proti hodnotám, které mu vštěpovali rodiče, ještě nebyl připraven.

Eduard Wellner a Ilona Wellnerová zahynuli ve druhé světové válce v některém z koncentračních táborů stejně jako tisíce lidí židovské národnosti v Ostravě a okolních obcích. Jejich jména naleznete na památníku obětem druhé světové války v Heřmanicích. Jména jiných na kamenech zmizelých zasazených do ostravských ulic.

Chudé dětství, první četba a formování

Když jsem přestal hlídat nemocné sourozence, připadla mi další služba — dělat chůvu mladším sestrám. Žofie se narodila v roce 1904, Boženka o čtyři roky později. Otec pracoval na povrchu, dvanáct hodin denně, v zimě od tmy do tmy. Matka brala, co bylo — nejčastěji práci u sedláka, od rána do večera. O nějakém volném čase nemohla být řeč.

„Tady máš trochu mléka, Josefe, a prosím tě, hlídej ty dvě, ať se mi zas nerozlezou,“ říkávala maminka, když si zavazovala zástěru a chystala se na celý den pryč. Otec za šichtu dostal jeden zlatý, později i korunu dvacet na den. Matka za práci peníze nedostávala — jen jídlo a mléko pro rodinu. Když jsme si pořídili kozu, dostali jsme od sedláka tři ary půdy k obhospodařování. Další tři jsme měli u chalupy. Ale nic nebylo zadarmo. Matka musela být celý rok k dispozici, kdykoliv ji zavolali. Na tom malém políčku ale dokázala vypěstovat všechno. „Když zasadiš brambory dost daleko od sebe, vejde se mezi ně ještě hrách i zelí,“ říkávala a měla pravdu. Výnos tři sta procent z jednoho záhonku!

Do školy jsem moc nechodil. Staral jsem se o domácnost, králíky, kozu, sestry — a hlavně o to, co jsem sehnal na panském. Velkostatek hraběte Wilczka byl jako malá země sama pro sebe. Děti z chudých rodin tam sbíraly, co se dalo. Ale pozor — nesměl ses dát chytit. „Na panské můžeš,“ říkávala maminka, „ale na selské nesahej. To by byl hřích.“ A tak jsem v létě sekal trávu, sušil seno, sbíral klasy, nosil brambory. O žních jsem vázal snopy z toho, co kde zůstalo. Pak sušil seno, přikrmoval kozu. Často jsme ani nevěděli, odkud přesně jídlo pochází. Ale jedli jsme.

Samozřejmě, že to ovlivnilo školu. Čtení, dějepis, zeměpis — to mě bavilo, to mi šlo. Ale počty? Gramatika? Psal jsem, jak mi pero padlo. Ale čtení — to byla moje vášeň. Četl jsem všechno, co mi přišlo pod ruku. Nick Carter, Buffalo Bill, Texaský Jack... sešitová literatura. Vyměňovali jsme sešity mezi kluky, četli pod peřinou. „A už jsi četl to, jak Buffalo Bill chytil šéfa bandy?“ ptal se mě Jenda odnaproti. A já jen přikývl, že jo — a věděl, že tohle je sice napínavé, ale že hledám něco víc.

Pak přišlo to něco víc. V domě bydlel pan Hrubý, přátelili jsme se s jeho rodinou. Byl to sociální demokrat, měl doma Červánek, Rašpli, Ducha času. A já? Já to začal hltat. Nechápal jsem všechno. Jednou jsem se ho zeptal: „Pane Hrubý, co znamená tohle?“ a ukázal jsem mu kus článku, kde stálo:

ZABA –
VENO

Zasmál se. „To je cenzura, Josefe. To, co tam bylo napsané, někdo zakázal otisknout. Byla tam pravda. A komu by se taková pravda líbila? Farářům? Panským? To ne, tak to cenzor zabavil.“

A tehdy se mi začal otevírat svět. Ne ten o pistolnících, ale ten skutečný. Svět vykořisťovaných lidí, nespravedlnosti, tmy i naděje. Začal jsem číst i brožury, fejetony, podčárníky.

„Víš, co je to třídní boj?“ ptal se mě jednou pan Hrubý.

„Ne, ale chci vědět,“ řekl jsem.

A tak mě učil. U něj jsem pochopil, co se děje kolem mě — a proč mám pořád hlad. Proč tátu ničí šachta. Z Nicka Cartera se stala vzpomínka.

Otec a práce v dětském věku

Ostravské prostředí dokáže člověka rychle změnit. Můj otec nebyl výjimkou. Přišel sem z hor, vychovaný ve víře, v úctě ke knězi, v rytmu práce, modlitby a nedělního klidu. Ale doly, dřina – a hlavně lidé kolem něj – udělali své.

Nejdřív jsem si všiml, že přestal být tolik vážný, když se mluvilo o Pánu Bohu. Doma se modlil pořád — to ano — ale něco v něm se začalo lámat. Začal nosit červenou kravatu. To bylo tehdy u sociálních demokratů „v módě“. Červené kravaty, černé klobouky se širokou střechou. Byl to znak změny a vzdoru.

„To je hezká kravata, tatínku,“ řekl jsem, když se v ní poprvé ukázal.

„Hezká, vid’? Na Prvního máje se nosí červená. Aby bylo vidět, ke komu patřím.“

„A ke komu?“

„K těm, co chtějí lepší svět.“

Nechápal jsem tehdy přesně, co tím myslí. Ale ten obraz mám před sebou dodnes živě: táta kráčí v průvodu na 1. máje, s hlavou vztyčenou, v bílé košili a s rudou kravatou kolem krku. Byl hrdý. Byl přesvědčený.

A pak přišla ta neděle. Nevím, proč si ji vzal i do kostela. Možná zapomněl, možná to byl záměr. V každém případě — chyba to byla. Kázání bylo ostré. Farář se do sociálních demokratů pustil s vervou. Když spatřil otce, jako by se rozohnil ještě víc.

„Jsou jako prašivé ovce!“ zvolal z kazatelny a ukázal přímo na otce.

Všichni se otočili. A otec? Zrudl, sklopil hlavu a tiše odešel ze stíněného prostoru kostelní lavice. Dveře za ním jen tiše zaskřípaly.

Doma neřekl nic. Seděl u stolu, koukal do ubrusu a jen pronesl: „Tak na mě ukázal prstem. Před všemi.“ Maminka chtěla něco říct, ale neodvážila se. Já měl skrytou radost. Od toho dne už netrval na tom, abych chodil do kostela se školou. A to byla velká věc. Nemusel jsem se už účastnit těch pochodů žáků ze školy až ke svatostánku. Otec ztratil víru v církev. Ale v Boha věřit nepřestal.

Tohle by ještě šlo. Jenže změna číslo dvě byla horší. Začal pít. Ne hned. Ne okatě. Zpočátku to byla „štamprle po šichtě“, jak říkal. „Na prach a hrdlo.“ Jenže z jedné se staly dvě. Pak tři. A pak přišly dny, kdy se domů vracel opilý.

Maminka mu domlouvala. Zkoušela to po dobrém, pak plakala, někdy prosila. Marně.

„Nech toho, Janku. Uvidíš, kam tě to zavede. Už tak je život dost těžký a peněz není.“

Odpovědí bylo mlčení, nebo našťavané máchnutí rukou. Nejhorší byly večery, kdy přišel podnapilý a popudlivý. Maminka někdy musela odejít z domu a přespat venku — v chlívku u kozy. Ráno přišla potichu, s kruhy pod očima a raději bez výčitek.

Otcův zdravotní stav se zhoršoval. Chudá strava, dřina na šachtě a teď i alkohol. Nakonec ho skolila tuberkulóza.

Bylo 18. června 1911, nedělní odpoledne. Ve vsi právě probíhalo hasičské cvičení. Všichni se přišli podívat. Zábava, muzika, slavnost. Když tu přiběhl bratr — rozrušený, s očima dokořán.

„Josefku! Tatínek... rychle, tatínek umírá!“

Běžel jsem domů bez dechu. A stihl jsem to. Tatínek už měl kalný pohled, ale poznal mě. Sedl jsem si k němu, vzal ho za ruku a v slzách mu slíbil:

„Neboj se. Postarám se o maminku. O všechny. Nebudeš se za mě stydět.“

Už nepromluvil. Zemřel v čtyřiačtyřiceti letech. Mně bylo osmnáct.

Maminka, tehdy sedmačtyřicetiletá vdova, Jan třináctiletý, Žofie sedmiletá a malá Boženka, tříletá. Jako nejstarší jsem převzal odpovědnost. Nic jiného nezbývalo.

Ale s prací jsem začal mnohem dřív. V deseti jsem si vydělával osm krejcarů denně. V létě na velkostatku — u řepy, na žnících. Pracovalo se dvanáct hodin denně, i v neděli. Dostal jsem za týden jednu korunu. Měl jsem radost, když jsem ji mohl celou položit mamince do klína.

„Děkuju, Josefku,“ řekla vždy tiše. A já měl pocit, že jsem hrdina.

Dospělí dostávali část mzdy v lihu — říkalo se tomu pararuvka, láhev z Rychvaldské palírny. Něco jako mzda navíc, ale ve skutečnosti spíš past. Mnozí si na to zvykli. Otec taky.

Ve dvanácti jsem šel k řezníkovi. Dostával jsem patnáct až osmnáct krejcarů. Práce tvrdá, ale učila mě přesnosti. A hlavně — peníze nosily domů naději.

Šachta

Prázdniny roku 1907. Skončila mi školní docházka. Dne 17. července mi vystavili pracovní knížku. Tehdy mi bylo třináct a půl.

Otec mě vedl na šachtu Ida. Byla to ta samá, kde dřel on. Postavil se před závodního, sundal čepici a řekl:

„Pane, vemte ho. Pracovat umí. Chybí mu šest měsíců do čtrnácti, ale už ví, co je to robota.“

Závodní chvíli mlčel, pak kývl.

A tak jsem se ještě před čtrnáctými narozeninami stal horníkem.

Každý den mě požírala tma. Každý den mě bolela záda, dlaně, plíce. Ale každý den jsem věděl, proč to dělám. Kvůli nim doma. Kvůli sobě. A trochu i kvůli otci.

Čtení zůstalo mým světlým bodem. Bez něj bych to nezvládl. Každý fejeton v Červánku, každý článek mi připadal jako okénko do světa, kde bída není normou, ale nespravedlností. Věděl jsem, že patřím k dělnické třídě. A od té doby jsem všechno začal posuzovat z tohoto pohledu.

První dojem z šachty byl jasný a neúprosný: žalář nejtemnější.

Tak na mě působil důl ve chvíli, kdy jsme poprvé sjížděli dolů. Klec se s námi otrásala a já měl pocit, že se propadám do míst, odkud není návratu. Že je to práce, která člověka postupně zlomí, jsem pochopil dřív, než jsme vůbec dorazili na patro.

Havíř, ke kterému mě přidělili, si mého strachu všiml. Neřekl nic útěšného, jen mi vtiskl do ruky špetku tabáku:

„Žvýkej to, hochu. To tě srovná. Bez toho z tebe havíř nebude.“

Poslechl jsem. Hořkost tabáku mi během chvíle obrátila žaludek naruby. Hlava se mi roztočila a pod nohama se zatočil celý důl. Havíř se jen uchechtl, vytáhl šátek, do něj zabalil placku sliny — mazlavou hlínu na větrací předěly — a připlácl mi ji na čelo a koleno.

„Pomůže,“ prohodil s vážnou tváří.

Teprve později jsem pochopil, že si ze mě udělal legraci. Tabák jsem od té doby už nikdy do pusy nevzal. Zato cigarety ano. A brzy.

V té době dělali v rubání většinou dva lidé — havíř a synek. Jeden vozač měl na starosti víc rubání a odvážel vozíky s uhlím ke svažně nebo na překop. Nejobvyklejší pokyn, který jsem slýchal, byl krátký a neústupný:

„Fedruj, pohni, přidej!“

Uhlí se lopatou házelo do plechového žlabu, odkud ho synek nohama a rukama tlačil dál podél pilíře. V nízkých slojích nezbývalo než si pomáhat i hlavou — doslova ji zapřít o strop sloje. Jednotlivé žlaby měly kolem dvou metrů a táhly se patnáct, dvacet metrů i dál, podle vzdálenosti od štreky. Za šichtu jsem musel tímto žlabem prolézt až stokrát, většinou po kolenou nebo po čtyřech. Údery o strop a stojky byly na denním pořádku. Kůže na hřbetě se mi odřela do krve, a když jsem přišel domů, maminka mi záda opatrně umývala vodou a přitom potichu plakala.

Koupelny tehdy na šachtě nebyly. Havíř vyfáral a šel domů tak, jak byl. Umytí i bolest si každý odnesl za dveře vlastního domu.

Jiný způsob dopravy uhlí byl pikslování. Bedna ze dřeva, půl metru široká, osmdesát centimetrů dlouhá a čtyřicet hluboká. Na spodku měla sanice. Naložená uhlím vážila tolik, že už jen s ní pohnout byl výkon. Popruhy přes ramena, dolů na čtyři a táhnout na štreku. Kolena se bořily do mazlavého bláta, ruce klouzaly, vzduch byl těžký a plicím chyběl kyslík.

Krátce jsem pracoval i na ražení štreky. Tehdy se v kameni vrtalo ještě ručně — kladivem a svědrem. Až později, ve druhém roce mé práce, přivezli první vrtačku. Pokrok šel pomalu, ale i tak to znamenalo rozdíl mezi mozoly a krvavými puchýři.

Právě v tom druhém roce jsem dělal s havířem z Vrbice, jen asi třicet metrů pod povrchem. Každý vlak, který projel mezi Hrušovem a Bohumínem, byl slyšet — země se zachvěla jako hodiny odbíjející přesný čas. Po celou šichtu na nás kapala voda ze stropu, stékala do žlabu. Mokré uhlí vážilo víc, kutání šlo hůř a žlaby rezivěly pod rukama.

Jednoho dopoledne, když už jsme byli s prací téměř u konce, jsem odtáhl poslední plnou pikslu ke svažně a s prázdnou se vracel zpět. Plazil jsem se do předku po čtyřech, asi dvacet pět metrů, když jsem si všiml, že nahoře nevidím světlo. Zavolal jsem. Nic. Zrychlil jsem — a pak jsem uviděl tenký čůrek krve, jak vytéká zpod uvolněného stropního kamene.

Kus skály vážil přes tunu a půl.

Havíř pod ním neměl šanci.

V ten okamžik se ve mně cosi zlomilo. Voda kapající ze stropu, temno, žár z lampy a pach uhlí — všechno se najednou koncentrovalo do jediné myšlenky:

Už nikdy dolů.

Prohlásil jsem, že končím. Ani otec, ani závodní o tom nechtěli ani slyšet. Přesunuli mě na třetí patro, prý mezi dva synky, ať mi není smutno. Ale rozhodnutí bylo pevné.

Nakonec jsem si pomohl lží. Začal jsem tvrdit, že v dole nevidím. Několikrát jsem schválně zabloudil, až mě poslali k očnímu lékaři — doktoru Brennerovi. Tři dny mi ráno a odpoledne svítil do očí prudkým světlem, až jsem se bál, že mi je opravdu spálí. Nakonec, spíš ze vzteku než z přesvědčení, napsal:

„Neschopen k důlní ani povrchové práci.“

Trochu jsem to přehnal. Ale karty byly vyložené. Za čtrnáct dní mě propustili. Závodní mé slepotě nevěřil a zapamatoval si to. Když jsem se po smrti otce vrátil na závod, jen se pousmál:

„Tak co, už zase vidíš?“

Odpověděl jsem mu po pravdě:

„Byla to mladická nerozvážnost.“

Ale ten pocit, s jakým jsem poprvé sjížděl do dolu, ten už mě nikdy neopustil.

První vzory

Už jako kluk jsem měl jednu zvláštní vlastnost — když někdo o někom mluvil dobře, chtěl jsem vědět proč. Čím si ten člověk získal úctu ostatních? Co dělá jinak než ostatní? A hlavně: co se od něj můžu naučit?

Největším vzorem pro mě byla odjakživa maminka. Prostá, hluboce věřící žena, která žila jen pro nás, pro své děti. Skromná a neúnavná. Dřela jako mezek, ale nikdy si nestěžovala. Když jsem začal dospívat a dbát na to, jak vypadám, jak působím na lidi, maminka mě s láskou, ale nekompromisně varovala.

„Jen spychnout ti nedej, Bože, synku,“ říkávala mi. A pokaždé se mi při těch slovech dívala přímo do očí. Tahle věta mi zůstala v hlavě dodnes.

Později, když jsem se začal víc angažovat, poznal jsem osobnosti, které zanechaly v mém životě nesmazatelné stopy. První z nich byl Petr Cingr, dělnický vůdce ostravských havířů. Poprvé jsem se s ním setkal náhodou. Předsesta naší politické organizace mě poslal na sekretariát pro příspěvkové známky. Vešel jsem do kanceláře a tam stál u stolku mohutný muž s plnovousem, který mu sahal až na prsa. Vypadal trochu jako z pohádky, ale oči měl přímé a bystré.

„Prosím vás, pane, jsem tu dobře? Poslali mě pro příspěvkové známky...,“ začal jsem nejistě.

Pohlédl na mě shora a s úsměvem se zeptal: „A odkud jsi, chlapče?“

„Z Heřmanic.“

„Aha! Vy tam máte založenou jednotu?“

„Máme.“

„A chodíš do cvičení?“

„Chodím.“

Cingr se zamračil, ale v očích měl jiskru. „To vás tam ale pěkně vychovávají! Ty nevíš, že my jsme tady soudruzi, a ne žádní páni?“

Zrudl jsem jako rak. Nevěděl jsem, kam se podívat. Cítil jsem se strašně.

„Tak si pamatuj,“ pokračoval už vlídněji, „ty i já jsme soudruzi. A my si tykáme. Vždycky jen ty, soudruhu.“

Tahle krátká lekce se mi vryla do paměti. Od té chvíle jsem s každým soudruhem jednal jako rovný s rovným — žádné „pánování“, žádné poklonkování. Petr Cingr byl nejen osobnost, ale měl u dělníků obrovskou důvěru. Mluvalo se o něm s úctou. A já byl hrdý, že jsem se s ním mohl osobně poznat.

Takových lidí jsem v životě nepotkal mnoho. Ale nebyl jediný.

Mým dalším životním vzorem se stal školní inspektor Karel Kapička. Byl to člověk skromný a moudrý. Říkali o něm, že je to ostravský Tolstoj. Snažil se lidi naučit žít kulturně, střízlivě, v úctě k sobě i druhým. Byl to právě on, kdo ze mě udělal odpůrce alkoholu.

Bylo to v roce 1919. Na kurzu Dělnické akademie měl Kapička přednášku Alkohol a dělnická třída. Mluvil klidně, bez hysterie. Ale každé slovo mě zasáhlo. Myslel jsem na otce.

AI rekonstrukce, 2026

„Alkohol je největší nepřítel dělníka,“ řekl. „Není v hospodě, je ve vás. Oslabuje vaši sílu, váš rozum, vaši hrdost.“

Tehdy jsem si řekl — když chci vychovávat mládež, musím jít příkladem. Ne slovy, ale skutky.

„Slova pohnou, příklady strhnou,“ říkal Kapička. A měl pravdu.

Po přednášce jsem se mu přihlásil. Stisk ruky měl silný a upřímný. Od té doby jsme byli přátelé. Jednou jsem mu v diskusi vykládal program komunistické strany, kterou jsem tehdy už horlivě podporoval. Poslouchal pozorně a pak mě přerušil: „Ale podle toho, co říkáš, jsem vlastně taky komunista!“ zasmál se. Tahle jeho upřímnost a otevřenost se mi líbila. A také jeho dobrota, která z něj vyzařovala i po pětadvaceti letech přátelství.

A pak byl ještě jeden muž, který mě hluboce ovlivnil. Klement Gottwald. Když přišel do Ostravy jako redaktor Slovenských novin, už jsme ho znali ze Spartaku — časopisu slovenských FDTJ, který jsme dychtivě četli. Jeho články byly přímé, jasné, nekompromisní.

V Ostravě se rychle zapojil do dění. Připravovali jsme velké tělocvičné slavnosti a Gottwald nám byl pomocníkem, rádcem a inspirací. V té době jsem byl okresním vychovatelem FDTJ, a tak jsme se vídali dvakrát, někdy i třikrát týdně. A pokaždé jsem se od něj naučil něco nového. Chodil jsem s ním na schůze, na přednášky, všude tam, kde bylo třeba.

Tehdy to byl člověk s přirozenou autoritou, ale zároveň s pokorou. Dlouho jsem o něm mluvil jen jako o soudruhu Gottwaldovi. Postupně se však stal mým přítelem a učitelem.

P.A. – Politischer Agitator

Do továrny na sodu v Hrušově jsem přešel ve chvíli, kdy už jsem měl za sebou pár let fárání v dolech a toužil po změně. Ne že by to byla výhra – dvanáctky byly běžné, a když bylo potřeba, pracoval jsem i čtyřicet hodin v kuse. Jednou jsem tam byl celý týden bez přestávky — patnáct směn za sedm dní. Tehdy mi to připadalo jako samozřejmost.

Na ten podnik ale vzpomínám s vděkem. Ne kvůli práci, ale kvůli jednomu člověku.

Jmenoval se Gřeš. Starší dělník, klidný a trpělivý. A hlavně to byl ten, kdo mě odnaučil kouřit. Představte si, že už od deseti let jsem kouřil dvacet cigaret denně.

Až Gřeš se rozhodl, že mě z toho vytáhne. Nepřesvědčoval mě silou, ale rozumem. Půl roku mi klidně a trpělivě vysvětloval, co to s tělem dělá a jaký je to zlozvyk.

„Chlapče,“ říkal mi, „ty nejsi žádný otrok své vášnivosti. Dokaž si, že na to máš.“

A měl pravdu. Nešlo ani tak o to, co mi říkal, ale o to, že jsem si chtěl sám sobě dokázat, že mám vůli. A měl jsem ji. Přestal jsem kouřit. Najednou přišla chuť k jídlu, mizely žaludeční potíže, cítil jsem se silnější. A hlavně — byl jsem na sebe hrdý. Protože jsem nebyl slaboch.

Jenže výdělek v továrně nestačil k uživení rodiny. A kamarádi mi říkali: „Na šachtě si vyděláš víc, a ještě tam děláš jen osmičky!“ Tak jsem poslechl. A šel zpátky pod zem.

Přešel jsem na Michalku. Tam se fářalo jinak než na Rothschildových dolech — tam se uhlí tahalo v pikselech nebo tlačilo žlaby, ale u „Grofa“, jak jsme říkali Wilczkovým dolům, se jezdilo s karami. Jenže sloje byly nízké a musely se přibírat spodky, abys vůbec mohl s tačkama projet. Schýlený jak pes, pot a dřina. Zvykl jsem si.

Jenže to by tady nesměl fárat náš štajgr. Byl to chlap, který za stávky v roce 1900 sloužil jako stávkokaz. A za to ho také povýšili. Neuměl pořádně psát, ale řvát uměl — a řval rád. Po chodbách se rozléhalo jeho: „Drauf! Drauf! Fedrovat!“ Jako by nás chtěl umlátit slovy.

A navíc miloval úplatky. Nejenže si bral sám, ale zprostředkovával i „kozí daň“ — tak jsme říkali husám, vajíčkům, vepřovému a dalším darům, které šly po šachtě nahoru inženýrům a úředníkům. Byl to typ, co by donášel i na vlastní matku.

A já? Já jsem s ním vedl spory. Nechtěl jsem být loutkou. Vztekal se, že mu nelezu do zadku, a začal proti mně intrikovat.

„Ten Lampa je štváč! Rebeluje! Není spolehlivý!“ tvrdil závodnímu Němci Puschkovi.

A Puschke mě vyhodil.

Šel jsem tedy na jiný důl — na Emu.

Závodní mě nejdřív přijal s úsměvem. „Máme místo, potřebujeme lidi.“

Ale jen co otevřel mou pracovní knížku, jeho výraz ztuhl.

„Bohužel, nemohu vás přijmout,“ řekl chladně.

Stejně to dopadlo na Zvěřině. I na Josefské.

Začínal jsem chápat, že něco není v pořádku. Došel jsem za Cingrem. Věděl jsem, že mi poradí.

„No jo, chlapče,“ řekl, když se podíval na mou knížku. „Máš tam značku.“

„Značku?“ nechápal jsem.

„P.A. — Politischer Agitator. To je konec. V Ostravě už tě nikdo nezaměstná. Ředitelé se na tom dohodli.“

„Jediná možnost? Duplikát. Musíš zajít za starostou a požádat o novou knížku. Řekni, že ses starou ztratil.“

Bylo to těžké. Starosta váhal. Otec se přimlouval, já jsem škemral, až jsme to nakonec vyprosili.

Duplikát. Nová, čistá knížka.

A hádejte, kam jsem šel jako první?

Zpátky na Emu.

Závodní znovu přikývl, tentokrát už žádný problém. Znamení rebela zůstalo ve staré knížce. V nové nebylo. Ale já věděl, kdo jsem. A oni to věděli zrovna tak.

Taková byla Ostrava. Když ses jednou znelíbil, šel jsi třeba i do Ameriky. Anebo ses naučil řemeslu, založil družstvo, zkusil to jinak. Anebo... ses nikdy nepřestal bít za pravdu — i když to bolelo.

AI rekonstrukce, 2026

Zápisky z Velké války

Z rodinného archivu autora

Když jsem v březnu 1914 rukoval, nebyl jsem naivní. Neodcházel jsem v nadšení, jak to v těch dnech bývalo zvykem, s vírou, že jedeme bránit vlast. Byl jsem zklamán — zrazen vůdci II. internacionály i sociálně demokratickými stranami, které, místo aby se postavily válce, sloužily mocným. Odjížděl jsem do zákopů s trpkostí v srdci.

Na východní frontě, v ruském pekle, jsem zůstal až do prosince 1916, kdy mě zranění zachránilo před mrazem a smrtí. Následovalo půl roku putování po nemocnicích — Lvov, Praha, Ostrava... A poté, jako malý záblesk svobody, mě čekala měsíční dovolená.

Jenže doma klid nebyl. Dělníci stávkovali. V Kopřivnici dokonce muselo zasahovat vojsko. Když jsem se po dovolené vrátil k jednotce do Nového Jičína, přišlo další neštěstí. Než jsem se vrátil ze cvičáku, někdo mi ukradl z kasáren celý ruksak i s věcmi. Když jsem druhý den u raportu žádal o nové prádlo a výstroj, kapitán mi místo pomoci vrazil pět dní vězení.

Naštěstí mě znal velitel kompanie z fronty. Byl to rozumný chlap. Pošeptal mi:

„Hele, ty si těch pět dní odsedíš doma. A až se vrátíš, poděkuj mu u raportu. Bude to sladké.“

A tak se i stalo.

Jenže pak přišlo ještě něco horšího. Dorazila mi soudní obsílka — prý jsem se podílel na rabování obchodů během ženského povstání na Ostravsku. Byla to lež. Ten den jsem vůbec jsem kasárna neopustil. Díky veliteli, který mi vydal potvrzení, soud mou nevinu uznal.

Zatímco jsem se léčil a bloumal po nemocnicích, intenzivně jsem sledoval dění ve světě. Mezi námi se mluvilo o Zimmerwaldu a o Leninově hesle, které se mi vrylo do paměti:

„Mír chalupám — válku palácům!“

Byl listopad 1917 a my v poli cítili, že se něco mění. Důstojníci byli neklidní. Mluvili tiše. Tušili jsme, že Říjnová revoluce otrásla trůny — jen se tom ještě nesmělo nahlas mluvit.

Začal nový rok 1918 a ve vojácích dozrávalo rozhodnutí. Už jsme se nechalí hnát jako dobytek. Odmítali jsme opouštět kaverny a chodit na hlídky. Na sněhu a mezi ostrými kameny jsme se střídali neochotně a pomalu. Důstojníci řvali:

„Ven! Kdo je na řadě?!“

První odpověděl:

„Já jsem právě přišel.“

Druhý:

„Já byl s ním.“

Tak to šlo půl hodiny. Než vystrčili posledního, ti první byli zase zpět.

Situace byla tak zlá, že císařský dvůr dokonce přemlouval vůdce vídeňských sociálních demokratů, aby jeli přesvědčovat vojáky na frontu, ať vydrží. Ne kvůli iluzi vítězství. Kvůli tomu, aby mohli zachránit zbraně a zásoby.

Začátkem března 1918 nás po krátkém pobytu na italské frontě v Dolomitech přesunuli do Lublinu, v ruském Polsku. Mělo to být na zotavenou — ale ve skutečnosti šlo o snahu doplnit řídnoucí stavy. Rozklad pokračoval. Zajatci vracějící se z Ruska vyprávěli o revoluci. O tom, že dělníci si vzali moc.

Kradlo se ve velkém. Boty, uniformy — všechno šlo na černý trh. Oblečení vojáků se měnilo za chleba nebo šlo rovnou do rukou židovských obchodníků.

Pak přišel záříjový večer. Vlak nás odvezl hluboko do Německa. Netušili jsme kam — až ráno jsme se dozvěděli, že nás poslali do Francie. Pomáhat zachraňovat situaci po porážce u Verdunu.

Jenže německá armáda na tom byla s morálkou snad ještě hůř než my. Dezorganizace, panika, rozklad. Němci se smáli, když viděli náš prapor — polovina mužstva pochodovala v podvlíkačkách a roztrhaných botech. Německý generál zuřil:

„Co jste mi to sem poslali?!“

Jeho pobočník musel poslat trestní oznámení do Vídně na našeho velitele.

Německá vojska měla všechno: uherské víno, rakouské cigarety, sýry, salámy... I u nich ale vládla revoluční nálada. Vojáci opouštěli zákopy, nastupovali do vlaků a vraceli se domů. Vagóny byly nacpané. Kdo je chtěl odzbrojit, musel jim namířit kulomet do hrudi. Jinak by si klidně odjeli i s výzbrojí.

Na vlastní oči jsem viděl „Tlustou Bertu“ — těžké dělo — opuštěnou u okraje silnice i s municí.

Takový byl konec války. Chaos, plné vagóny a ticho před bouří nového světa.

Tlustá Berta byl lidový název pro německý supertěžký mořdír ráže 42 cm, který byl vyvinut v Kruppových závodech a posměšně pojmenován po Bertě Kruppové, dědičce a majitelce impéria Krupp. Zbraň byla použita v 1. světové válce k mimo jiné k ničení belgických pevností.

AI rekonstrukce, 2026

Válečný deník – východní fronta

Tyto zápisky vznikaly bezprostředně, jen poznámky Josefa Lampy v několika slovech mezi přesuny, zákopy a boji.

Nejsou literaturou, ale syrovým záznamem o přežití.

Východní fronta byla místem, kde se definitivně rozpadly iluze o „čestné válce“ a kde se z vojáků stávali lidé žijící ze dne na den. Bahno, únava, náhodná smrt a první přímý dotek s nesmyslností války tvoří kulisu následujících řádků.

20. dubna 1916 – Nový Jičín

Narukoval jsem. Nastoupil jsem ke 100. pěšímu pluku v Novém Jičíně. Počáteční chaos, málo zbraní, výcvik uspěchaný. Mnoho nováčků, málo důstojníků. Řada z nás byla přidělena jako doplnění existujících jednotek a čekal nás přesun na frontu.

15. července 1916 – přesun: Krakow – Přemyšl – Lvov – Dalnyč (Дальнич)

Dlouhá cesta vlakem. V noci i ve dne. Zpoždění, všude vládne napětí. Dorazili jsme do Dalnyče – malá obec u Lvova. První dotek s východní Haličí. Místní lidé unavení válkou, opatrní, ale ne nepřátelští. Obavy z Rusů i z vlastní armády. Sláma místo postelí, vlhko.

V létě 1916 vrcholila Brusilovova ofenzíva – jedna z nejúspěšnějších ruských operací celé války. Rakousko-uherské jednotky utrpěly obrovské ztráty, celá fronta se broutil. 11. armáda generála Kaledina pronikala u Lucku a Brodů hluboko do Haliče. Císař Karel I. ještě nebyl na trůnu, frontu řídili starší generálové – a chaos rostl.

29. července 1916 – Radechiv (Радехів)

Přesun k první bojové linii. Pochod s výstrojí, horko. V Radechivě jsme měli krátkou instruktáž, zázemí slabé, obavy rostly. Hovořilo se o blízkosti ruské linie. Noc neklidná. Ranění, kteří se vraceli, varovali.

30. července 1916 – zákopy

První vstup do zákopů. Místy rozmáčené, zápach, krysy. Hlína promíchaná s lidským masem.

Přidělení jsme byli k feldwebelovi Urbanovi. Ten měl zkušenosti z Horynce. Držel nás zkrátka, ale férově.

4.–10. srpna 1916 – potyčky polních stráží a dělostřelecké ostřelování

Nervy. Spánek po hodinách. Občas přilétly granáty, ale spíš to byla taktická dělostřelecká „hra“. Střelba v noci, únavné hlídky. První mrtví. Zjistil jsem, že se dá spát v sedě a s puškou na klíně.

11.–12. srpna 1916 – prudké boje, dělostřelba, potyčky hlídek

Zhoustla palba. Vysunuli jsme přední postavení, první přímý kontakt s Rusy. Útok na naše pravé křídlo odražen. Dva muži z mé čety padli, šest raněných. K večeru dělostřelecká palba zesílila. Granáty dopadaly náhodně a všude kolem, často i mezi naše.

13. srpna 1916 – ruský útok odražen

Ráno za mlhy přešli Rusové do útoku. Přestřelka, křik, chaos. Měli jsme podporu kulometu, jejich četa padla do křížové palby. Podařilo se nám je odrazit. V zákopu jsme pak sbírali zraněné a mrtvé.

16. srpna 1916 – přesun na frontu mezi Berestečko a Brody (řeka Styr)

Po útoku jsme byli přesunuti k řece Styr. Těžký terén, mokřiny, všude bláto. Únavný pochod. Po cestě minová pole, těžké ztráty u jiných jednotek. Odpoledne dělostřelecký útok, dopad granátu přímo do prostoru naší kompanie. Několik těžce raněných.

22. srpna 1916 – Romanivka

Krátké přeložení do vesnice Romanivka. Konečně klid. Suchý chléb, polévka. Večer jsme dostali dopisy. Někteří z nás si poprvé oddechli.

24. září 1916 – přeložen do Sturmbataillonu

Ráno přišel rozkaz: přidělen k útočné rotě. Sturmbataillon. Výběr prý podle spolehlivosti a fyzické zdatnosti. V praxi to znamenalo první linii, rychlý přesun, ztráty. Dali nám nové helmy, lepší výstroj, ruční granáty, lepší pušky. Výcvik přísný, důstojníci mladší, většinou Maďaři a Němci. Do zákopů jsme šli za tmy. Mokro, zima, mlha. Řeka Styr byla nablízku, smrděla bahnem a zahnívajícím dřevem. Občas výstřel, ale fronta byla spíš ve stavu čekání na něco většího.

Říjen–listopad 1916 – zákopy a zálohy mezi Styrem a Brody

Rutina: nové zálohy, zákopy, výpady. Každý den podobný. Jednou granát, podruhé hlídka, pak zase jen mlčení. Lidé okolo se měnili. Někteří padli, jiní byli zraněni. Začal jsem si psát drobné poznámky. Mnozí se smáli, ale mně to pomáhalo nezbláznit se. V noci jsme potichu zpívali písně z domova. Všichni ale stejně vypadají zoufale.

11. listopadu 1916 – odchod do zálohy

Zpět do Romanivky. Poprvé po týdnech teplejší jídlo a suché ponožky. Počet ztrát zatím nebyl vysoký, ale únava byla všudypřítomná. Ticho bylo víc únavné než hluk. Čekali jsme, co bude dál.

21. listopadu 1916 – večer dorazila zpráva: císař František Josef I. zemřel.

Devátá hodina večerní. Důstojníci nás svolali a formálně oznámili smrt Jeho Apoštolského Veličenstva. Ticho. Někteří se pokřížovali, jiní mlčeli. Můj první pocit? Ne smutek, ale neklid. Kdo přijde po něm? A co válka?

23. listopadu 1916 – přísaha novému císaři Karlu I.

Stáli jsme v poli. Přísaha se četla při dělostřelecké palbě. Kulisy jako z jiného světa. Polní kaplan měl omrzlé prsty, důstojníci kamenné tváře. Všichni mysleli na jediné – kdy to skončí. Karel prý chce mír. Ale zatím nám zůstávají jen polní lopatky, děla a bajonety.

9. prosince 1916 – zpět do první linie

Záloha skončila. Opět zákopy, opět mlha, opět snůh. Únava už není jen fyzická. Píšu domů. Psát o stavu fronty nesmím, tak jen o tom, že jsem živ. Hlídky v noci, prsty promrzlé, všechno vlhké. Jeden voják se zbláznil a utekl. Dopadli ho. Už jsme ho neviděli.

19. prosince 1916 – zranění

Krátce po poledni dopadl granát blízko našeho úseku. Tlaková vlna mě srazila k zemi, kus šrapnelu zasáhl stehno. Nevím, kolik bylo raněných. Ztratil jsem hodně krve. Ležel jsem na zemi a cítil, jak mi tuhne tělo. Odesli mě k plukovní sanitě.

20.–21. prosince 1916 – přesun k divisní ošetrovně, pak do Lopatyna

Noc na voze taženém koněm. Studené ruce ošetřovatelů, morfium. V Lopatyně na mě čekala improvizovaná nemocnice. Byl jsem přijat, prohlédnut, a 22. prosince operován.

AI rekonstrukce, 2026

24. prosince 1916 – převoz do Lvova

Štědrý den. Místo kapra převoz. Přesun do Deutsch-Ordens-Venwundeten Spital No. 2, polní nemocnice ve Lvově. Feldpost 203. Přijali nás desítky. Poprvé od dubna jsem spal v posteli

S největší pravděpodobností označení „Deutsch-Ordens-Spital“ = Nemocnice Řádu německých rytířů. Deutschritterorden měl ve Lvově (a jinde) nemocniční zařízení, která byla během války často převzata jako vojenské lazarety.

18. ledna 1917 – propuštěn z nemocnice ve Lvově

Po třech týdnech v lůžku jsem konečně mohl vstát. Stehno ještě bolelo, ale rána se hojila. Společně s dalšími uzdravenými mě čekal přesun – do Čech, zpátky na západ.

21. ledna 1917 – příjezd do Prahy

Reservespital Nr. 6, Žižkov. Prostory strohé, ale čisté. Poprvé po dlouhé době slyším češtinu ze všech stran. Službu zde mají čeští lékaři a ošetřovatelky, vztah k nám mají lidský. S jedním mladým lékařem, prý studentem filozofie, jsme si povídali o válce. Říkal, že je to jen divadlo, za oponou se prý už jedná. Ale nevěřil tomu snad ani on sám.

3. února 1917 – odjezd do Mariánských Lázní

Prý kvůli klimatu a posílení nervů. Chodíme na procházky, mlčíme, čteme. Žádné vojenské povely, jen ticho. Přijíždějí i důstojníci, nepoznáš v nich rozdíl – válka z člověka dělá jen tělo. V noci se mi zdá o zákopech.

16. března 1917 – návrat do Ostravy

Lazaret v Hospodyňské škole pro dívky na Slezské Ostravě. Půda. Z oken vidím šachty. Pach uhlí a kouř z komínů mě vítají jako staří známí. Matka mě přišla navštívit. Poprvé po dlouhé době jsem viděl své mladší sourozence. Žofie vyrostla, Boženka už dávno mluví.

Začátek roku 1917 přinesl nové napětí i na „domácí frontě“. Válečné zásobování selhalo, Ostravsko trpělo nedostatkem potravin. Probíhaly dělnické stávky, došlo k rabování obchodů, i ženským protestům.

25. května 1917 – přeložen do rekonvalescentní jednotky v Novém Jičíně

Zdejší kasárna jsem znal z nástupu. Vracíme se sem jako jiní lidé. Tváře bledé, hlasy unavené. Rozkazy zní pořád stejně dutě, ale posloucháme je. Co jiného nám zbývá?

2. června – 2. července 1917 – dovolená

Doma. Konečně zase doma. I když jsem sotva rozvázal boty, matka mi dala seznam věcí, které je třeba zařídit: uhlí, chléb, pomoc v zahradě. Od 17. do 20. června jsme jeli na výlet – Wieliczka, Zakliczyn, Lipnik, Dobczyce. Krátký únik z reality, ale i zde se mluvilo jen o válce. Po vesnicích kolovaly zvěsti o ruském míru, o revoluci, o tom, že v Rusku už si vojáci volí své důstojníky.

9. července 1917 – zpět u kompanie v Novém Jičíně

Návrat do denního rytmu. Jiné obličej, ale stejné slunce, stejné kasárenské uličky. Všude se šeptá o tom, že Rusové již bojují jen na oko, že vojáci střílejí do vzduchu. Bylo jasné, že fronta už dávno není to, co dříve. Ale stále se válčilo.

Válečný deník – Itálie a Dolomity

Přesun na italskou frontu znamenal změnu krajiny, ne však změnu podstaty války. Z bahna nížin do kamene a sněhu hor. Dolomity přinesly extrémní chlad, výšky, ticho a válku vedenou v podmínkách, kde byl nepřítelem stejně tak člověk jako příroda. Tyto zápisky zachycují postupné vyčerpání jednotek, rozklad morálky a vědomí, že válka se blíží ke konci – i když ještě dál zabíjí.

29. července 1917 – Německo: vesnice Steinbrück, Hildesheim

Poprvé v životě jsem překročil německou hranici jinak než na mapě. Všechno tu bylo uhlazenější, domy s bílými okenicemi, cesty opravené. Místní lidé mlčeli, jen děti občas přiběhly. Měl jsem pocit, že ani nevím, že u nich spí celá rakouská jednotka.

1. srpna 1917 – Kreinberg, Nachrodt-Wiblingwerde (Německo)

Další přesun. Tváře nových rekrutů byly hladké, mladé. Mluvílo se o Itálii, o přesunu na jih. Nikdo z nás nechtěl zpátky na ruskou frontu. Tam už bylo všechno rozpadlé. Tady se mělo ještě „bojovat“, tak to aspoň říkali důstojníci. Ale my věděli své.

19. září 1917 – Slovinsko: Stražišče a odchod přes Lublaň do Kočevje

Cestovali jsme vlakem i pěšky. Slovinská krajina byla podzimně krásná, ale nálada v jednotce už byla napjatá. Stále častěji se mluvílo o nedostatku potravin, o rozkladu velení, o ruské revoluci.

23. září 1917 – Kočevje – Mala Gora – Trnovec

Přesun jen kvůli rekvizici sena. Vojáci obcházelí statky, sbírali zásoby. Místní lidé přihlíželi mlčky a rezignovaně. V noci jsme spali ve stodolách.

8. října 1917 – Rakek – pěší přesun do Sanaboru (Vipava)

Pochod těžký, ve vedru a v uniformách. Zatímco Italové se podle novin stahují ke svým horským pozicím, my míříme tam, kde zima a smrt sedí na vrcholcích jako supi. Večer příchod do vesnice Sanabor. Spali jsme ve škole.

Na podzim roku 1917 se začíná formovat velká rakousko-německá ofenziva na italské frontě – bitva u Caporetta, pozdější symbol kolapsu italské armády. V pozadí je však špatná morálka, hlad, vyčerpanost a revoluční duch přenesený z východu. Josef byl uprostřed toho všeho.

AI rekonstrukce, 2026

14. října 1917 – Sturmkurs u Oberfeldu

Kurz pro úderné jednotky. Nový výcvik, nové tváře, vyšší nasazení. Dali nám novou výstroj, nové instrukce. Výcvik zahrnoval noční útoky, přechody přes překážky, odhazování granátů. Říkali, že potřebujeme „morální převahu“, ale všichni jsme věděli, že jde hlavně o rychlost a náhodu.

26. října 1917 – celá divize na přesunu

Trasa: Razdrto – Maribor – Brixen – Trento – Caldonazzo. Vlakem i pěšky. Večer jsme usínali v dobytčácích, ráno jsme hledali zbylé konzervy. Přijeli jsme do Caldonazza 7. listopadu. Už tehdy bylo ve vzduchu chladno.

8. listopadu 1917 – odchod do lágru pod Monte Verena

Hora 2 015 metrů, sníh, kamení. Válka ve výškách není romantická. Je to jen zima a ticho, když se zrovna nestřílí. Bydleli jsme v barácích z prken a plátna. Zima lezla do kostí, ale na rozkaz jsme museli pochodovat a kopat. Jídla málo, nálada na bodu mrazu.

17. listopadu – přesun do Campomulo (Rifugio Campomulo)

Dřevěné chaty, hluboký sníh. Přidělili mě k 35. pěšímu regimentu, měl jsem znovu do ruky vzít pušku. Ale něco už bylo jinak. Kamarádi mluvili o domově, ne o vítězství.

20. listopadu – zákopy

Poprvé na Monte Melette. Nebe zatažené, zem zamrzlá. Útok, pak ticho. Můj kamarád Urban byl raněn. Ležel vedle mě a šeptal, že už nechce dál. Vzal jsem mu pušku, zabalil ji do deky a poslal ho dolů.

23. listopadu – záloha v Campomulo

Zase zpět. Čekání. Psali jsme domů. Naděje na mír – tichá, opatrná. Cigarety došly. Hlad po novinách větší než po chlebu.

4. prosince – další útoky, návrat

Nahoru a dolů. Vždy stejný rytmus. Ráno výstup, večer návrat. Ti, co se nevrátili, zůstali ve sněhu. Těla pod bílou peřinou.

31. prosince – zpráva o ruském míru

Zpráva jako z jiného světa. Rusko uzavřelo příměří. Vzpomněl jsem si na své zranění u Styru, na zimu ve Lvově, na nemocnici v Praze. Tak tam někde se už se neválčí.

Válečný deník – poslední zima války

Poslední měsíce války už nepřipomínaly boj, ale postupný zánik a rozpad. Armády se pohybovaly setrvačností, rozkazy ztrácely váhu a vojáci víru. Zima 1917–1918 přinesla hlad, nemoci, dezerce i otevřené mluvení o revoluci a míru. Tyto zápisky jsou svědectvím o chvíli, kdy válka ještě trvala, ale už nikdo nevěděl proč – a většina jen čekala, zda se vůbec vrátí domů.

6. ledna 1918 – návrat ze zákopů, Campomulo

Ruce zničené zimou, plíce pálí při každém nádechu. Povídá se, že se chystá dovolená. Důstojníci nám slibovali trochu odpočinku. Slíbit uměli, horší bylo dodržet.

11. ledna – odchod na dovolenou: Trento, Salzburg, Linz, Vídeň, Ostrava

Poprvé po dlouhé době opouštím frontu. V Trentu jsem se díval na město jako na obraz. V Linci mi někdo dal jablko – myslel jsem, že omdlím. Ve Vídni jsem zahlédl výlohy, kde už nebylo skoro nic. Doma v Ostravě mě vítala maminka se slzami v očích. „Tak přece ses ještě vrátil, synku.“

2. února – konec dovolené, návrat na frontu

Loučení bylo těžší než poprvé. Nešlo jen o strach. Byla to únava. Nasyčená, hluboká únava z toho všeho. Ze smrti, z ledu, z nesmyslnosti.

9. února – vesnice Landris, Itálie

Zpět u roty. Fronta se nehýbala. Všechno bylo jako zamrzlé. Ale mezi vojáky to začalo vřít. Už nejen šeptem se mluvilo o Leninovi, o tom, co se stalo v Rusku. „Mír chalupám, válku palácům“ – ta slova znali už všichni.

18. února – přesun do Innichen (San Candido)

Pohoří ledové, ostré jako břitva. Zde jsme měli být „zotaveni“. Když někdo spadl, nechali jsme ho ležet. Nebyl čas, nebyla síla. Jen zima, mokré oblečení, promrzlé nohy a rozkazy.

2. března – přesun do Lublaně (Slovinsko)

Město jako jiný svět. Kavárny, lidé, co si čtou noviny. A my, unavení vojáci s botami rozpadlými. Z Lublaně se šířily zvěsti – o stávkách na Moravě, o neklidu v Budapešti. Systém se začal drolit.

Začátkem roku 1918 došlo ke konsolidaci bolševické moci v Rusku a uzavření Brestlitevského míru s Německem a Rakousko-Uherskem (3. března 1918). Pro východní frontu to znamenalo konec. Vojáci jako Josef byli přesměrováni na jih a západ. Ale ruský příklad fungoval jako virus – myšlenka odporu proti válce se šířila jako požár.

13. července – 1. srpna 1918 – druhá dovolená

Nevzpomínám si na detaily. Jen že jsem byl doma. Že jsem mluvil s lidmi, že mě všichni brali jako přeživšího. „A to tě tam ještě poslali zpátky?“ ptal se starý soused. Jen jsem kývl.

29. září – Bois de Sivry, Francie

Najednou jsme v jiné válce. Převezli nás přes Německo do Francie – vlakem plným křiku, čpícího kouře a německých instrukcí. V Bois de Sivry nás vyklopili jako zboží.

Zákopy tu byly jiné. Širší, hlubší, ale stejně vlhké a nepřátelské.

1. října – mezi Sivry a Vilosnes-Haraumont, na řece Maas

Poprvé jsem slyšel skutečnou francouzskou dělostřelbu. Nebylo to jako na východě nebo v Alpách. Bylo to jako kdyby celá země hučela. A my jen čekali.

Už nikdo nevěřil na vítězství. Věřili jsme jen na návrat.

15. října – lodí do Stenay, Francie

Na palubě se vracely pocity ztracených duší. Nikdo si už nepamatoval, proč jsme tu. Jen jak dlouho.

16. října – vlakem přes Belgii do Trevíru

Vlak nás vezl přes zemi, která už rezignovala. Okna byla vymlácená, děti bledé, staří lidé seděli před domy a hleděli do prázdna. Jen vlaky jezdily pořád – jako by nevěděly, že válka končí.

19. října – lazaret St. Leonhard, Leutkirch im Allgäu

Zánět průdušek. Horečky. Ne válka, ale kašel mě na chvíli vyřadil. Bylo тихо. Doktor, Němec, se mě zeptal: „Těšíte se domů?“ Jen jsem se usmál.

5. listopadu 1918 jsem byl doma. Nepamatuji si, jak jsem přesně dorazil. Vím jen, že to byl den, kdy jsem viděl maminku stát na prahu. Nic neřekla. Já taky ne. Jen jsme se objali.

A najednou bylo po válce.

Primátorem na 480 hodin

Ostrava, květen 1945

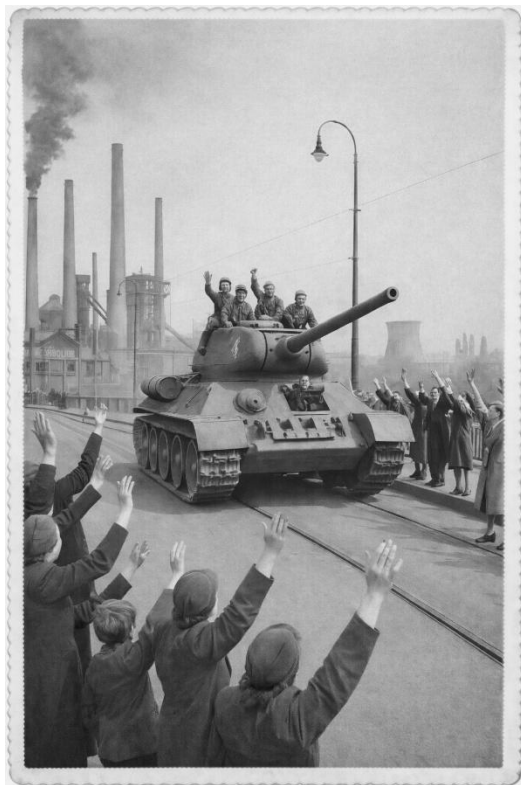
Roky mezi válkami a rodinný život Josefa jsou zachyceny – v dalších kapitolách a v příbězích z Dětmovic. Tato kapitola je věnována bodu, kdy se osobní osud znovu protne s dějinami.

Na jaře roku 1945 se věci dávaly do pohybu. Slovenské národní povstání bylo jedním ze signálů, že konec války se blíží. I mezi námi, ostravskými dělníky a lidmi z odboje, to bylo cítit na každém kroku. Už měsíce jsme se v tichosti scházeli, mluvili o budoucnosti a připravovali se na to, co přijde po válce. Nešlo o teorie, ale o konkrétní plány. Každý věděl, že až nacistická moc padne, nesmí vzniknout prázdno.

Jedním z těch, kdo lidi spojoval, byl Václav Veselý z Vratimova. Statečný a činorodý člověk, který utekl z nacistického kriminálu v Ratiboři a vrátil se zpět mezi své. Neskryval se proto, aby přežil – ale proto, aby mohl dál pracovat. Shromažďoval lidi, povzbuzoval je, a hlavně připravoval vznik Národních výborů.

Ke konci dubna už byla fronta slyšet i vidět. Ze Slezské bylo slyšet dunění děl a na obzoru se objevovaly záblesky výbuchů. Sovětská armáda a naše tanková brigáda se blížily k Ostravě. Dne 29. dubna 1945 se nacisté z města stáhli. Věděli jsme, že nastává den, na který jsme čekali celé roky.

Dne 30. dubna, kolem páté hodiny odpoledne, jsem stál na Smetanově náměstí a díval se směrem k Frýdlantskému mostu. A pak – jako by se čas na okamžik zastavil – se objevil první sovětský tank. Lidé vycházeli ze sklepů, z chodeb, z domů. Má-

AI rekonstrukce, 2026

vali, plakali, křičeli. Tanky zabočily před hotel Palace a my jsme se k nim přidali, ukazovali cestu, vedli je městem. Byl to den, který se mi vryl do paměti silněji než kterýkoli jiný. A o den později, 1. května, dorazili osvoboditelé i do Heřmanic. Nikdy jsem nezažil krásnější svátek práce.

Byl jsem domluven se soudruhem Veselým, že se po osvobození sejdem na radnici. První den to ale ještě nešlo – on byl ve Vratimově, já v Heřmanicích. Teprve 2. května jsme se setkali. Mezitím však jiná skupina – sociální demokraté a jejich spojenci – ustavila vlastní Národní výbor už 1. května. Brzy se ukázalo, že se na první schůzi nepohodli při rozdělování funkcí.

Když zjistili, že by přece jen bylo vhodné přizvat i někoho z komunistů, přišel za Josefem Golíkem redaktor Weitr. Ten ho odkázal na mě. A tak mě Weitr ráno navštívil v Heřmanicích. Nabídl mi, abych se připojil k jejich Národnímu výboru.

Věděl jsem, kdo Weitr je. Člověk, který vždycky dokázal vycítit, odkud vane vítr. Bývalý člen strany, který se v roce 1925 pokusil KSČ rozbít. Neřekl jsem mu hned ano ani ne. Odpověděl jsem, že se vyjádřím do tří dnů. Poradil jsem se s Veselým. Ten mi řekl jen: „Přijmi to. Aspoň uvidíš, co chystají.“

Souhlasil jsem tedy. Ale s jasným vědomím, že moje cesta vede jinam.

Když jsem pak viděl, jak se Weitr nechává oslovovat jako předseda, přeběhl mi mráz po zádech. Připomnělo mi to manýry, které jsme zažili za gestapa. Bylo mi jasné, že se od toho musím distancovat – a rychle.

Dne 2. května jsem dorazil na radnici. Veselý na mě už z dálky volal: „Kde jsi, člověče? Čekáme na tebe!“

Poslal mě do místnosti, kde seděli převážně sociální demokraté. Když jsem vstoupil, jejich předseda – nějaký doktor Somer – se na mě podíval a zeptal se:

„Co si přejete, soudruhu?“

„Nic,“ odpověděl jsem.

„Tak počkejte venku.“

Stál jsem tam jako opářený, když se znovu objevil Veselý. Vtáhl mě dovnitř a bez okolků prohlásil:

„Navrhuji soudruha Lampu za předsedu Národního výboru.“

Nevěřil jsem vlastním uším. Ale když za mnou přišel soudruh Hruška, politický komisař československé tankové brigády, a řekl mi:

„Musíš to vzít. Aspoň na chvíli,“

pochoпил jsem, že musím, i když jsem v té chvíli vůbec nerozuměl tomu, co se odehrálo mimo mě v zákulisí. Poperu se s tím, je to jen na chvíli.

A tak jsem, dělník v montérkách, usedl do křesla předsedy Národního výboru města Ostravy. Ne kvůli kariéře. Kvůli práci.

Do kanceláře začali přicházet generální ředitelé, soudci, šéfové dolů a železáren. Čekali někoho „na úrovni“. Místo toho seděl za stolem chlap v montérkách. Byli zaskočení. Já ne. Věděl jsem, proč tam sedím. A věděl jsem, že je to jen na čas.

Ale práce začala okamžitě.

AI rekonstrukce dle reálné fotografie Nové radnice, 2026

Už první dny ukázaly, v jakém stavu Ostrava skutečně je. Zásoby potravin vystačily sotva na deset dní. Nebyl čas na dlouhé porady. Jednalo se hned. Vyslali jsme delegaci do Prahy – jel jsem já a soudruh Kornia, ředitel spotřebního družstva Budoucnost. Jeli jsme autem na dřevoplyn, přes rozbombardovanou republiku, kolem vyhořelých nádraží, rozbitých mostů a zástupů lidí, kteří se teprve vraceli zpátky domů.

V Praze jsme jednali napřímo. Díky zásahu a dohodě se sovětským velením se daly věci do pohybu. Do Ostravy začaly proudit potraviny, dobytek, zásoby. Město se mohlo nadechnout.

Krátce nato dorazili i ministři – Fierlinger, Gottwald, Hála, David. Dne 13. května 1945 jsme uspořádali manifestaci, jakou Ostrava dosud nezažila. Ulice byly plné, lidé stáli na chodnících, v oknech, na střechách. Nebyl to dav opilý vítězstvím, ale lid, který cítil, že se něco skutečně mění.

Věděli jsme, že nezačínáme nový život v ideálech. Ale v práci. V té nejtěžší, každodenní práci, která nás teprve čekala.

Dne 25. května převzal soudruh Kotas předsednictví Národního výboru.

Zjizvená Ostrava se nadechla.

A já si tehdy řekl: ano, měl jsem montérky.

Ale i v montérkách můžu být užitečný.

Josef v zrcadle dějin

Následující shrnutí vychází z publikace *Muži s mocí: Portréty představitelů města Ostravy 1918–1989*, která se snaží zachytit životní dráhy mužů stojících v čele města. Je to pohled věčný, zhuštěný – jiný než paměti, deníky a rodinné vyprávění. Právě proto má své místo i zde: jako zrcadlo, ve kterém se osobní příběh Josefa Lampy láme do jazyka historiků.

Josef Lampa se narodil 2. prosince 1893 v Lipníku u Wieliczky (dnešní Polsko, tehdejší Halič). Zemřel 25. dubna 1977 v Ostravě.

Pocházel z dělnické rodiny, která se na přelomu 19. a 20. století přistěhovala na Ostravsko v rámci silné migrační vlny za prací v dolech a průmyslu.

Z rodinného archivu autora

Obecnou školu navštěvoval v Heřmanicích v letech 1900–1907. Pracoval na jámě Ida v Hrušově, v hrušovské chemičce, vyučil se strojníkem v rourovně Alberta Hahna v Bohumíně. V letech 1925–1938 působil jako správce družstva Budoucnost. V období nacistické okupace (1940–1945) pracoval jako topič na ředitelství Vítkovických kamenouhelných dolů.

V roce 1910 vstoupil do sociálnědemokratické strany, od roku 1921 byl aktivním členem Komunistické strany Československa na Ostravsku. Významně se angažoval také v dělnických tělovýchovných jednotách a vzdělávacích aktivitách dělnického hnutí.

Po osvobození Ostravy byl 2. května 1945 jmenován předsedou Prozatímního národního výboru města Ostravy. Jeho jmenování bylo výsledkem dohody čtyř politických stran: Komunistické strany, sociální demokracie, národních socialistů a lidové strany.

Funkce byla provizorní, do doby návratu Josefa Kotase z emigrace. Hlavním úkolem Josefa Lampy bylo zajištění základního chodu města, obnova veřejné správy a stabilizace poválečných poměrů. Zahájil oslavy osvobození města 6. května 1945 v Divadle Jiřího Myrona a mírovou manifestaci 13. května 1945 před Novou radnicí. Jeho předsednictví trvalo krátce — do 22. května 1945.

Dne 25. května 1945 se stal novým předsedou Národního výboru Josef Kotas. Josef Lampa zůstal členem výboru a byl zvolen do rady. Byl pověřen vedením průmyslové komise a působil i v dalších komisích a správních radách.

Na všechny tyto funkce rezignoval 8. listopadu 1945, neboť 1. listopadu 1945 nastoupil do nově ustavené expozitury Zemského národního výboru, kde působil do roku 1946.

Po ukončení práce v národním výboru se vrátil k dolům. Pracoval jako referent kulturního oddělení, později jako referent učňovského dorostu. Podílel se na organizaci tzv. Lánské akce, zaměřené na nábor mladých lidí do hornictví a hutnictví.

Zůstal úzce spjat s komunistickou stranou, pracoval v krajském výboru KSČ a v letech 1949–1950 působil jako vedoucí Leninské politické školy Eduarda Urxe v Radvanicích. Aktivně se angažoval také v boji proti alkoholismu.

Za svou politickou a organizační činnost byl vyznamenán: Řádem práce, Řádem republiky a Řádem 25. února.

„MUŽI s mocí: Portréty představitelů města Ostravy 1918-1989“; Blažena Przybylová a Josef Šerka.

Oskar Stoklasa (1915–1975)

Dům, který zmizel

Dům číslo 174 už v Dětmárovicích není k nalezení. Ulice vede jen k jeho ukrytým — nebo spíš tušeným — základům. Stál tam, kde dnes stojí jiný dům, s jiným číslem popisným, s jiným životem. A přesto to místo nezmizelo. Nachází se kousek od Něbrojovy kaple. Místa, kde Oskar poprvé vzal za ruku svou životní lásku Miládku, která se narodila o bezmála čtyři roky později ve vzdálených Heřmanicích.

Foto: autor, 2026

Zde, v domě č. p. 174, se 29. ledna 1915 narodil Oskar Stoklasa.

Dům stál nedaleko kostela svaté Máří Magdalény. Byl to dům rolnický, dřevěný, nevelký, přirozeně zasazený do obce, v níž se lidé orientovali podle polí, jmen a gruntů, ne podle parcelních čísel. Stavení patřilo k rodu Stoklasů dávno předtím, než se v krajině objevily doly a než se práce začala měřit na směny místo ročních období. V tom domě se žilo pomalu a vytrvale, po generace. Pole nebylo jen majetkem v právním smyslu, ale pokračováním rodu a domu – člověk z něj vyšel a člověk se k němu vracel.

Když se František Stoklasa, Oskarův otec, stal horníkem, nebyl to útek od půdy, ale nutnost. Dům zůstal. Pole zůstalo. Jen hlavní výdělek se přesunul pod zem. U jiných do železáren, do Bohumína nebo Ostravy. Dřina na druhou. Stoklasovi nebyli novousedlíci ani anonymní nájemníci. Patřili k rodům, které byly v obci dlouhodobě přítomné a viditelné. I mimo vlastní dům. Antonín Stoklasa, Františkův strýc, patřil v meziválečném období k členům výboru Družstva Dělnický dům v Dětmárovicích. Spolkový život, schůze a odpovědnost za společné věci byly přirozenou součástí existence rodu, který byl zvyklý nést víc než jen tíhu vlastního živobytí.

Oskar vyrůstal v domě, kde se vědělo, kdo kam patří. Kde se znala jména sousedů i hranice polí. V domě, kde smrt byla součástí života stejně jako zrození nového života.

Když 11. ledna 1938 František zemřel, nebylo to jen osobní neštěstí. Byl to zlom v příběhu domu a půdy.

Majetek se rozdělil způsobem, který byl tehdy samozřejmý:

Oskar zdědil pole.

Olga zdědila dům č. 174.

Pole zůstalo v mužské linii – jako závazek i nádeje. Dům přešel na dceru – jako ochrana, jistota, pokračování života pod jednou střechou. Dům dál stál. Dál se v něm vařilo, spalo, mluvilo i modlilo. Oskar z něj odcházel za prací, ale vracel se. Až do roku 1946, kdy se jeho životní cesta z Dětmarovic definitivně stočila jinam.

Pak se začal vytrácet i samotný dům. Nezmizel náhle. Prostě přišel čas, kdy přestal být potřeba. Nové číslo, nové zdi, nová rodina. Dům č. 174 se stal domem č. 1141. Místo se změnilo. Paměť zůstala.

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ

Země: Slezsko Okresní úřad: Fryštát Číslo: 275/46 Arcidiecéze: Vratislav
 Okresní soud: Fryštát Farar: Dětmarovice

Rodný a křestní list

Se. 1141 List 86

Křtěnec	Oskar Stoklasa	
Den a rok narození	8. 3. 1915	
Roditě	Dětmarovice č. 174	
Pohlaví	mužské	Pávod: manž.
Otec	Stoklasa František, horník,	
	syn Pavla a Jany roz. Liškové,	
	Narozen:	Náboženství: římsko-katolické
Matka	Stoklasa Marie Josefa,	
	dcera Františka a Magdaleny roz. Jabronžové,	
	Narozena:	Náboženství: římsko-katolické
Křtěl	Robert Barchibich	Babka: Anna Zarembová
Kmotři	Stoklasa Pavel, horník z Dětmarovic a	
	Emilie Blavová z Dětmarovic,	
Poznámka	Křtěl Milada Lampová z Dětmarovic	

Křtěl: Rím.-katol. far. úřad v Dětmarovicích dne 27. února 1946.
 far. úřad v Dětmarovicích

Z rodinného archivu autora

Když dnes stojíš na tom místě, vidíš dům, který s příběhem Stoklasů nemá nic společného. Ale země pod ním si to pamatuje. Pamatuje si kroky, které chodily ke kostelu. Pamatuje si hlínu z polí, kterou si František nosil na botách. Pamatuje si pláč novorozeného Oskara i ticho po smrti jeho otce. Pamatuje si narození Emilky, dcery Oskara a Milady, pojmenované po babičce Lampové.

Pamatuje si německý štáb i blondátého kapitána se soškou Buddha. Pamatuje si zásah dělostřeleckým granátem i osvobození Dětmarovic.

Něbrojova kaple stojí na jednom z nejvýše položených míst obce. Byla postavena roku 1860. S jejím vznikem je spojeno hned několik výkladů a místních legend. Podle jedné z nejčastěji uváděných verzí sahají kořeny příběhu do doby, kdy zdejší hospodářství patřilo zemanovi Ramešovi. Po jeho smrti se vdova provdala za Františka Něbroje, čeledína pocházejícího z Horního Slezska. Když i ona zemřela, Něbroj si ponechal veškerý majetek a dcerám z prvního manželství neposkytl žádné věno. Jedna z nich se pod tlakem manžela domáhala svého podílu, avšak neuspěla. Podle tradice pak měla uvalit kletbu na celý grunt a vzít si život. Kaple měla vzniknout jako pokus tuto kletbu odvrátit – Něbroj věnoval část pozemku římskokatolické farnosti a nechal na něm vystavět svatostánek. Kaple byla posvěcena 12. září 1860 biskupem Nenhardem Bogedainem a zasvěcena svatému Izidorovi, patronovi rolníků. Jiné podání však tvrdí, že kaple vznikla v blízkosti starého pohřebiště, kde mělo být během třicetileté války v letech 1628–1640 pochováno až dvě stě vojáků různých armád – rakouských, švédských i francouzských. Existuje také legenda, která spojuje stavbu kaple s motivem nešťastné lásky. Zajímavostí byl i původní obraz v interiéru kaple: místo obvyklého světce zobrazoval oráče s koňmi. Autorem byl německý malíř Friedrich Gensierek z Freiburgu. Neobvyklý motiv odpovídal zasvěcení kaple svatému Izidorovi, ochránci zemědělců. Obraz v 90. letech 20. století z kaple záhadně zmizel a dodnes po něm zůstal jen obrys na stěně. (<https://www.farnostdetmarovice.cz/nebrojova-kaple/>)

Dětmarovice meziválečné

V meziválečném období byly Dětmarovice součástí politického okresu Fryštát a patřily k obcím historického Těšínska, jejichž podoba byla dlouhodobě formována jazykovou, národnostní i kulturní rozmanitostí. Tato různorodost nebyla výjimkou, ale spíše pravidlem pro celý region, kde se po staletí prolínaly české, polské a slezské vlivy.

Dětmarovice byly tedy výrazně česko-polskou obcí, zatímco německá menšina zde hrála jen okrajovou roli. Silné zastoupení polské národnosti bylo pro Těšínsko typické a mělo hluboké historické kořeny. Je důležité připomenout, že při sčítání lidu v roce 1930 se národnost zapisovala zpravidla podle mateřského jazyka, nikoli podle státní příslušnosti. Údaje proto vypovídají především o jazykovém prostředí rodin, ne nutně o jejich politické orientaci či loajalitě k Československu.

V každodenním životě se národnostní rozdíly často stíraly. Lidé různých jazyků pracovali ve stejných dolech a hutích, hospodařili na stejných polích, potkávali se v kostele i na obecních cestách. Náboženské složení obce bylo mimořádně jednotné – více než 98 % obyvatel se hlásilo k římskokatolické církvi. Farnost a kostel tak představovaly jeden z mála prostorů, kde se pravidelně setkávali obyvatelé bez ohledu na jazyk či národnost. Víra zde často fungovala jako přirozený sjednocující prvek.

Rozdíly mezi českou a polskou komunitou se nejvýrazněji projevovaly ve školství, spolkové činnosti a kulturním životě, méně však v běžných sousedských vztazích. Spolky byly důležitým nositelem identity i společenského života. České prostředí se opíralo především o dělnické a tělovýchovné organizace, hasičský sbor a kulturně-vzdělávací spolky. Polská komunita měla své vlastní instituce, školy a kulturní organizace, které udržovaly jazyk a tradice. Spolkový život byl živý, ale do značné míry oddělený podle národnosti.

Právě národnostní struktura obce se po Mnichovské dohodě v roce 1938 stala jedním z argumentů, jimiž byl ospravedlňován polský zábor Těšínska. Skutečné příčiny však sahaly hlouběji – mimo jiné k umělému rozdělení hranic po skončení první světové války. Přestože se státní příslušnost a správa během krátké doby změnily, většina obyvatel zůstala na svých místech. Pro místní rodiny to znamenalo především výměnu úřadů, jazyků správy a symbolů moci, nikoli okamžitý rozpad dosavadního způsobu života.

Družstvo Budoucnost, Oskar a Miládka

Foto: autor, 2026

V roce 1925 se Josef Lampa s rodinou přesouvá do Dětmarovic v souvislosti se zaměstnáním u spotřebního družstva Budoucnost. Podle dochovaných biografických záznamů zde působil v letech 1925–1938 jako správce. Budoucnost

vznikla jako spotřební družstvo v ostravské oblasti krátce po první světové válce, v roce 1919. Pro Josefa Lampu to však nebyla instituce v úředním smyslu, ale živý organismus – obchod, lidé, zvonek u dveří a práce, která pro něj nekončila se zavírací dobou.

Po roce 1918 panoval v novém Československu kritický nedostatek potravin a základního zboží. Soukromí obchodníci často situace zneužívali k neúměrnému zvyšování cen. Družstvo Budoucnost vzniklo jako svépomocná organizace dělníků, která měla nakupovat zboží ve velkém a prodávat je svým členům za spravedlivé, regulované ceny. Byla to praktická odpověď na bídu, nedostatek a spekulace.

Rodina Lampových bydlela v Dělnickém domě, dokončeném roku 1923, ve služebním bytě č. p. 110. Součástí domu byl i koloniál družstva. Josef neznal – nebo nechtěl znát – provozní dobu. Kdykoli zazvonil zvonek u dveří, seběhl dolů a otevřel. Pro lidi. Vždycky.

Oskar absolvoval základní školu s výborným prospěchem a ve školním roce 1930/1931 dokončil jednoroční učební kurs při měšťanské škole v Doubravě. Vynikal v technických a praktických předmětech – měřictví, rýsování, kreslení i dílenských pracích – a byl hodnocen jako pilný a vytrvalý žák. Na tuto přípravu přirozeně navázal učením v zámečnickém řemesle u svého strýce Miroslava.

Někdy kolem roku 1935 si Oskar při hromadném cvičení v DTJ všiml dcery vedoucího koloniálu družstva Budoucnost. Nějaký Lampa z Heřmanic.

Prý dělnický agitátor. Stála opodál, trochu stranou dění, a přesto byla nepřehlédnutelná. Miládka.

Byla to láska na první pohled. Přišlo to náhle a nečekaně. Do té doby měl Oskar myšlenky jen na sport a partu kamarádů. Od té chvíle se svět začal točit jinak. Trávil hodiny před obchodem v Dělnickém domě, jen aby ji zahlédl – jak vyjde, jak se usměje, jak se na okamžik rozhlédne po ulici. Bylo jí šestnáct let a zdála se mu krásná tak, že mu pokaždé došla slova dřív, než sebral odvahu ji oslovit.

Každý den ji chvíli nenápadně sledoval. A když věděl, že právě pomáhá v obchodě, vymyslel si záminku: zašel za tatínkem Františkem, jestli prý něco nepotřebuje nakoupit. Pak běžel k Dělnickému domu, aby ji aspoň na chvíli viděl. Nebyl žádný nebojsa – spíš rošťák s dobrým srdcem; na měšťance měl z mravů „chvalitebnou“. Ale pokaždé, když ji spatřil, odvaha se mu rozplynula stejně rychle jako pára nad hrncem.

Jednoho dne se přece jen odhodlal. Po nedělním cvičení v DTJ k ní přišel a zeptal se, jestli by se s ním nešla projít k Něbrojově kapli. Zrudla až po uši a tiše řekla, že se musí zeptat tatínka.

V tu chvíli jako by se Oskarovi odvaha vrátila. Podíval se jí do očí a řekl s úsměvem: „To se neptej. Nepustí tě. Vyzvednu tě po cvičení. Počkej na mě u brány. Ano?“

Neodpověděla. Jen sklopila oči.

Šli k Něbrojově kapli po vozové cestě lemované lípami. Jejich koruny jako by se dotýkaly podvečerní oblohy.

„Ty sis mě všiml už dřív, že?“ zeptala se Miládka.

„Ano,“ řekl Oskar tiše.

„Prostě jsem tě uviděl...“

Začali si vyprávět, odkud jsou a co dělají. Miládka byla dcera vedoucího koloniálu družstva – malého obchodu, který byl přehledný, spravedlivý v cenách a důležitý pro chudé obyvatele Dětmarovic. Často pomáhala u pultu, znala jména zákazníků i to, co obvykle nakupují. Oskar jí vyprávěl o sobě otevřeně: o domě č. 174, o technických předmětech, které ho bavily, i o tom, že přijal učení na zámečníka u strýce Miroslava.

Pak se dostali k těžším kapitolám. Oskarovo dětství bylo poznamenáno ztrátou. Jeho maminka Josefka po jeho narození onemocněla těžkou duševní chorobou v důsledku poporodních komplikací. Lékaři tehdy hovořili o trvalém stavu. Už mnoho let žila v psychiatrické léčebně v Opavě – beze slov, ale

s podivuhodnou zručností. Nemluvila, neodpovídala, ale vyšívala nádherné obrazy a ubrusy, jedinečné precizností i citem pro barvu a kompozici.

Když o tom Oskar mluvil, Miládka se ho jemně dotkla na předloktí – krátce, ale tak, že cítil, jak mu buší srdce.

„Každý to máme nějak těžké,“ řekla klidně, bez lítosti.

„Můj tatínek se zastává dělníků, a tak ho pořád vyhazují z práce. Musíme se často stěhovat. Někdy není lehké, když tě dospělí berou jako věc a přesouvají jinam, kde nic a nikoho neznáš.“

Kráčeli ke kapli mlčky, ruku v dlani toho druhého, s pocitem, že jim konečně někdo skutečně naslouchá. Jejich první polibek. A pocit, že chtějí být pořád spolu.

Další setkání u kaple už nebyla jen o letmých pohledech do očí. Drželi se za ruce, líbali se, mluvili dlouho do večera – jako by každé slovo bylo kusem stínu, který chtěli konečně pustit pryč. Vyprávěli si o rodinách, o radostech i bolestech. Žádné přetvářky, žádné tajnosti. Jen dvě mladé duše, které našly společnou řeč.

Po roce, i když to právně nebylo úplně v pořádku, se stali rodiči syna Zdenka. Dne 31. března 1937 se jim narodil první potomek. Miládce ještě chybělo pár měsíců do osmnácti let a formální sňatek zatím neproběhl. Ale tohle byl jejich skutečný, společný život.

Obě rodiny byly zpočátku odtažité, přísné, zaskočené. Co tomu řeknou lidi... Ale když se blíž poznali a Josef Lampa pochopil, že František Stoklasa má za sebou podobně těžký havířský život jako on sám, přijali věci takové, jaké jsou. Hlavně že se mají rádi – a Zdeneček je kluk jako buk. A to bylo v tu chvíli důležitéjší než všechno ostatní.

Maminka Miládky Emílie začala Františkovi pomáhat tam, kde chyběla ženská ruka, a po večerech si tiše utírala slzy nad osudem Josefy, která zůstala sama, kdesi daleko v opavském sanatoriu.

Z rodinného archivu autora

Bojová vozba

Z rodinného archivu autora

Kolem první republiky se už stahovala smyčka, ale se v každodenním životě se pořád chodilo do práce, cvičilo v DTJ a scházelo u kaple. Řeči o politice byly čím dál častější a tón debat v hospodách zněl vážněji než dřív. Velká válka sotva skončila a stíny další se už rýsovaly na obzoru. V roce 1937, krátce po narození syna, přišla povinnost, kterou nešlo odložit ani obejít – narukoval na prezenční vojenskou službu.

Na vojnu nastoupil na podzim roku 1937. Přísahu skládal 27. října 1937 v Přáslavicích u Olomouce, v posádce, která tehdy patřila k nejmodernějším a nejpečlivěji strážným místům československé armády.

Právě zde byly soustředěny jednotky útočné vozby – tankisté a motorizované oddíly, elita tehdejší armády. Oskar byl zařazen k III. praporu.

Sloužil u lehkých tanků LT vz. 35 – technicky náročných a na svou dobu mimořádně moderních strojů. Nebylo jich mnoho a výběr mužů, kteří je směli obsluhovat, byl o to přísnější. Nešlo jen o fyzickou zdatnost, ale především o technické myšlení, zručnost a spolehlivost. Oskar byl vyučený zámečník – a právě takové muže útočná vozba potřebovala. U tanku nešlo jen o boj, ale o každodenní práci: rozebrat, seřadit, opravit a znovu složit. V jeho případě se tyto role spojily. Byl řidičem tanku i mechanikem. Musel stroj znát do posledního šroubu a zároveň s ním dokázat vyjet do terénu, manévrovat a včas zastavit při střelbě.

Z vojny psal domů Miládce krátké, věcné pohledy. V jednom z nich se zmiňuje, že z celého útvaru bylo vybráno pouze čtyřicet nejlepších mužů k účasti na slavnostní přehlídce v Olomouci. Patřil mezi ně. V jiných pohlednicích se objevují jen nenápadné zmínky: „Mám hrozně moc učení.“ Nebo: „Vypadám strašně hubený.“ Povinnosti pro něj byly o to naléhavější, oč zřetelněji se nacistický režim v Německu hlásil o slovo.

Dobře také věděl, co se děje v Těšínském Slezsku. Mrazilo ho při představě, že by jednou mohl bojovat proti svým sousedům – lidem, se kterými

ještě nedávno sdílel pole, cesty i kostelní lavice, a kteří byli čím dál odtazi-
tější a tvářili se vůči první republice stále více ukřiv-
dění.

Napětí se mu vkrá-
dalo i do spánku.

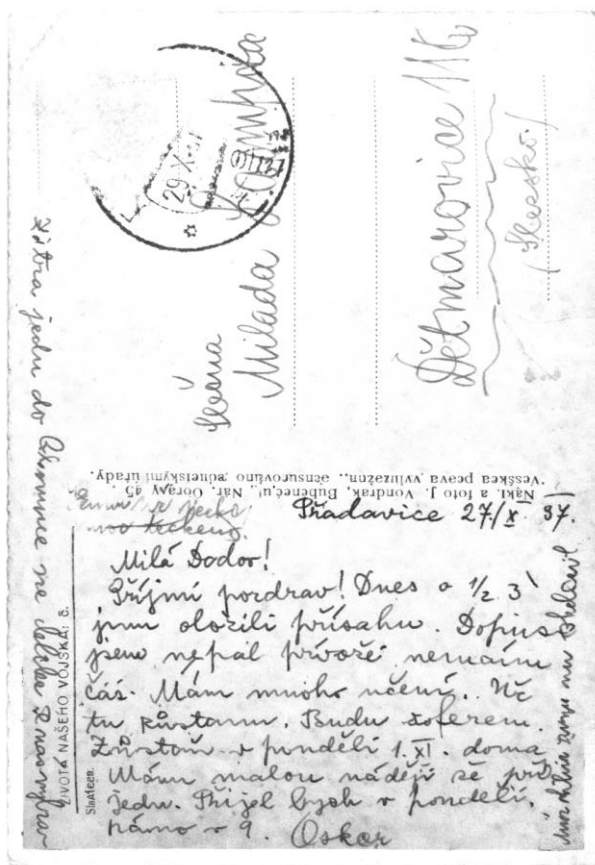
Jedné noci se probu-
dil křikem. Ve snu navá-
děl tank průzorem smě-
rem ke kostelu. „Zasta-
vit!“ Povel, střelba, hla-
veň mířící k Něbrojově
kapli. Ne! Tam ne! Tam
bydlíme! Svým křikem
probudil celou cimru.
Prostěradlo i oblečení
měl promáčené potem.

Byl tankistou v době,
kdy se před pár lety naro-
zená republika ještě sna-

žila bránit sama sebe. Lehkých tanků měla armáda tehdy pouhých tři sta kusů.
To, že jejich tanky nakonec nevyjely do boje, už nebylo v jeho moci.

Dcera Emílie dodnes opatruje model lehkého tanku LT vz. 35 z poctivé
nerezové oceli, propracovaný do nejmenších detailů – včetně nasazovacích
pásů a funkčního hnacího soustrojí. Přípomínka doby, kdy byl jedním z těch,
na které se technika, stát i blízcí mohli spolehnout.

Byli připraveni.

Z rodinného archivu autora

AI rekonstrukce, 2026

Mobilizace a čekání

Na podzim roku 1938 se republika připravovala k obraně. V souvislosti s mnichovskou krizí byla vyhlášena všeobecná mobilizace 23. září ve 22:30, která povolala přibližně 1,25 milionu mužů. K demobilizaci se přistoupilo 6. října rozkazem ve čtyřech etapách od 9. října, s postupným vyklíčením pohraničí (s výjimkou Slovenska a Podkarpatské Rusi, kde trvalo stahování déle).

Po vyhlášení mimořádných opatření na obranu státu na podzim roku 1938 byl Prapor lehkých tanků uveden do pohotovosti a krátce po mobilizaci opustil svou posádku. Během několika následujících týdnů byl opakovaně přesouván mezi jednotlivými rychlými divizemi a měnil operační prostor podle rychle se vyvíjející situace. Jednotka se pohybovala především v oblastech střední Moravy a Vysočiny. Od 5. října 1938 působil prapor na Slovensku, převážně v prostoru Hlohovce a krátce také v Bratislavě, kde setrval až do prosince téhož roku. Zatímco hlavní část jednotky se následně vrátila do Čech, 2. rota praporu zůstala na východním Slovensku a později působila i na Podkarpatské Rusi. V březnu 1939 byly její tanky převzaty nově vzniklou slovenskou armádou. Existence pluku byla formálně ukončena v létě 1939.

Zdroj: Upraveno podle informací uvedených na oficiálních stránkách Pluk útočné vozby – 72. mechanizovaný prapor AČR <https://72mpr.mo.gov.cz/pluk-utocne-vozby>

Všechny tyto přesuny, rozkazy a změny sestav se v paměti jednotlivce slévají v jediný pocit: Neustálý pohyb a současně čekání na to, co přijde další den. Právě z této doby pochází i skupinová fotografie, která byla pořízena Bůh ví kde, možná i na podkarpatské Rusi. Oskar leží vpravo, uvolněně, s klidem člověka, který ví, že na svém místě obstál. Nejen póza pro objektiv, ale také sebevědomí řidiče-mechanika, který si splnil svou povinnost a ví, že stroj i službu má pod kontrolou.

Na podzim roku 1938 byl Oskar pořád na cestě. Ne takové, jakou by si člověk vybral, ale takové, která se prostě děje. Už se neptáš, kam a proč. Tanky

se přesouvaly z místa na místo, rozkazy přicházely a zase se rušily. Jednou Olomouc, pak Litovel, jindy Vysočina, Slovensko, Hlohovec, Bratislava. Všechno v pohybu, všechno připravené – a přesto bez boje.

Oskar byl řidič a mechanik. U tanku to znamenalo víc než jen sednout za páky. Znamenalo to naslouchat stroji, poznat závadu dřív, než se projeví, mít ruce neustále špinavé od oleje a hlavu plnou odpovědnosti. Tank nebyl žádná hračka. Vyžadoval klid, soustředění a jistotu. A právě v tom byl Oskar dobrý. Nepřeháněl, nemluvil zbytečně. Věděl, co má dělat – a dělal to. Když přišla mobilizace, věděl, že tohle je chvíle, kvůli které byl vybrán. Možná právě tehdy si poprvé naplno uvědomil, že republika stojí na lidech – ne na řečech, ale na rukách jednotlivých lidí. A že i tyhle ruce mohou zůstat bez rozkazu.

Zdá se to dnes být tak dávno.

Z rodinného archivu autora

Hořkosladký návrat domů

Pak přišel Mnichov. Tanky zůstaly stát. Čekalo se. A v tom čekání bylo možná víc napětí než v samotném boji. Připravený stroj, připravení muži – a žádný rozkaz k jízdě. Oskar nemluvil o zklamání. Možná proto, že cítil hlavně obrovskou únavu a potřebu spánku. Dlouhé týdny přesunů a rozkazů skončily náhle a bez vysvětlení. Když se vracel domů, nebyl to návrat vítěze ani poraženého. Byl to návrat muže, který splnil, co se po něm žádalo, a teď se měl znovu stát civilistou.

Vystoupil z vlaku s batohem, ve kterém měl pár věcí, a s čistou hlavou. Tanky zůstaly jinde. Olej na rukách se dal smýt. Ale to, co prožil, v něm zůstalo. I ta potlačená a umlčená bezmoc.

Miládka stála ve dveřích. Neptala se. Objala ho tak, jak objímá žena, která dlouho čekala a bála se. Oskar ji držel pevně a snažil se nenápadně osušit slzy, které se mu objevily v očích. Pak mu do náruče podala malého Zdenečka. Roční dítě, které netušilo nic o mobilizaci, tancích ani hranicích. Jen to, že je doma a že ruce, které ho drží, jsou tatínkovy.

V té chvíli se všechno uzavřelo. Tanky, přesuny, rozkazy, napětí – to všechno zůstalo za dveřmi. Oskar byl zpátky tam, kde měl být. Ne jako řidič-mechanik, ale jako muž, který se vrátil domů. Pochopil, že jsou vítězství, která se odehrávají doma. V kuchyni, v náruči ženy a s dítětem, které ještě ani neumí vyslovit jeho jméno.

Milada Lampová–Stoklasová (1919–2007)

Z rodinného archivu autora

Milada se narodila 18. listopadu 1919 v Heřmanicích Emílii a Josefu Lampovým – téměř přesně rok po Josefově návratu z Velké války. První roky života strávila v malé světničce u Kopků. Skromné bydlení, málo místa pro všechny, ale láskyplná rodina.

V roce 1925 se jejich život změnil. Josef nastoupil jako vedoucí dělnické prodejny spotřebního družstva Budoucnost v Dětmarovicích a rodina se přestěhovala do služebního bytu v nově dokončeném Dělnickém domě, jehož zdi ještě voněly maltou a čerstvým dřevem. Právě tam Miládka začala chodit do školy a formovala se jako člověk, který tady byl vždycky především pro druhé.

Nebyla to žena velkých gest. Uměla pokárat. A ještě lépe uměla pohladit po duši pouhou přítomností. Často beze slov. Člověk prostě věděl, že je s ní v bezpečí.

V roce 1946 se s Oskarem přestěhovali do Vítkovic, do domu na Pohraniční ulici. Majitelem byl továrník Říman – muž staré školy, který si vážil práce a schopností. Bez váhání zaměstnal Oskara, tehdy už zkušeného zámečníka a pozdějšího absolventa večerního studia na Střední průmyslové škole strojní na Zengrově ulici. Těže školy, na kterou o generaci později nastoupil jeho vnuk – ten, který si dědečka nepamatuje, ale přesto si část z něj nese v sobě.

Vítkovice byly krajinou jeho dětství. Má ji dodnes před očima. Vůni bytu, dvorku, kotelny. Společnou prádelnu a koupelnu ve sklepě. Babičku Miládku, která tam byla vždy, když bylo třeba. Kino Jas a kino Mír.

V zimě červený sníh z emisí Oxyvitu, v létě proháněl vítr po ulici hrubý prach z Martinských pecí. Dnem i nocí projížděly kolem zvláštní vysoké stroje převážející výkovky do tažírny trub – oranžové majáky blikaly do tmy, uvnitř řidič s ochrannými sluchátky, aby v tom hluku nepřišel o sluch. Stejně o něj mnozí přišli.

O pár set metrů dál pracoval tatínek a strýc Zdeněk. Otec jako svářeč a strýc jako soustružník ve Výzkumném ústavu VŽKG. A ještě o kus dál babička Jana, vysoko nad Martinskými pecemi, sebestě ovládala jeřáb a nabírala tuny železného šrotu.

Ulice Pohraniční v Ostravě-Vítkovicích skutečně vznikla jako komunikace na hranici mezi tehdejšími obcemi (Vítkovice a Moravská Ostrava). Ze starších map vyplývá, že název „Pohraniční“ (někdy jako Grenz Straße) vznikl velmi pravděpodobně podle polohy ulice mezi tehdy samostatnými obcemi.

S babičkou Miládkou v předškolním věku trávil čas na ubytovně hutníků Metalurg. Objevoval obrovské chodby a místnosti. Svačina – chléb s máslem, okurka, sůl – snědená v kumbálu s uklízečkami. Hliníková okna. Teplo.

Na chodbě na Pohraniční ulici potkával pana Římana. Charismatického, vlídného muže s prvorepublikovými kulatými brýlemi a šedivým knírem. Už se tehdy vrátil z vězení. Přesto zůstal člověkem. Stejně jako jeho žena. Stejně jako teta Ema, která po znárodnění dál prodávala v zelenině naproti.

Římany nechali bydlet v jejich domě. Továrník se stal nájemníkem ve vlastním životě. Rodina jeho ženy – import, export, asijské a indické čaje – svět, který zmizel. Zůstal jen v paměti, ve vůních, v obrazech.

Je v tom mnoho vzpomínek.

A mnoho emocí.

Ale všechno má svůj čas.

Vrátíme se zpátky.

Zpátky do Dětmovic.

Polský zábor Dětmárovic

K záboru obce Dětmárovice Polskem došlo 9. října 1938. Událost byla součástí širší polské anexe části Těšínska (Zaolží), k níž Polsko přistoupilo po Mnichovské dohodě, v době, kdy bylo Československo oslabené a donucené ustupovat. Hranice se změnily rychle, téměř přes noc. Pro místní obyvatele to neznamenovalo přesun, ale náhlou proměnu moci – nové úřady, nové rozkazy, nový jazyk, nové uniformy.

Babička Miládka později říkala, že období polského záboru Těšínska pro ni bylo překvapivě kruté. Nebyl to historický soud ani srovnávání utrpení – jen konstatování zkušenosti ženy, která si pamatovala strach, ponížení i bolest, otištěnou na Oskarově těle.

Když Poláci obsadili Dětmárovice, odvedli si Oskara. Ne proto, že by něco udělal. Stačilo, kým byl. Člen Dělnické tělocvičné jednoty. Slezan. Čech. Potomek rolnické rodiny Stoklasů. Mladý muž, který se nepřizpůsobil dost rychle novému pořádku. Odvedli ho pryč a na pár hodin zmizel.

Vrátil se až druhý den. Mlčel. Na zádech a na zadku měl jelita od býkovce. Beze slov bylo jasné, co se stalo. Nešlo o výslech ani o vyšetřování. Byla to demonstrace moci. Aby věděl, kdo je teď pánem. A aby to věděli i ostatní.

Nikdo se neptal. Nikdo se neodvažoval ptát. V rodině se mluvilo jen šepetem, a i ten rychle utichal, když byl poblíž kdokoli cizí. Chtěli přežít. Žít dál svůj obyčejný, skromný život. Oskar mlčel. Milada mlčela. Josef Lampa chodil dál do práce v družstvu Budoucnost. Zatím... I jemu dali jasně najevo, co se od něj čeká. České komunisty tady nechceme.

Svět se měnil rychleji, než se dal pochopit a přijmout. To, co ještě včera platilo, přestalo být samozřejmé. Vlajky se vyměnily, řeč na úřadech také. Ale strach nezmizel – naopak. Přiblížil se. Někteří sousedé začali odvracet hlavy a neodpovídali na pozdrav. Lidé, kteří spolu vyrůstali, pracovali na stejných polích a pomáhali si při žních.

Kde se to v lidech bere?

Kdy se to stalo?

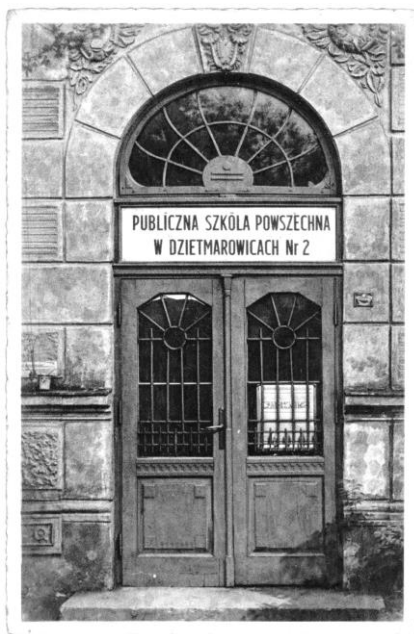
Dětmarovice po polském záboru

Dětmarovice zůstaly pod polskou správou jen necelý rok. Krátký čas v kalendáři, ale dlouhý v lidském prožívání. Byl to rok, který se do paměti mnoha rodin zapsal hluboko — jako období nejistoty a strachu. Než přišla další změna, ještě temnější a definitivnější, museli se lidé naučit přežít v této nové realitě.

Po záboru se obec administrativně stala součástí polské správy. Změnil se jazyk moci — úřady, školy, nápisy. Pro rodiny, které tu žily po generace, to znamenalo další ztrátu jistot. To, co bylo ještě včera samozřejmé, přestávalo platit — a nikdo netušil, kde se změny zastaví. Ihned po obsazení začaly úřady vytvářet tlak na lidi, kteří se do obce přistěhovali po roce 1918: státní zaměstnanci, četníky, železničáře, učitele. Mnoho rodin bylo nuceno opustit své domovy během několika hodin, často jen s tím, co unesly. Odhaduje se, že z celého Těšínska odešlo nebo bylo vyhnáno na třicet tisíc Čechů.

Stoklasovi a jejich širší rodina byli jako starousedlíci s pūdou ušetření vystěhování — nikoli však ponížení. České školy v Dětmarovicích byly uzavřeny nebo přeměněny na polské. Děti musely buď navštěvovat polské školy, nebo zůstat doma. Veškeré české spolky byly zakázány: Sokol, DTJ, sbory dobrovolných hasičů i čtenářské spolky. Jejich majetek byl konfiskován. Nechybělo násilí, rozbitá okna a výhrůžky. Čeština zmizela z úředních nápisů, názvů ulic i obchodů. Dětmarovice se oficiálně staly Dziermarowicemi.

Pro Oskara, Miladu a její rodiče to nebyly jen změny na mapě. Byla to tvrdá každodenní skutečnost. Josef Lampa, správce družstevní prodejny Budoucnost, přišel náhle o práci i bydlení. Družstvo bylo uzavřeno. Český komunista, který se celý život zastával dělníků, byl novému pořádku nepohodlný. Nebylo potřeba žádného soudu. Stačilo dát najevo, že tady už není vítaný.

AI rekonstrukce, 2026

Josef se musel stáhnout. Mlčky a bez odporu. Jeho rodina tak přišla o hlavní zdroj obživy. Úspory, které si s Emílií poctivě našetřili, začaly rychle mizet. Z jistoty se stal boj o každý měsíc.

Oskar a Milada, vzali po vystěhování z Dělnického domu Miladiny rodiče k sobě. Do domu č. 174. Najednou tady bylo těsno. Nejen prostorově, ale i lidsky. Více těl, více starostí. Dům, který byl dřív místem klidu, se stal útočištěm před světem, který se znovu rozpadal. Josef věděl, že dříve nebo později se budou muset vrátit zpátky do Ostravy, do Heřmanic.

Doma se mluvilo česky dál. Někteří sousedé se přizpůsobili rychle. Jiní zůstávali potichu stranou. Pozdravy řídly. Najednou nebylo jisté, kdo je ještě soused a kdo se už raději dívá jinam. Závist a nízkost lidí, kteří se vždycky přimknou k moci — bez ohledu na jazyk nebo vlajku — dostaly znovu volný prostor.

Oskar po svém zadržení a bití mlčel. Milada mlčela s ním. Její rodiče také. Žili dál skromně a opatrně, s pocitem, že je nutné stáhnout se do sebe, a hlavně na sebe nijak neupozorňovat. Pro všechny, kdo se cítili být Čechy a Slezany, zakořenění v krajině, která jim náhle přestala patřit, to bylo těžké období.

Důsledky změn visely ve vzduchu — v šeptaných rozhovorech, v opatrných pohledech, v rozhodování, kdy je lepší přejít na druhý chodník. Pak přišla zima. A s ní první zprávy, že tohle byl teprve začátek. Evropa se začala měnit rychleji, než bylo možné pochopit. Válka, jejíž stín byl ještě čerstvý v paměti rodičů, se znovu blížila. To, co dosud bylo „jen“ ztrátou jistot, se mělo brzy změnit v boj o samotné přežití.

Život v Říši

1. září 1939 se Dětmárovice ocitly pod přímou německou správou a staly se součástí Třetí říše. Ne protektorátu, ne přechodného území, ale Říše samotné. Pravidla hry se znovu změnila – a byla tvrdší než kdy dřív. Nelítostná.

Zatímco polská správa se snažila o rychlou polonizaci, německý režim přinesl systém vystavěný na rasové hierarchii, evidenci lidí a totální kontrole každodenního života. Každý musel být zařazen. Každý musel být čitelný. A kdo nebyl, ten byl nebezpečný. Jedním z hlavních nástrojů této kontroly byla Deutsche Volksliste – národnostní listina. Nebyla to jen formalita. Byla to past.

Podepsat znamenalo přihlásit se – v různých stupních (I–IV) – k německé národnosti a získat výhody: lepší přiděly, větší klid, možnost zůstat doma. Ale

SCHRAUBENFABRIK
SAM. BLUMENTHAL & SOHN
FREISTADT, Oberschlesien
Komm. Verwaltung
RZNo: 01301/0001
Farnof: Freistadt 2
Bankkonto: Deutsche Bank, Fil. Tausen No. 1170

44 117 701
FREISTADT No. 8. listopadu 1945
633/45/E/P

P o t v r z e n í .

Národní správa spolu se závodní radou firmy Sam. Blumenthal a syn šroubárna ve Fryštátě potvrzují tímto, že pan

Oskar S t o k l a s a ,
nar. 20.9.1915 v Dětmárovicích, byl zaměstnán u zmíněné firmy
od roku 1939 jako zámečnick. Od 3. května 1945, t.j. po osvobo-
zení tohoto území sovětskými vojsky byl dotyčný zaměstnán jako
dílovedoucí. Mimo toho působil od 15. května 1945 u naší firmy
jako předseda závodního výboru.

Výše jmenovaný pracoval u nás skoro ve všech odděleních a důsle-
dně prohlásil, že se všude velmi dobře osvědčil. Pracoval
úplně spolehlivě a samostatně, byl velmi pilným pracovníkem,
snadno chápavým. Jeho chování jak ke spolupracovníkům, tak
obzvláště ku představeným bylo bezúhonné.

Bude-li i nadále pracovat a se chovat tak, jak u nás, jsme
přesvědčeni, že bude jeden z nejlepších pracovníků ve svém
oboru.

Dále potvrzujeme, že dotyčný byl po celou dobu okupace
v ohledu politickém i národnostním úplně spolehlivým.

Za závodní radu :
Závodní rada
šroubárny
Sam. Blumenthal a syn
ve Fryštátě

Národní správa :
Sam. Blumenthal a syn
šroubárna
v národnostní
Fryštátě

Z rodinného archivu autora

také povinnost loajality k Říši, a často i odvod synů od rodin do Wehrmachtu. Nepodepsat znamenalo zůstat tím, kým člověk byl – Čechem, Polákem, Slezanem – a zaplatit za to chudobou, nejistotou a neustálým dohledem.

Oskar a Milada Volkslistu nepřijali. Rozhodnutí, které se tehdy nedělalo snadno a nikdy nebylo bez následků.

Josef Lampa s Emilí se ještě v srpnu před obsazením přestěhovali zpět do Heřmanic.

Oskar měl v neštěstí zvláštní druh štěstí. Byl starousedlík, vyučený zámečnick, technicky zdatný, spolehlivý. A především: byl potřebný. Uchytil se ve firmě Schraubenfabrik Sam. Blumenthal & Sohn ve Fryštátě, podniku vyrábějícím spojovací materiál důležitý pro chod průmyslu a válečné výroby. Říše takové podniky potřebovala – a s nimi i lidi, kteří uměli pracovat rukama i hlavou.

Díky tomu mohl Oskar zůstat doma. Nemusel na totální nasazení. Protože nepodepsal Volkslistu, nebyl povolán do německé armády.

Práce se pro něj stala ochranou.

A zároveň zátěží.

Byl jediným stálým živitelem rodiny. Na jeho výplatě závisela nejen Milada a malý Zdeněk, ale částečně i sestra Olga a další příbuzní, kterým válka vzala práci, jistoty i budoucnost. Poválečné potvrzení z listopadu 1945 mluví jasně: Oskar byl hodnocen jako mimořádně spolehlivý, pracovitý, klidný, respektovaný jak mezi spolupracovníky, tak u vedení. A především – jako politicky a národnostně spolehlivý po celou dobu okupace.

Často během okupace vzpomínal na mobilizaci a svůj tank. Mohlo to být všechno jinak? Tolik Řopíků

na hranicích, skvělé lehké tanky, odhodlaní mladí muži. Obstáli by? A přišli by spojenci, kteří republiku v Mnichově zradili, nakonec na pomoc? Pokud by bojovali? Přežil by? Spousta otázek. Žádné odpovědi.

Anmeldung zur polizeilichen Einwohnererfassung
Vor Ausfüllung die Erläuterungen auf der Rückseite lesen!

Zgłoszenie celem policyjnego stwierdzenia ludności
Czytajcie przed wypełnieniem objaśnienia odwrotnej strony!

Wohnort und Wohnung
Miejsce zamieszkania i mieszkanie

Kreis (Powiat): *Zupów - Chwałów*
Gemeinde (Gmina): *Heřmanice*
Ortschaft (Miejscowość):
Straße und Hausnummer: *174*
Ulica i nr. d.

1. Familienname (Nazwisko): *Lampow*
(Bei Frauen auch Geburtsname und gegebenenfalls Name aus der letzten früheren Ehe)
(u zamężnych kobiet również nazwisko panieńskie i w danym wypadku ostatnio-wdowie)

2. Rufname (Imię): *Emilia*
Geburtsort (miejscie urodzenia): *Lampow*
(auch Gemeinde und Kreis) (możliwie także gmina i powiat)

3. Geburtstag, Monat und Jahr: *19. 1919*
Dzień, miesiąc i rok urodzenia:

4. Geschlecht:*) männlich, weiblich
Płeć:*) męska, żeńska

5. Familienstand:*) ledig, verh., verw., gesch.
Stan cywilny:*) wolny-na, żonaty-zamężna,
wied-wdowa, rozwodzony-rozwódka

6. Religion (Wyznanie): *Evangelisch*
Volkszugehörigkeit: *Polen*
Narodowość:

8. Welche Sprache sprechen Sie zu Hause?
Który język, mówi się w domu?

9. Seit wann sind Sie im neuen Reichsgebiet wohnhaft?
Od którego czasu mieszka W. P. na nowym obszarze Rzeszy?

10. Haben Sie in der polnischen Armee gedient?
Czy WP. służył w armii polskiej?

Dienstgrad?
Rang służbowy:

11. Beruf (Zawód): *Landwirt*
(genaue Angabe der Berufstätigkeit und Angabe, ob selbständig, Angestellter, Arbeiter usw.)
(dokładne podanie czynności zawodowej i czy samodzielny, funkcjonariuszem, robotnikiem i t. p.)

12. Sind Sie Eigentümer oder Miteigentümer eines Geschäftes?
Czy WP. właścicielem lub współwłaścicielem interesu?
eines Hauses (kamienicy)?
von Land (gruntu)?

13. Nur für Familien- und Haushaltsvorstände:
Tylko dla głów rodzin lub gospodarstw domowych:
Zahl der im Haushalt lebenden Kinder unter 12 Jahren:
Ilość dzieci poniżej 12 lat żyjących w gospodarstwie domowym:

Fingerabdruck (Odciskpalca)

Raum für Stempel oder Stempelmarke.

*) Nichtzutreffendes ist zu durchstreichen.
*) Niedotyczące przekreślić.

und
Unterschrift des Gemeldeten:

i podpis zgłoszonego:

Z rodinného archivu autora

Pro Josefa Lampu była válka jiným druhem trestu. Člověk, který byl celý život aktivní, společenský, angažovaný – se najednou ocitl bez práce a na černé listině. Nebylo třeba ho zatýkat. Stačilo ho odstavit a dostatečně varovat. Odchod do Heřmanic přišel právě včas.

Věděl, že sebemenší vybočení může znamenat zatčení, koncentrák, nebo ještě něco horšího. Pro člověka jeho povahy to bylo těžší než hlad. Učil se mlčet. Učil se čekat. Scházeli se s ostatními jen opatrně. Nepřestali věřit, že to jednou skončí.

Milada držela domácnost pohromadě. Starala se o malého Zdenka, o chod domu, o jídlo, které bylo čím dál vzácnější. Protože Volkslistu nepřijali, přiděly byly chudé a nedostatečné. Vařilo se z toho, co bylo. Šetřilo se vším.

Domov se stal útočištěm. Místem, kde se někdy raději šeptali, kde čekali, co přijde, kde se báli – ale také místem, kde se pořád žilo. Milada nesla tu tíhu bez řečí. Tak, jak to uměla celý život. Ne slovy, ale přítomností. Věděla, že Oskar nese odpovědnost za všechny. Věděla, že Josef je i v Ostravě v ohrožení. Věděla, že svět se znovu může zlomit ze dne na den. A přesto každý den vstávali, vařili, prali a vychovávali dítě.

Jen někteří, výjimeční, se dokázali vzepřít. Byli mrtví nebo v zahraničí. Každý to nedokázal. Odpovědnost a obavy o rodinu, která by jejich hrdinství možná nepřežila a skončila v plynu v Osvětimi nebo Treblince, byla silnější. Nelze soudit. A nelze ani s jistotou říct, jak bychom se v takových časech zachovali my sami.

Dětmarovice byly během války místem, kde se nebojovalo, ale kde se čekalo. Čekalo se na zprávy. Na konec. Na návrat světa, který se už neměl vrátit v původní podobě. Lidé se naučili mlčet. Naučili se přežít mezi evidencemi, razítky a strachem.

A přesto – pod tím vším – zůstávala víra. Ne v ideologie. Ne ve státy. Ale v to, že jednou to skončí. Že přijde den, kdy se nikdo nebude bát mluvit nahlas. Kdy se domy znovu nadechnou. Kdy děti vyrostou bez cizích uniforem za okny.

Dochoval se dokument, který dává tomuto tichému odporu jasnou podobu.

Tento dokument není jen pouhým administrativním záznamem. Nejde o pasivní „nepřijetí“ Volkslisty, o vyčkávání nebo mlčení. Je to aktivní, písemné odmítnutí, učiněné vědomě a vlastním jménem. Formulace je jednoznačná: Oskar Stoklasa se hlásí k českému národnímu společenství a výslovně se vzdává žádosti o přijetí do Německé národnostní listiny.

Dokument navíc výslovně zahrnuje i jeho děti – což v prosinci roku 1941 znamenalo obrovské riziko. Válka byla v plném proudu a odmítnutí Volkslisty přinášelo konkrétní důsledky: horší potravinové přiděly, hrozbu totálního nasazení, trvalý dohled gestapa a existenční nejistotu celé rodiny.

Aufgenommen im Büro der Deutschen Volksliste 16.12.1941
beim Amtskommissar in Deutsch Leuthen, am

Es erscheint d. er Maschinenschlosser.....
(Stand und Beruf)

Oskar S t o k l a s a

aus Dittmannsdorf Straße Nr. 174
geboren am 29.1.1915 in Dittmannsdorf Platz
und erklärt:

Ich sehe von der Stellung eines Antrages um Aufnahme
in die Deutsche Volksliste ab, da ich mich zum ~~polnischen~~
tschechischen Volkstum bekenne.

v. g. u.

Oskar Stoklasa
(Vor- und Zuname)

Geschlossen:

[Signature]
(Unterschrift)

Verwaltungsangestellte
(Dienststellung)

Der Amtskommissar

Deutsch Leuthen, den. 16.12.1941

Vorstehende Ausfertigung der Verhandlungsniederschrift
ist im Auftrage der Zweigstelle Teschen der Deutschen Volks-
liste als

A u s w e i s

ausgehändigt worden.

Die nach dem 26.10.1921 geborenen Kinder des (der)
oben Benannten gehören mithin ebenfalls dem ~~polnischen~~
tschechischen Volkstum an.

[Signature]
(Unterschrift)

Z rodinného archivu autora

Na konci války

Malý Zdenek měl zvláštní dar. Jazykům rozuměl přirozeně a rychle.

Němčina – jazyk moci a strachu – se mu dostávala pod kůži dříve než jiným dětem. Neučil se ji proto, že by chtěl. Učil se ji proto, že byla všude kolem. Brzy se stal nenápadným ale důležitým pomocníkem. Chodil s Miladou po úřadech a překládal. Dítě, které místo her na dvorku naslouchalo cizím hlasům, úředním formulím a slovům, jejichž význam mohl být nebezpečný. Milada ho vedla za ruku a on mluvil za ni. Byla to zvláštní role – malý kluk a velká odpovědnost. Ale zvládal ji. Tak, jak to děti ve válce často dokáží.

Dne 13. dubna 1943 se Oskar a Milada vzali. Uprostřed války, v čase, kdy se nic nezdálo jisté. Bez velké slavnosti, ale s vědomím, že život se nedá odkládat. Bylo to logické rozhodnutí dvou lidí, kteří už spolu dávno žili jako rodina a věděli, že další dítě je na cestě.

Děti se rodí i ve válce.

Dne 24. ledna 1945, jen několik měsíců před koncem bojů, se Zdenkovi narodila sestra. Dostala jméno po babičce Lampové – Emílie. Do světa, který byl rozbitý, plný strachu a nedostatku, přišla nová bytost. I v té bídě jí rodiče dokázali pořídit zánovní kočár – košatinku. Bílý povijan. Bílý polštářek. Bílou peřinku. Malý ostrůvek čistoty v čase, který čistý ani zdaleka nebyl.

Zdenek si s kočárkem hrál po svém – jako by to bylo závodní auto. Jezdil s ním terénem, běhal, drncal. Emilka v něm paradoxně klidně spala. Možná právě proto – protože pohyb, hluk a život byly pro ni přirozenější než ticho. Smála se válce po svém, v kolébce na kolečkách.

Oskar dál chodil do práce. Josef Lampa zůstával stranou v Heřmanicích. Milada vedla domácnost. Čekalo se. Na konec. Na změnu. Na den, kdy už nebude nutné šeptat.

Na jaře roku 1945 už bylo cítit, že se to láme. Fronta se blížila. Obcí v březnu 1945 procházela stahující se německá vojska. Válka směrem na východ ztrácela dech. Směrem na západ sílila. Strach se mísil s nadějí.

Dětmárovce čekaly. A netušily, že konec války nepřijde tak tiše, jak by si představovaly.

Naděje, strach a krev odnikud

Na jaře roku 1945 už v Dětmarovicích nebyla válka otázkou jestli, ale kdy. Byla cítit ve vzduchu. Ve vzdáleném dunění děl. V nervozitě německých vojáků.

V polovině dubna se v domě č. 174 ubytoval německý poddůstojník. Feldwebel Wilhelm Krämer. Byl mladý. Blondák, modré oči, vysoký, štíhlý. Vypadal přesně tak, jak si nacistická propaganda představovala ideální obraz říšského vojáka. A přesto z něj nebyl cítit fanatismus. Spíš únava. A rezignace. Choval se slušně. Vlídne. Říkal, že pochází z dobré sedlácké rodiny. Vyprávěl o domově, o rodičích, o polích a krajině, která mu chyběla. O tom, že tuhle válku nenávidí. Že už dávno přestala dávat smysl. Nemluvil jako vítěz. Spíš jako někdo, kdo jen čeká, až to celé skončí. A doufá, že přežije.

Milada vařila pro něj i pro další vojáky. Paradoxně bylo jídla najednou víc než kdy jindy za okupace. Wehrmacht měl stále zásoby – i když už vážily. Na stole se objevilo opravdové máslo. Taková vzácnost. V domě, kde se léta šetřilo každé sousto, to působilo skoro nepatřičně. Oskar dál chodil do práce.

Josef Lampa už byl tou dobou s manželkou zpátky v Heřmanicích. V době okupace pracoval jako topič v Ostravě. Zatím zůstával doma, stranou, opatrný. Věděl, že konec války je nebezpečný právě proto, že se blíží. Měl obavy o blízké v Dětmarovicích. Nějakou dobu už o sobě nevěděli a vydat se směrem k frontě, proti proudu ustupujícího Wehrmachtu bylo nebezpečné. Často vzpomínal na Italskou frontu a na cestu vlakem směrem k Verdunu. Tehdy ta hrůza naštěstí skončila a on se vrátil domů. Teď měl pocit, že se dějiny znovu rozhodly dělat si sním, co uznají za vhodné.

Koncem dubna zesilovalo dělostřelecké ostřelování. Nejdřív vzdálené dunění. Pak svistot. Výbuchy granátů. Wilhelm pomohl spolu s vojáky opevnit sklepní okna pytli s pískem. Když to začalo, utíkali všichni dolů. Sklep se stal útočištěm. Tmavým, studeným, ale o něco bezpečnějším než zbytek domu.

Pak přišel den, který se Miladě navždy zapsal do paměti. Jakoby to bylo včera...

Bylo slunečno. Jarních osmnáct stupňů. Fronta mlčela. Ticho, které bylo podezřelé. Emilka spala v kočárku na zahradě pod třešní s pupeny čekajícími na květen. Bílý povijan. Bílý polštářek. Bílá peřinka. Zdeněk si hrál poblíž. Obyčejný den uprostřed války – takový, jaký si lidé pamatovali z časů, kdy ještě bylo bezpečné být jen tak venku.

Pak se v dálce ozval první výstřel.

Za chvíli uslyšeli, jak se granát s hvízdáním přibližuje.

Rána do střechy.

A... ticho.

Žádný výbuch. Žádný kouř. Okamžik, kdy se svět zastavil.

Milada vyběhla ven. Polomrtvá strachem. A pak to uviděla. Na bílé peřince v kočárku – cákanec krve. Hrůzou bez sebe rozbalila Emilku. Ta se na ni usmála, jako by se nic nestalo. Nic jí nebylo. Zdeněk byl v pořádku. Všichni v domě byli v pořádku.

Granát nevybuchl. Pravděpodobně selhala pojistka – stávalo se to. Někdy

také vinou sabotáží v muničních továrnách, kde ženy a muži v totálním nasazení riskovali životy, aby zastavili válku.

Krev však nikdo nikdy nedokázal vysvětlit. Zůstala záhadou. Visela ve vzduchu spolu s otázkou, kolikrát ještě může člověk uniknout smrti jen o vlásek.

Z rodinného archivu autora

Buddha

Ráno 29. dubna se Wilhelm Krämer tvářil jinak než obvykle. Ustaraně. Byla z něj cítit úzkost člověka, který už tuší, co jej čeká. Začal si balit batoh. Pečlivě, beze slov. Pak si sedl ke stolu a pomalu rozebral svůj samopal lidově zvaný Schmeisser. Vyčistil ho, promazal, zkontroloval zásobník. Na opasku doplnil střelivo. Do kapes si nacpal vajíčkové ruční granáty. Všechno dělal klidně, skoro mechanicky, jako už tolikrát. V tom klidu bylo ale něco definitivního.

Milada ho pozorovala z kuchyně. Neptala se. Už se naučili, že některé otázky jsou zbytečné – a jiné nebezpečné. Wilhelm zvedl oči. „Frau Milada,“ řekl tiše, „máme rozkaz... pokusit se o průlom.“ Odmlčel se. Hledal slova, která by unesla to, co cítil.

„Možná...“ hlas mu přeskočil. „Možná se už neuvidíme.“

Vstal. Sáhl do náprsní kapsy uniformy a vytáhl miniaturní sošku Buddhy. Malou, hladkou. Takovou, jakou člověk nosí u srdce – ne jako ozdobu, ale jako jistotu. Jako talisman života.

„Mám ji od své milé... z naší vesnice. Pro štěstí,“ řekl. „Chci vám ji svěřit. Opatrujte ji jako vzpomínku. I na to, že ne všichni Němci jsou takoví... jako...“ odmlčel se. Pak dodal téměř šeptem: „Vy jste skvělá rodina. U vás jsem se cítil... jako doma.“ V očích se mu zaleskly slzy. Milada stála bez hnutí. Wilhelm ji krátce objal – pevně, až to zabořilo – a pak se otočil a energicky odešel. Jako by potřeboval odejít dřív, než by se v něm něco dalšího zlomilo.

Ještě téhož dne odpoledne projížděl kolem domu žebříňák tažený vyhublým koněm. Na něm ležela těla několika vojáků. Mezi nimi i Wilhelm Krämer.

Milada plakala. A sama tomu nerozuměla. Plakala nad člověkem v uniformě, která její rodině i celému světu přinesla tolik utrpení. Nebo... vlastně ne nad uniformou – ale nad tím, kdo pod ní byl.

Co mu nakonec zbylo?

AI rekonstrukce, 2026

Řád. Plnění rozkazů. A pak už jen průlom, který nemohl vyjít. Měl se nechat zastřelit za neuposlechnutí rozkazu? Měl utéct? Měl zahodit zbraň a jít proti vlastní jednotce? Milada nevěděla. Věděla jen jediné: že v tom domě byl na krátký čas člověk, který měl dobré srdce – a byl stejně nešťastný jako oni.

Figurka na šachovnici mocných.

Ta miniaturní soška Buddhy zůstala.

Po mnoha letech ji přinesl synovec Zdenkovi – tomu malému Zdenkovi z válečných Dětmarovic – do hospice svatého Lukáše v Ostravě, když jeho strýc umíral. Ten samý Buddha. Jedna malá věc, která přežila válku, hranice, režimy i čas. Jako důkaz, že rodinnou paměť někdy drží pohromadě právě to, co by ji podle všech pravidel a veškeré logiky držet nemělo.

Německý Buddha z Dětmarovic.

Wilhelm Krämer, jehož rodičům byl na sklonku války vesnickým poštákem doručen „blahopřejný“ dopis od vůdce. Wilhelm splnil svou svatou povinnost vůči...

Vůči komu?

A proč?

Osvobození

Osvobození Dětmovic 1. května 1945 bylo součástí závěrečné fáze Ostravsko-opavské operace. Fronta obcí prošla rychle a bez zastavení. Německé jednotky chaoticky ustupovaly směrem na západ, sovětská vojska postupovala od severu a severovýchodu – od Petrovic a Karviné. Dny, na které se čekalo šest let. Nebyly tiché.

AI rekonstrukce, 2026

Ještě včera stáli v ulicích muži s hrnatými samopaly v šedozelených uniformách. Dnes proti nim – a vzápětí místo nich – stáli vojáci Rudé armády se samopaly Špagin, s typickým bubnovým zásobníkem. Zbraně mířily opačným směrem. Jazyk povelů se změnil. V domech, kde ještě nedávno přespávali němečtí vojáci, se během hodin usadili sovětští. Stejně postele. Stejně dvory. Jiná moc. Jiná bezmoc. Jiná únava. Jiný strach.

Mnozí z těch mužů vypadali zvláště – asijské rysy, tmavší pleť, úzké oči. Přicházeli z míst, o nichž místní v životě neslyšeli. Ani ve škole. Byli zablácení, vyčerpání, hladoví. Zásobování vážlo. Postup byl rychlý. Brali si, co našli – jídlo, hodinky, kola. Co se hodilo. Co zbylo. Osvobození nebylo čisté. Nebylo uhlazené. Bylo děsivé.

Ráno 2. května se obcí rychle roznesla zpráva, která zchladila euforii z nově nabyté svobody. Jeden ze sovětských vojáků v noci znásilnil Milku Něbrojovou. Přestože si lidé dávali pozor. Přestože dívky schovávali ve sklepech a na půdách, zamykali dveře. Přesto se to stalo.

Strach se znovu přihlásil o slovo. Jiný. Nečekaný.

Tehdejší – ještě ne oficiálně ustanovený – nový starosta obce sebral odvahu. Spolu s místním četníkem Antonínem Kijonkou odešli za sovětským velitelem s prosbou o spravedlnost. Velitelem jednotky byl kapitán Ivan Petrovič Morozov, důstojník 38. armády 4. ukrajinského frontu. Vyslechl je. Chvilí mlčel, zapálil si machorku v novinovém papíře. Pak řekl, že se za Rudou armádu osobně zaručuje, že pachatel bude nalezen.

Téhož dne odpoledne objížděl četník Kijonka na kole vesnici. Krátká zpráva:

„Všichni občané se mají dostavit v 16 hodin před radnici.“

Lidé šli. Se strachem. Nikdo nevěděl, co přijde.

Na návsi stáli sovětští vojáci nastoupení do čtverce. Před nimi klečel mladý voják Rudé armády, hlavu skloněnou k zemi. Kapitán Morozov předstoupil. Chvilí mlčel. Pak zazněl rozkaz:

„Вставай, ты сукин сын!“

Voják se zvedl. Morozov vytáhl z pouzdra revolver Nagant, přiložil mu hlaveň k čelu a bez váhání stiskl spoušť. Tělo se sesunulo k zemi. Ticho po výstřelu před radnicí bylo absolutní.

Kapitán zastrčil zbraň zpět do pouzdra, odkašlal si a řekl pomalu, česko-rusky, aby rozuměli všichni:

„Tovariši. My braty. Slavjánje... Stydím se za takovou svoloč, jako byl tento. Omlouvám se jménem Rudé armády i Sovětského svazu dětmarovickému lidu. Spravedlnosti bylo tímto učiněno zadost.“

Chvilí mlčel. Pak dodal:

„Spasíba.“

Nikdo netleskal. Nikdo nekřičel. Lidé se pomalu rozešli. Byli otřeseni. Ale věděli, že se stalo něco, co nebylo samozřejmé. Že spravedlnost – jakkoli krutá – přišla rychle.

Babička Milada o tom vždycky mluvila bez příkras a bez hodnocení. Věděla, že osvobození nebylo černobílé. Že svoboda přišla s bahnem na botách, s hladem, s bolestí i s vinou. Ale přišla.

A válka tím pro Dětmarovice skončila.

A znovu přišel čas účtování

Válka skončila.

Oskar s Miladou se dočasně přestěhovali k Olze. Dům 174 byl po zásahu granátem poničený a potřeboval opravy.

V Dětmarovicích se začalo znovu účtovat.

Nejdřív s Němci. Pak s těmi, kdo měli Volkslistu. A nakonec s těmi, kdo se někomu nehodili.

Rok 1945 nebyl návratem pořádku, ale přechodem do dalšího provizoria. Znovu se psaly seznamy a rozhodovalo o vině. Znovu se hledali viníci. Rodilí Němci byli většinou bez milosti určeni k odsunu, ať byli jací chtěli.

Jiní čekali na prověrky. Každý papír, každý podpis, každé slovo z minulosti mohlo rozhodnout. Jazykové zkoušky, dokazování znalosti češtiny, pohovory o národní spolehlivosti. A znovu se objevili lidé, kteří měli jasno. Ne proto, že by věděli víc – ale proto, že se nestyděli udávat a ukazovat prstem. Udávali se sousedé. Kvůli Volkslistě. Kvůli půdě. Kvůli domu. Kvůli závisti, která přežila všechny režimy. Včerejší oběť se mohla stát dnešním soudcem. Včerejší soudce dnešní obětí. A včerejší mlčící zítra mluvil až příliš hlasitě.

Správa obce se změnila. Německý Bürgermeister Johann Kadula zmizel. Možná po celou válku Dětmarovické chránil, ale nikdo se za něj při odsunu neodvážil postavit. Kadula byl místní občan, do funkce dosazený německou správou. Podle dochovaných poštovních dokumentů z roku 1945 působil v té době také jako poštovní mistr. Po příchodu fronty byla tato správa okamžitě zrušena. Místo starosty nastoupil Místní národní výbor. Jeho prvním předsedou se stal Josef Bednář.

Josef Bednář byl železniční zaměstnanec a aktivní občan, který později působil i jako obecní kronikář (v letech 1965–1971).

Jeho úkolem nebylo „vládnout“, ale zajistit jídlo, obnovit železnici, sepsat obyvatele, rozhodovat o tom, kdo smí zůstat a kdo musí odejít – často na základě papírů, které nikdy neměly rozhodovat o lidském osudu. To bylo obzvlášť citlivé a složité. Osudy lidí s Volkslistou (zejména DVL III) patřily v Dětmarovicích k nejbolestivějším poválečným otázkám. Místní národní výbor

musel postupovat opatrně, protože se to týkalo velké části rodin. Slezská, polská a následně německá otázka – problém, který neměl jednoduché řešení, ale řešen být musel.

Pro Oskara, Miladu a Josefa Lampu to byla další zkouška. Prověrky. Dotazy. Dokládání, že Volkslistu nikdy nepřijali. Že přežili, ale nepodvolili se. Papíry, které rozhodovaly o budoucnosti. Válka skončila, ale spravedlnost byla

znovu nejistá. Paměť si zapisovala další vrstvu. Tak to chodí, když kolem kráčí dějiny.

Poválečný osobní průkaz Milady je nenápadným, ale zásadním dokladem toho, co se během okupace odehrávalo. Národní výbor obce Dětmárovice v červenci 1945 úředně stvrzuje, že Milada je české národnosti, Volkslistu nemá a je označena jako státně spolehlivá. Nejde o formalitu – jde o výsledek prověrek, výslechů a hodnocení chování během let okupace. Tento papír říká jasně: nepodlehla, nepřizpůsobila se, nezradila. Stejně jako Oskar. V době, kdy se znovu účtovalo a kdy se vina i nevina často měřily křivě a s chutí po odplatě, obstáli. Je to úřední razítko na morální postoj, který nebyl samozřejmostí – a který rodinu stál roky strachu, nejistoty a vědomého rizika.

Na Těšínsku, v Dětmárovicích i okolních obcích, stála většina lidí v letech 1939–1942 před rozhodnutím, které nebylo černobílé. Volkslista nebyla nabídka. Byla to past. Kdo nepodepsal, riskoval hlad, ztrátu práce, totální nasazení, dohled gestapa. Kdo podepsal, dostal víc chleba, víc uhlí – a zároveň se upsal režimu, který požadoval víc než jen podpis. Mnozí podepsali DVL III. Říkali si, že je to jen papír. Že přežijí válku, ochrání děti, udrží dům. Že se to „nějak přejde“. Válka skutečně přešla – ale podpis zůstal. Muži z těchto rodin byli postupně povoláváni do Wehrmachtu. Neochotně, se strachem. Bojovali v uniformě, kterou si nevybrali, na frontách, kde neměli zač bojovat. Mnozí padli. Jiní se vrátili zmrzačení – fyzicky nebo uvnitř. A po válce je doma nečekalo pochopení, ale podezření.

Po květnu 1945 se karta obrátila. To, co mělo chránit, se stalo důkazem viny. Volkslista se z papíru na přežití změnila v důkaz hanby. Lidé byli předvoláváni, vyslýcháni, někdy bití. Rodiny se rozpadaly. Sousedi si vzpomínali selektivně. Stačilo, že někdo „měl Němce v rodině“, že mluvil německy, že dostával víc přidělů. Mnohdy stačilo, že měl dům, pole, krávu – a podpis.

A pak tu byli i ti další. Ti, kteří podepsali bez váhání. Z přesvědčení. Z výhod. Z víry, že „Říše vydrží tisíc let“. Ti po válce mizeli rychle – do odsunu, do táborů, někdy i pod rukama samozvaných soudců. Mezi těmito póly však existovalo široké, bolestivé pásmo lidí, kteří jen chtěli přežít. Právě oni nesli po válce možná největší tíhu. Ocitli se mezi dvěma světy – ani hrdinové, ani zrádci. Jen lidé, kteří se rozhodovali ve chvíli, kdy správné rozhodnutí často znamenalo hlad nebo smrt.

Oskar a Milada stáli na jedné straně. Se strachem a úzkostí. Jiní podepsali. A válka, jako vždy, nikoho nešetřila – ani ty statečné, ani ty slabé.

Jaro 1946

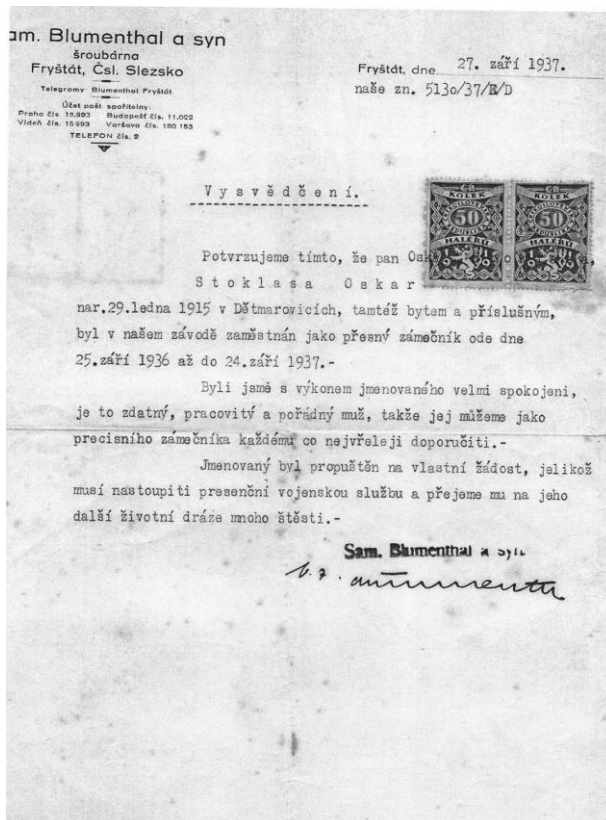
Ještě, než válka definitivně odešla, bylo rozhodnuto. Oskar s Miladou věděli, že v Dětmarovicích zůstat nechťejí. Nešlo o útěk. Spíš o vědomé uzavření jedné kapitoly. Bylo tu příliš mnoho vzpomínek, které nešlo obejít, přepsat ani zapomenout. Příliš mnoho lidí, kteří v posledních letech několikrát převlékli kabát, a přesto si po válce troufali soudit druhé.

Navíc tu nebyli doma ani doslova. Dům č. 174 byl poškozený a připadl po smrti Oskarova otce sestře Olze. Oskar s Miladou byli hosté v místě, které jim nepatřilo. Přišlo jim logické začít jinde. Na místě, které bude nové pro oba. Žádné Heřmanice. Žádné Dětmarovice.

Josef Lampa se mezitím po osvobození Ostravy výrazně zapojil do převzetí moci Národním výborem. Po letech umlčení byl znovu aktivní, znovu uprostřed dění. Právě jeho Oskar požádal o pomoc. Ne o protekci – jen o informaci. O to, zda by se v Ostravě nenašlo místo pro schopného zámečnicka. Pro člověka, který uměl rozebrat a znovu složit skoro všechno. Včetně lehkého československého tanku.

Štěstí si je po letech konečně našlo.

Továrník Jaroslav Říman hledal spolehlivého a technicky zdatného zaměstnance. A právě se uvolnil přízemní byt 1+1 v domě na Pohraniční ulici ve Vítkovicích, který vlastnil. Nabídka práce byla spojena s bydlením. V poválečných poměrech něco téměř nevídaného. Byla to příležitost začít znovu – jinde a s čistým stolem.

Čekalo je stěhování. A s ním všechno, co k poválečnému přesunu patřilo. Oskar si musel vyřídit osvědčení o národní spolehlivosti, potvrzení o nepřijetí Volkslisty, doklady o zaměstnání. Totéž Milada. Z firmy Schraubenfabrik Sam. Blumenthal & Sohn si odnášel vysvědčení na odchodnou. Byli zklamaní. Přicházeli o člověka, na kterého se mohli spolehnout i v nejtěžších letech. Ale rozuměli tomu. Každý tehdy chtěl začít znovu tam, kde to dávalo smysl.

Stejně jako tisíce dalších, kteří ještě netušili, jak rychle se slova jako znárodnění, vězení a „nepřítel lidu“ stanou realitou.

Dětmarovice zůstaly za nimi. Ne ve zlém. Ale bez touhy se vracet.

Před nimi byla Ostrava. Vítkovice. Pohraniční č.p. 21.

Nový dům. Nová práce.

A život, který už neměl být jen o přežívání, ale konečně zase o budoucnosti.

Z rodinného archivu autora

Stěhování

Na jaře roku 1946 nebylo stěhování jen tak. Nechávali za sebou víc než jen dům. Vzpomínky, vztahy, roky i čekání na přežití.

Z Dětmarovic do Vítkovic to bylo necelých pětadvacet kilometrů. Na mapě málo. V životě hodně.

AROSLAV ŘÍMAN
továrna kovového a železného zboží

Telegramy: Říman, Vítkovice, Pohraniční
Zásilky kusové a vozové: Mor. Ostrava - Vítkovice
Telefon číslo 824.11
Poštovní spojitelná Praha č. 21.797

Fan
Oskar S t o k l a s a ,
D ě t m a r o v i c e č.p. 485.

Mor. Ostrava - Vítkovice, 25. července 1945.
Pohraniční 21

Odvolávám se na Vaší návštěvu a prosím o lask.
zprávu, zdaž byste u mne
místo mistra- nástrojáře
přijal s počátečním platem K 2.500.- měsíčně. Byt není v platu
zahrnut a stojí měsíčně K 180.- .Připomínám, že při dobrém za-
pracování nabízím Vám přiměřené zvýšení.

V kladném případě budu Vás v pondělí dne 30. t.m.
očekávat a nedostavil-li byste se prosím o las., zprávu obra-
tem pošty.

Znamenám se

s úctou
JAROSLAV ŘÍMAN

Doporučeně.

Z rodinného archivu autora

Stěhování se plánovalo úsporně. Nevezme se všechno. Jen to, co má nějakou cenu. Jen to, co patří k budoucnosti. Nakládalo se brzy ráno. Nákladní auto Praga RN zapůjčila firma Sam. Blumenthal. Stálo před domem a pomalu

se plnilo. Oskar u toho byl od první chvíle. Dohlížel, přenášel, uvazoval. Věci se skládaly opatrně – nebyly nové, ale byly důležité.

Nejdřív přišel na řadu bílý kuchyňský sekretář. S oblými, prosklenými rohy z podélně řezaného skla. Nábytek z času, kdy se vědělo, že domov má být světlý, klidný a má vydržet dlouho. Pak postel. Peřiny. Zabalené nádoby. Papírové bedny s oblečením. A pár osobních věcí, které se nedaly nahradit – protože nebyly jen věcmi, ale pamětí.

Oskar jel s autem. Seděl vedle řidiče. Věděl, že ten náklad veze víc než dřevo.

Milada jela s dětmi vlakem. S devítiletým Zdeňkem a malou Emílií. Vlak z Dětmovic do Ostravy byl pomalý, ale jel. Vagony byly plné lidí, kufrů, balíků a peřin. Nikdo se příliš nebavil. Milada držela děti u sebe a dívala se z okna na místa, kde prožila tolik důležitých let.

Ve Vítkovicích je přivítala jiná realita. Ostrava. Hlučná. Kouřící. Plná továrních komínů, věží šachet a ruchu.

Pohraniční ulice. Dům číslo 21. Byt byl malý. Přízemní. 1+1. Ale byl jejich. Nebyl vypůjčený. Byl jejich, dokud budou schopni platit nájem.

Odpoledne dorazilo nákladní auto. Věci se vykládaly pomalu. Sekretář chlapi postavili vedle dvojitých oken s výhledem na malý dvorek. Postel do ložnice. Peřiny na hromadu. Kuchyň se začala podobat kuchyni. Byt se začal nadechovat domovem.

Ten den byli unavení. Ale poprvé po dlouhé době klidně a krásně unavení. Dětmovice zůstaly za nimi. Se vším, co se tam stalo. Před nimi byl nový život. Nebude lehký. Ale bude už jen jejich.

Pro děti to byl jiný svět. Zdenek stál na chodníku a díval se kolem sebe s vykulenými očima. Tohle nebyla vesnice. Tohle nebyly Dětmovice. Tady nic neutichalo. Hluk válcovny byl slyšet i přes zavřená okna. Z Martinských pecí se zvedal kouř, který se válel nízko nad domy a barvil oblohu do šeda. Dnem i nocí se tu něco hýbalo, dunělo, hučelo. Byl to svět, který nespál.

Emilka to všechno vnímala jinak. Byla ještě malá. Seděla v kočárku a koukala nahoru na komíny, které se jí zdály nekonečně vysoké. Občas se lekla prudkého kovového zvuku, občas usnula právě díky němu. Hluk, který dospělým drásl nervy, ji uspával. Jako by všechno to železo dýchalo a ona s ním.

Když se po mnoha letech odstěhovala do Ostravy – Poruby, nemohla spát. Bylo tam totiž tak divné ticho.

Dům byl velký. Třípatrový. Pro děti skoro nepředstavitelný. Tolik schodů. Tolik dveří. Tajemná půda. Tolik lidí, kteří se míjeli na chodbách a schodišti. Dům přilepený k továrně. Nový domov.

Zdenek pozoroval muže v montérkách, kteří vycházeli z bran závodů okolo. Špinaví, hluční, unavení. Někteří se smáli, jiní mlčeli. Všichni spěchali. Někteří domů, jiní na pivo do Schönthala. Ostrava byla pohyb. Neustálý, neúnavný. Pro kluka, který vyrůstal mezi poli a dvory, to bylo ohromující i trochu děsivé.

Vilma a Gustlík – jak Vilma říkala Gustavovi – sousedé z druhého patra, přinesli kanape, aby měly děti kde spát a rodiče měli klid. Přivítali nové sousedy otevřeně a srdečně.

Večer, když se zavřely dveře bytu a hluk domácnosti trochu utichl, byl zvenčí slyšet jen jakýsi vzdálený hukot a tlumené dunění lodních plechů z neďaleké válcovny. Oskar seděl u stolu. Milada ukládala děti. Emilka usínala. Zdenek se ještě chvíli díval z okna na červené odlesky na obloze.

Oskar a Milada usnuli v objetí ve staré dětmarovické manželské posteli v novém, poloprázdném bytě. Nový začátek.

„Teď už to bude lepší,“ zašeptali si do ucha.

Zdenek spal v kuchyni na kanapi od Pakulových. Emilka v postýlce u zdi vedle kachlových kamen.

Byli unavení. Ale byli spolu.

Začínali znovu.

Pan domácí

Stoklasovi se v novém bytě rychle a krásně zabydleli. Oskar měl dobře placenou práci u firmy pana Římana a také slušně nastavené nájemné. Každý den se potkávali s charismatickým a inteligentním Jaroslavem Římanem. Občas zahlédli i jeho ženu, paní Fromovou, pocházející z uznávaného podnikatelského rodu, který do Československa přivážel čaje a tajuplné koření z Asie a Indie.

Vilma a Gustav Pakulovi, kteří bydleli o patro výš, se brzy stali rodinnými přáteli. Po čase to pro všechny prostě byla teta Vilma a strejda Gustav. Pro Zdeňka i pro Milenu – jak si Emilka brzy začala říkat, protože své původní jméno z duše nesnášela. Teto a strejdo jim říkali i jejich synové a dcery.

Ale ne všechno bylo tak jednoduché.

Teta Vilma byla etnická Němka. Wilhelmine Kühsewetter. V roce 1946 to znamenalo být v přímém ohrožení. Ani sňatek s Gustavem Pakulou ji nechránil. Agilní soudruzi – často titíž, kteří ještě před pár lety udávali Gestapu – kroužili kolem jako supi. Pomohl až Josef

Z rodinného archivu autora

Lampa, když si vše vyslechl od Milady. Řekl tehdy jen:

„Děje se spousta nespravedlností, ale tuhle si osobně pohlídám.“

Teta Vilma se od té doby tak bála odsunu, že už nikdy v životě nepromluvila německy. Jedinou výjimkou byly o mnoho let později návštěvy Gerlindky z tehdejší NDR. Víru si ale uchovala. Pravidelně chodila na nedělní mše do červeného kostela svatého Pavla ve Vítkovicích.

Další „teta“ – teta Ema – byla také Němka. Kupodivu však kádrováním prošla. Prodávala ve své „vlastní“ znárodněné zelenině naproti domu na Pohraniční a později ve Vítkovické tržnici s typickými červenými cihlami z éry osvětleného vedení Vítkovických železáren. Světy, které přežívaly už jen v náznamech.

Vilma a Gustav měli jediné dítě. Lojzíčka. Zemřel ve dvou letech. O to víc pak milovali všechny děti, které jim osud přivedl do jejich bytu ve druhém patře. U nich se měly jako v pohádce.

Když Gustík umíral na rakovinu, byli s ním. A když je čas Všech svatých, dodnes zapalují svíčku.

Rok 1948 už nebyl jen dozníváním poválečného chaosu. Mimo jiné byl schválen právní akt, který definitivně změnil majetkové vztahy v zemi. Zákon č. 114/1948 Sb., přijatý 28. dubna 1948 a účinný od 2. června, zněl na papíře téměř bezelstně: „o znárodnění některých dalších průmyslových a jiných podniků...“

Ve skutečnosti to znamenalo jediné: od 1. ledna 1948 přešlo vlastnictví celé řady firem do rukou státu – bez ohledu na to, kdo je budoval, kolik lidí v nich pracovalo a kolik rodin z nich žilo.

Pro Jaroslava Římana to znamenalo totéž, co pro tisíce dalších. Jeho dům ve Vítkovicích i podnik Říman & syn v Háji ve Slezsku byly převedeny do národní správy. Stát se rozhodl, že to, co patřilo jim, teď patří všem – a vlastně nikomu.

Milada s Oskarem se po přestěhování radovali, že mohou začít znovu: práce, byt, budoucnost. Jenže v očích zákona byl majitelem domu i firmy najednou někdo jiný. Jejich role se změnila. Ze spolehlivých zaměstnanců a lidí, kteří nesli odpovědnost, se stali nájemníci státu a součást systému, který je už nevnímal jako nositele budoucnosti, ale jako relikty minulosti.

Nebyl to jen další úřední krok. Byla to další křivda. Další zásah režimu do života lidí, kteří po generace pracovali. Zákon, který měl budovat novou společnost v případě Římanových vyrazil dveře jejich domova a ze dne na den jim odebral právo být tam jako ti, kteří jej svou prací vytvořili.

Skončí to někdy?

V lednu 1950, ve čtyři hodiny ráno, kdy jsou dny krátké a noci tak černé, že se zdají nekonečné, zastavil před domem černý Tudor. Vystoupili z něj dva muži v dlouhých kožených kabátech. Zvonili vytrvale.

Na všechny zvonky.

Ne proto, že by nevěděli, kam jdou. Chtěli, aby to věděli všichni ostatní. Aby bylo jasno, kdo přišel a pro koho.

Dům byl vzhůru. I ti, kteří se v posledních letech opět naučili dívat jinam, kdykoliv se dělo nějaké bezpráví, teď poslouchali.

Muži v kloboucích a kožených pláštích si možná představovali, že si nájemníci v duchu říkají:

Tak končí pan továrník. Tak končí buržoazie. Tak končí ten, kdo ještě včera vlastnil dům, ve kterém dnes bydlíme my.

Přepočítali se. Jaroslava Římana měli v domě všichni rádi. A teď stáli u oken a dívali se ven – plní hrůzy. Tohle je ta jejich bolševická spravedlnost?

Jaroslav Říman přišel otevřít v pyžamu. Ospale mžoural přes kulaté, ještě prvorepublikové brýle na muže v kloboucích.

„Jste zatčen. Jménem republiky.“

Nebyl prostor na otázky. Nebyl čas na vysvětlení. Vtlačili ho do auta a odjeli. Tma se za světly reflektorů zase zavřela.

Emilka v té době spala. A celé následující roky se pak často ptala:

„A kdy už přijde pan Říman? Dostanu bonbon?“

Paní Marie Římanová se změnila. Z odtažitě, nepřístupné paní z lepší rodiny se stala žena, která chodila mezi lidmi, kteří teď bydleli v jejich bývalém domě.

Nikdo tehdy netušil, čím si v koncentráku prošla. Ani to, že oba její rodiče skončili v plynu. Možná by se na ni dívali jinýma očima.

Občas pohládila Emilku nebo Zdeňka po vlasech. Někdy jim dala kousek čokolády. Gesto v časech, kdy bylo sladké vzácné.

Jaroslav Říman se vrátil po osmi letech. Stejný. Nezlomený. Usměvavý. Vlídny. Je neuvěřitelné, co všechno člověk unese, aniž by se stal tím, co ho drtilo. Kolik bolesti lze přežít, aniž by se z ní stala nenávist.

Zlo se vždycky umí převléknout do slov, která znějí vznešeně. Jednou mluví o pomstě za zabitého následníka trůnu. Jindy o rase a říši. Pak o spravedlnosti, rovnosti a „o všem pro všechny“.

Princip ale zůstává stejný.

Vzít.

Označit.

Odvést.

Umlčet.

A nazvat to vyšší pravdou.

I když jde jen o ego, moc a strach převlečený za spravedlnost.

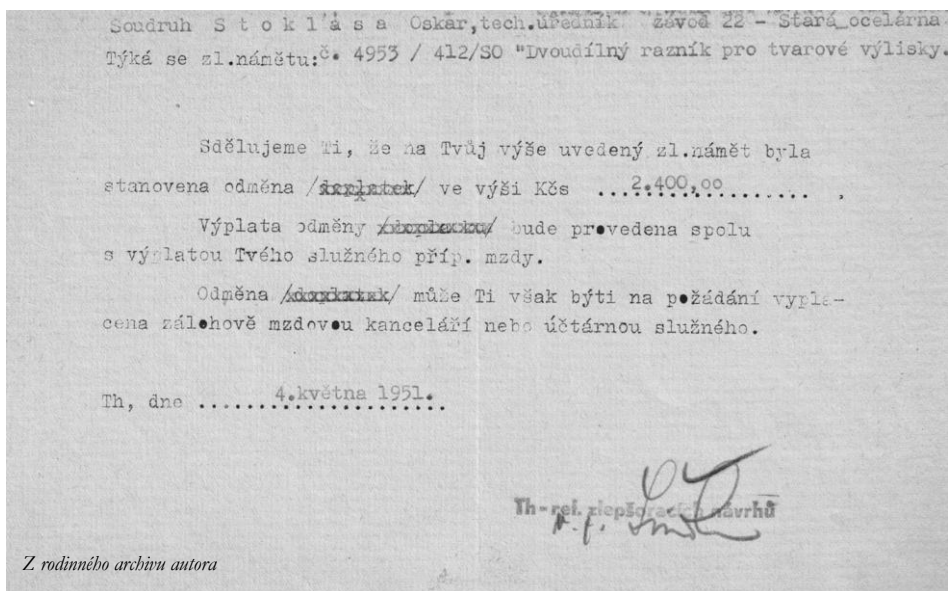
Relativní klid

Po bouři přišlo období, které se nedá nazvat štěstím – ale dalo se v něm žít. Šetřilo se na všem. Maso jednou týdně. Oblečení se spravovalo, nevyhazovalo.

Padesátá léta se pomalu usazovala do každodennosti. Politické procesy už neplnily titulní strany, ale strach zůstal někde pod povrchem. Lidé, kteří přežili válku a první roky „lepších zítřků“, pochopili, že nejdůležitější je nebýt vidět, pracovat a držet s rodinou.

Po odchodu od pana Římana našel Oskar nové zaměstnání jako technický pracovník v provozu údržby závodu 3. Nebyl to těžký hutní provoz, ale svět dílen, nástrojů, výkresů a řešení konkrétních technických problémů. Přesně tam patřil. Práce, kde se počítala přesnost, klid a schopnost přemýšlet dopředu. Ne ideologie, ale funkčnost. Už v roce 1951 se jeho jméno objevilo u zlepšovacího návrhu s prostým názvem:

„Dvoudílný razník pro tvarované výlisky.“

Nebyl to vynález, který by změnil svět. Ale byl to důkaz, že Oskar nepřestal myslet. Že nehledal jen způsob, jak přežít, ale jak dělat věci lépe. V systému, který se rád oháněl hesly o „novém člověku“, to byl skutečný přínos. V letech 1952–1954 vystudoval dvouleté studium strojírenství pro pracující. Večer po práci, s únavou v těle a hlavou plnou výkresů. Nedělal to pro kariéru

ani pro uznání. Dělal to proto, aby měl pevnou půdu pod nohama. Aby už nikdy nebyl vydán napospas libovůli režimů, které se mění, ale vždy chtějí totéž: poslušnost bez otázek.

Milada v těch letech tvořila to, čemu se říká domov. Starala se o děti, o byt, o každodenní rytmus, který byl možná nenápadný, ale klíčový. Ráno vstávala dřív než ostatní, večer uléhala vedle Oskara jako poslední. Do práce nastoupila až později – ve chvíli, kdy šla Milena do učení. Do té doby byla doma. Někdo musel být tím pevným bodem, ke kterému se všichni vraceli.

Zdeněk a Milena rostli. Už bez válečného strachu, ale v době, která znovu nebyla svobodná – což si tehdy neuvědomovali. Přesto to bylo dětství se vším všudy. Škola, kamarádi, dvorek, ulice, rytmus města. Pro ně už Vítkovice nebyly místem křivd, ale domovem. Svět přijímali takový, jaký byl – protože jiný neznali.

Padesátá léta nebyla jen o politických procesech a velkých jménech v novinách. Byla také o každodenním životě, o školách, učitelích, dětech a o tom, jak se moc – malá i velká – projevovala v těch nejběžnějších situacích. Zdeněk chodil do školy ve Vítkovicích. Milena zůstala ve škole na Syllabově ulici v Zábrěhu až do osmé třídy. Byla to škola jako mnohé jiné: přísná, autoritativní, založená na poslušnosti, disciplíně a strachu z chyb. Děti se učily nejen počítat a psát, ale hlavně mlčet a nevyčínat.

Právě tam se odehrála událost, která se Mileně vryla do paměti s nepříjemnou ostroší. Probíhala obyčejná hodina. Milena si pohrávala s drobnou patronkou z poplašáku, kterou nenápadně „zabavila“ Zdenkovi. Jen zvědavost. Strčila do ní sponku. Vteřina. Rána. Dost hlasitá, aby ztichla celá třída.

„Atentát!“ zařval učitel Bezecný.

Popadl Milenu za ucho tak prudce, že jí ho natrhl. Tekla krev. Ticho ve třídě. Děti se dívaly do lavic.

Nebyla to výchova. Byla to hysterie dospělého, který si potřeboval potvrdit autoritu. Možná ze strachu. Možná z bezmoci. Možná proto, že systém ho naučil, že křik a násilí jsou přípustné, pokud jdou shora dolů.

Když se to Oskar dozvěděl, šel do školy. Nešel se hádat. Nešel dělat scény. Šel to řešit. Věděl, v jaké době žije. Věděl, že otevřený konflikt nepomůže nikomu. Přesto si oficiálně stěžoval. Klidně. Věcně. Protože krev na uchu jeho dcery nebyla kázeňský prostředek. Byla to hranice, kterou učitel překročil. Ve škole se Oskar snažil domluvit a celou věc v klidu vyřešit. Ne kvůli učiteli. Kvůli Mileně. Aby z ní nebyla „ta problémová“. Aby nenesla následky cizího

selhání. Zároveň ale zaznělo jasně, že tohle nebylo v pořádku. Že autorita není omluvenkou pro násilí.

Pro Milenu to byla první tvrdá zkušenost s tím, jak vypadá moc v malém. Jak rychle se může dospělý stát nebezpečným. A jak důležité je mít někoho, kdo se postaví na vaši stranu. Možná si z té školy nepamatovala všechny vzorce a poučky. Ale pamatovala si bolest. Krev. A také to, že doma byl někdo, kdo řekl: tohle ne.

Takové momenty se do učebnic dějepisu nedostanou. Ale právě z nich se skládá skutečný obraz doby. Ne z projevů a hesel, ale z hranic, které někdo překročil a jiný dokázal pevně udržet.

Milena – dospívání

Domy na Pohraniční ulici a v okolí nebyly jen dřevo a cihly. Byly to světy uvnitř světů, kde se z každého sklepa, dvorku a půdy linula jiná historie — a kde se každý kout mohl stát místem, které stojí za příběh.

V přízemí jednoho z těch domů bydlel Rost'a Korňa. Děti ho znaly jako kluka s havajskou kytarou. Nejspíš ho všichni dobře znali také proto, že zpíval a hrál se Zdenkem trampské písně. Měl krásné, lesklé bílé boty. Milena ho tajně milovala. A tak se stalo, že je to i křestní jméno jejího druhorozeného syna. Zdenek s Rost'ou nebyli jen kluci s nástroji.

Byli součástí něčeho, co se pomalu začalo rodit: trampingové kultury, její přátelské atmosféry, setkávání u ohňů, písní a společného hraní. Něco z toho se pak prolulo i do místní scény folku a písničkářství

— a jedním z dobře známých jmen, které z té oblasti později vyšlo, byl Jaroslav Wykrent. Ten bydlel na Válcovní ulici — přímo tam, kde se střetávaly zvuky hutí s rytmem běžného života. Byl významný moravský písničkář, textař, skladatel a moderátor, který je s Ostravou a jejím kulturním životem neodmyslitelně spjat. Byl „dvorním“ autorem Marie Rottrové. Už tehdy jej Milena vnímala jako „někoho“.

Pavlačový dům, který byl od sedmdesátých let osídlen romskými rodinami. Dnes je na jeho místě jen volná plocha a parkoviště. Vybydlený dům padl.

Z rodinného archivu autora

Historie Romů na území českých zemí byla po staletí definována pohybem. Cesta nebyla pro romské komunity pouze způsobem dopravy, ale základním rámcem jejich identity, svobody a ekonomického přežití. Tento tisíciletý řád však v poválečném Československu narážel na budování totalitního státu, který nesl nekontrolovaný pohyb a odlišnost. Definitivní tečku za světem koňských potahů a táborových ohňů udělal rok 1959. Zlom nastal

17. října 1958, kdy byl přijat zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob. Pod eufemistickým názvem „pomoci k přechodu k usedlému životu“ se skrývala jedna z nejbrutálnějších asimilačních kampaní moderní historie. Komunistický režim vnímal kočovnictví jako „přežitek kapitalismu“ a „asociální jev“, který bylo nutné vymýtit ve jménu kolektivní práce a socialistické morálky. Samotná realizace zákona proběhla s vojenskou precizností. Mezi 3. a 6. lednem 1959 provedly složky Sboru národní bezpečnosti celostátní soupis. Policejní hlídky obkličovaly zimoviště, maringotky a tábořiště. Každému, kdo byl identifikován jako „osoba vedoucí kočovný způsob života“, byla do občanského průkazu otištěna značka, která se stala neviditelným řetězem – zakazovala opustit přidělené místo trvalého pobytu. Usazování neprobíhalo domluvou, ale násilím. Nejsilnějším zásahem do duše romských rodin byla likvidace jejich koní a vozů. Koně, symboly statusu a nejbližší partneři na cestách, byli majitelům odebíráni a bromadně posíláni na jatka nebo do státních statků. Maringotkám, které po generace sloužily jako domov, byla odřezávána kola. Z hrdých kočovných vozů se staly nehybné „budy“ v dělnických koloniích, které měly rodinám připomínat jejich porážku.

Tyto zásahy se propsaly do domů kolem Pohraniční ulice. Vykořenění Romové nedokázali žít v kamenných domech tak, jak jsme po staletí žili my.

Naproti domu bylo řeznictví Valenta — místo, které se stalo orientačním bodem pro všechny: „Bydlí tam, kde je Valenta.“ Pro děti to byl orientační bod, který voněl nejen masem, ale i příběhy a tajemstvím dětských her.

Na půdu jsme chodívali s Lubošem, vypráví Milena – Emílie – tajemná a na ní bedny od čajů z Indie a Nepálu, které dováželi za první republiky Frommovi — a v jedné z nich reklamní servis: konvička, a kalíšky ve tvaru jahody. Věci, které byly krásné, neobvyklé, a přesto tak obyčejné. „Kam to schováme?“ „Do spížky... a do novin... a jednou si to odnesu s sebou až se vdám“. A opravdu: zůstalo to schované až do dne, kdy se stěhovali z Pohraniční — a ty věci si vzala s sebou. Dodnes se trochu stydí za tu dětskou krádež něčeho, o čem dospělí už neměli ani tušení, že se na půdě ještě nachází.

Ta půda byla jako muzeum každodennosti. Půlka patřila Římanovým — Fromovým — jejich věci, jejich vůně. A na druhé straně jsme my věšeli prádlo, které se sušilo v teple rozehřáté střechy, v prachu i ve smogu města. A pak tady chodil tatínek Oskar. Občas se chodil opalovat na střechu. Obloha, která

ho stále přitahovala. Tam nahoře mohl na chvíli přestat být technikem, otcem a sousedem. A jen být člověkem, který vnímá a dýchá světlo.

Bířmování Emílie proběhlo v kostele Navštívení Panny Marie v Zábřehu nad Odrou. Nenápadném místě, které nese víc rodinné paměti, než by si tehdy dokázala představit. Právě tady se začal pomalu uzavírat kruh příběhu, který se začal psát dávno předtím, než se narodila.

Jen dva roky před ní zde bířmování přijal Jan Honus. Její budoucí manžel. Tehdy se samozřejmě neznali. Nevěděli o sobě nic. Nestáli vedle sebe, nepromluvili spolu jediné slovo. A přesto tu oba stáli – ve stejném kostele, před stejným oltářem, pod stejnou klenbou. Každý se svou rodinnou historií, se svými kořeny, které se zatím jen přibližovaly.

Jan a Emílie byli potomky linie, která vedla přes Studénku, Vysokou nad Kysucou, Dětmárovice, Wieliczku, Goleszów a Heřmanice. Míst, kde se mluvilo různými jazyky, kde se střídaly státy, hranice i režimy, ale kde lidé pořád žili, pracovali, milovali a zakládali rodiny. U všech se rodinný příběh skládal z přesunů, ztrát, návratů a vytrvalosti. Kostel v Zábřehu nad Odrou byl zase na chvíli průsečíkem těchto cest. Nikdo tehdy netušil, že se ty dvě linie jednou spojí. Že se jména z rodokmenů, která se po generace zapisovala odděleně, jednou ocitnou na jednom listu. Že se příběhy, které začaly v různých krajích Rakousko-uherské monarchie, v různých jazycích a v různých sociálních světech, setkají v jedné rodině.

Z rodinného archivu autora

Svazarm

Svatba Mileny a Jendy se konala 17. července 1965. Ale všechno, co k ní vedlo, začalo o dost dřív – úplně obyčejně. Tak, jak se lidé potkávají. Bez plánů. Prostě proto, že chodili na stejná místa a měli čas se dívat kolem sebe.

Jan měl v Hrabůvce souseda – Frantu Škodu. Chlap s motorkou. Takový ten typ, co ho kluk obdivuje už jen proto, že přijede, sundá helmu a motor ještě chvíli prská. Franta ho jednou natáhl do Svazarmu ve Vítkovicích.

Svazarm (Svaz pro spolupráci s armádou) byla masová branně-technická organizace v socialistickém Československu, která v letech 1951–1990 sloužila k ideologické a praktické přípravě obyvatelstva na obranu státu pod dohledem armády. Přestože byl silně politicky kontrolován, stal se pro statisíce zájemců klíčovým centrem technických zájmů, neboť pod svými křídly soustřeďoval exkluzivní aktivity jako motorismus a autoškoly, letectví, parašutismus, střelctví, radioamatérství či kynologii. Svazarm tak v sobě spojoval paradox totalitní indoktrinace s unikátní možností věnovat se finančně a technicky náročným koníčkům, ke kterým neexistovala jiná legální alternativa.

„Pojď se podívat,“ říkal. A Honza šel. Začal tam chodit pravidelně. Motorky. Závodů. Technika. Jel i pár závodů. A právě tam – mezi klukama, olejem, hlukem a řečmi o strojích – se potkal s Milenou. Nebyl v tom žádný velký plán. Milenina kamarádka Božka ji přemluvila: „Pojď tam se mnou, tam jsou samí chlapi.“ A měla pravdu. Tehdy tam byli Jenda i s bratrem Jindrou. A právě tam se dali do řeči. Milena se smála, když to po letech vyprávěla: „Víš, kolik jsem tam měla zájemců?“

Byl tam i jeden z Bělé, co jí říkal: „Pojď, já tě svezu.“ A Jenda se na to škaredě díval.

Nakonec to ale nebylo o tom, kdo má motorku nebo kdo se umí víc předvádět. Bylo to o tom, že si začali povídat. Jen tak. Normálně. A zjistili, že je jim spolu dobře. V zimě se scházeli často u transformátoru. Bylo tam teplo. A dalo se tam líbat. Taková malá ostravská romantika: ocelárna, beton, elektrina, mráz a dva lidi, co se k sobě tisknou, aby jim nebyla zima.

Oskar to samozřejmě nenechal jen tak být. „Nebyl líný se jít podívat,“ říkala Milena. Zajímalo ho hlavně jedině: kdo to je a odkud je. Hlavně, aby to

nebyl nikdo z Pohraniční nebo z Válcovní. Když viděl, že Jenda odjíždí jedničkou tramvají, uklidnil se. „Tak jo,“ řekl si v duchu. „Aspoň ne od nás, kde to je samé individuum.“ Jenda byl vytrvalý. „Vždycky jsem skákal v zatáčce na stupátko,“ vzpomínal. Někdy to nestihl a šel domů pěšky, protože mu ujela poslední tramvaj. Ale nevadilo mu to. Stálo to za to.

A o pár let později z toho byla svatba.

Od svatby až do roku 1967 bydleli všichni společně na Pohraniční 21. Bylo těсно, ale přesto veselo a zároveň klidně. Miládce a Oskárkovi se také narodila vnučka Zdeňka (1960), vnuk Libor (1966) a vnučka Kamila (1969). Zdenek už bydlel s manželkou Vlastou v Mariánských Horách. Když byl Liborovi rok odstěhovali se Milena s Jendou konečně do svého. Do novostavby panelového domu na Jasmínové ulici v Ostravě – Porubě.

Z rodinného archivu autora

Srpen 1968

Rok 1989.

„Babi, jak to bylo v roce 1968? Jak to vypadalo tady, ve Vítkovicích?“

„Víš, Rost'o... Nevím přesně, kolik bylo hodin. Možná kolem čtvrté ráno. Vím jen, že to nebyl sen. S Oskárkem nás probudil hluk pod okny. Ne takový, jaký jsme znali — úplně jiný. Nebyly to ty patrové blikající potvory, co vozily výkovky do válcovny trub. Ty jsme znali nazpaměť. Tenhle zvuk byl těžší. Hrubší.

Vyskočili jsme z postele a postavili se k našim dvojitým oknům.

A tam... Po Pohraniční ulici jela kolona tanků. Tanky T-54 s rudými hvězdami. Pásky drtily čerstvě položený asfalt, jako by to byla hlína. Zem se třásla. Okna drnčela. Celý dům byl vzhůru.

Oskar stál vedle mě. Dlouho mlčel. A pak — on, který nikdy nemluvil sprostě — řekl jen:

„Je to v prdeli.“

Zapnul rádio. Nic. Jen šum. Zase válka. Zase cizí uniformy.“

Pan Říman za oknem ve vedlejším bytě jen strnule stál a z očí mu tekly slzy.

„Kolem půl šesté se začal oblékat do práce. Jako každý den.

„Oskare, nikam nechod',“ prosila jsem ho.

„Musím,“ řekl. „Musím vědět.“

Šel mezi tanky. Mezi vojáky, co si pokuřovali a měli odjištěné samopaly. Mladí kluci. Unavení. Nevyspaní. Cizí.

Před hlavní branou ocelárny stály tanky s hlavními namířenými přímo na vrátnici. Jako by se chystaly střílet do lidí. Do těch, co zrovna odcházeli z noční směny.

Podářilo se mu projít. V kanceláři zapnul rozhlas po drátě. Nečekal nic. Jen šum. A pak se to ozvalo:

„Tady Československý rozhlas Ostrava... Jsme okupováni. V noci na 21. srpna 1968 překročila vojska Sovětské armády a společně s ní 2. Armia Wojska Polskiego státní hranice v prostoru Bohumín–Chotěbuz.“

Říkal, že v tu chvíli ho pálila záda. Jako tehdy. Po výsleších po polském záboru Dětmovic. Jako když přišel Wehrmacht. Myslel si, že už to všechno máme za sebou. A najednou nevěděl. Zůstat v práci? Jít protestovat na Prokešovo náměstí? Nebo se vrátit domů a chránit rodinu?

„Nemůžou nám dát už všichni konečně pokoj?“ vztekle chvíli mluvil sám se sebou.

A já jsem doma seděla u okna a poslouchala tanky a povely velitelů v ruštině. Měla jsem pocit, že jsem se zase vrátila do válečných Dětmarovice.

A víš co, Rost'o? Nejhorší nebyl strach. Nejhorší bylo poznání: že dějiny se neptají, co chceš a po čem toužíš. Jen tě nutí reagovat. A obstát. A pokud to jen trochu jde, zůstat slušným člověkem. Sviním je to jedno. Jednou svině, vždycky svině.“

Zůstalo to v něm hluboko uložené... Hodnoty, které buď v sobě máš, nebo nemáš. Jako je měli Miládka a Oskárek.

A ten malý asijský bůžek, kterého kdysi Miladě věnoval mladý německý důstojník, teď znovu z bílého sekretáře v kuchyni sledoval, jak se dějiny opakují. Zatímco se město plnilo nenávistí a strachem, Buddha se dál usmíval svým nehybným, kamenným úsměvem. Jako by říkal, že i tahle tma jednou přejde, stejně jako přešla ta předchozí.

Obsazení Ostravy bylo součástí invazní operace Varšavské smlouvy „Dunaj“, zahájené v noci z 20. na 21. srpna 1968. Ostrava patřila mezi prioritní cíle kvůli těžkému průmyslu, hutím a dopravním uzlům a také kvůli blízkosti polských hranic. Hlavní sílu tvořily sovětské jednotky 24. motostřelecké divize (tzv. Železná divize), doplněné jednotkami 2. Polské lidové armády. Vojska překročila hranice v prostoru Bohumín–Chotěbuz kolem 23. hodiny 20. srpna. Ostrava byla obsazena přibližně kolem 2. hodiny ráno 21. srpna 1968. Okupanti obsadili především Novou radnici, krajské orgány KSČ a SNB, poštovní a spojové uzly, mosty a železniční infrastrukturu. Vítkovické železářny (VŽKG) byly okamžitě zajištěny vojenskými jednotkami, aby se předešlo stávkám a odporu. Těžká vojenská technika byla po jednáních postupně stažena z centra města na okrajové lokality.

Normalizace

Po srpnu 1968 nepřišla jen okupace. Přišlo ticho. Těžké, hutné, normalizační ticho, ve kterém se znovu začalo třídit. Ne podle schopností nebo skutečných zásluh. Ale podle podpisů. Podle ochoty přizpůsobit se. Podle toho, kdo je ochoten říct, že to vlastně nebyla okupace, ale „bratrská pomoc“.

Oskar nepodepsal. Nevstoupil do KSČ. Nepodepsal souhlas s okupací. Nepřihlásil se k žádnému z nových „stanovisek“. Nechodil na schůze, kde se mluvilo jazykem, který znal až příliš dobře z minulosti. Jazykem, který zněl pokaždé jinak – jednou říšsky, jindy třídně – ale vždycky chtěl totéž: poslušnost a mlčení.

Nebyl hrdina. A nikdy se za něj nepovažoval. Jen už věděl, kam podobné věci vedou. Zažil polský zábor Těšínska. Viděl Wehrmacht. Přežil válku. Viděl znárodnění. Viděl, jak se ze slušných lidí stávají udavači – a z udavačů autority. Věděl, že každá moc, která žádá podpis výměnou za klid, si nakonec vezme víc.

A tak zvolil cestu, která nebyla snadná, ale byla jeho.

Zůstal technikem. Odborníkem. Člověkem, bez kterého se provoz neobešel – ale kterého nebylo možné pustit dál. Neudělal kariéru. Nešel nahoru. Ale ani dolů. Držel se přesně tam, kde mohl pracovat poctivě a bez lží. Ve světě výkresů, razníků, měření a řešení problémů, které měly jednoznačné odpovědi. Buď to funguje, nebo ne. Žádná ideologie.

Milada to nesla tiše. Věděla, že jejich život nebude snadný. Že nebudou mít výhody, na které jiní dosáhnou právě díky podpisům. Ale věděla také, že doma zůstane něco důležitějšího než klid: čistý stůl.

Dětem nikdy neřikali: „musíš“. Spíš: „Víš, proč my tohle neděláme?“.

Normalizace nebyla o jednom rozhodnutí. Byla o tisících drobných každodenních voleb. O tom, co řekneš v práci. Co neřekneš. Kdy se zvedneš a kdy zůstaneš sedět. O tom, jestli se zasměješ vtipu, který není vtipný, nebo mlčíš.

Oskar mlčel. A pracoval.

Rodina žila dál. Děti dospívaly. Svět se zase uklidnil. Tanky zmizely z ulic, ale zůstaly v paměti. A taky v rozhodnutích, která se už nedala vzít zpět.

Normalizace nebyla bouře. Byla to dlouhá zima. A oni ji přežili – bez toho, aby ztratili sami sebe.

Možná to nebyl velký příběh odporu. Ale byl to příběh charakteru. A ten se v rodinách dědí jinak než stranické legitimace.

Reverz

V červnu roku 1972 se Oskárkovi a Miládce narodil vnuk. Dostal jméno Rostislav. O rok předtím, přesně na den, se narodila vnučka Martina. Radost, která přišla s narozením dítěte, ale téměř okamžitě vystřídal strach. Malý bojoval o život. Skončil v nemocnici v Zábřehu a nevypadalo to dobře. Lékaři mluvili opatrně, ale jejich slova tížila jako kámen. Tvrdili, že bude pravděpodobně těžce hendikepovaný. Popisovali stav, kterému říkali opisthotonus – výrazné křečovitě prohýbání těla a záklon hlavy, příznak neurologické anomálie. U novorozenců to znělo děsivě. Jako něco, co se už nedá vzít zpátky. Jako rozsudek, který se už jen formálně vyslovuje.

Příčina ale byla prostá. Nad jeho postýlkou, za sklem určeným pro návštěvy, visela plyšová hračka. Byla umístěná za jeho hlavou. A on – zbavený jiných podnětů – se za ní znovu a znovu otáčel. Dětský reflex, touha po pohybu, po barvě, po tvaru. Jenže v nemocničním světě tabulek, grafů a diagnóz se z jednoduchého vysvětlení stává problém.

Když lékaři oznámili, že chtějí zkusit „alternativní“ postup – punkci mozku – Oskar už to dál nevydržel. Stál u postýlky a díval se na vnuka. Viděl v něm život. Ne diagnózu ale život.

„Mileno,“ řekl rázně. „Ber ho domů. Podepíšeme revers. Jestli má umřít, tak ať umře doma.“

Bylo to rozhodnutí, které se nedělá lehce. Ošetřující lékařka spustila dlouhý monolog o nezodpovědné matce, o rizicích, o statistikách. Odpovědnost byla přehozena. Strach zůstal. Ale Oskar už dávno věděl, že autorita neznamená pravdu. A že systém se může mýlit – někdy fatálně. Podepsali revers.

Doma se stalo něco, co lékařské zprávy neumějí zachytit. Do dvou měsíců Rost'a přibral na normální váhu. Přestal se křečovitě zaklánět. Reagoval. Smál se. Rostl. Dál už vyrůstal jako každé jiné dítě.

Milena se té zkušenosti nikdy úplně nezbavila. Zůstala v ní hluboko. „Vždyť mi málem umřel,“ říkala. Její mateřství bylo ochranné, bdělé, někdy až přehnané. Ale pochopitelné. Když jednou stojíš nad hranicí života a smrti, už se na svět díváš jinak.

Oskar tím rozhodnutím pravděpodobně zachránil vnukovi život. A muselo to být jedno z nejtěžších rozhodnutí jeho života. Vědomé odmítnutí odborné autority. Podpis pod papírem, který znamenal převzít plnou odpovědnost. Za život i za smrt. Reverz.

Jenže čas je nemilosrdný a nikdy nečeká, až se člověk znovu nadechne k normálnímu a klidnému životu. V roce 1973 objevili lékaři při preventivní prohlídce na Oskarových plicích nevýrazný stín. „Budeme sledovat,“ řekli. O rok později už byl nález zřejmý. Diagnóza byla neúprosná – rakovina plic. Tenkrát se nechal přesvědčit k punkci – k odběru vzorku. Metastázy se roz-
běhly rychle. Tělo začalo selhávat, duše zůstávala nezlomená. Vždy je přece nějaká naděje.

20. března 1975 Oskárek zemřel. Bylo mu teprve šedesát let.

Pro rodinu to byla obrovská rána. Pro vnuka, kterému zachránil život, to byla ztráta, kterou si nemohl pamatovat. Zná ho jen z fotografií. Nemá na něj žádnou vlastní vzpomínku. Žádný hlas. Žádné objetí, byť reálně bylo. Jen příběhy...

Oskar v něm znovu ožívá až teď. Při psaní. Při listování dokumenty z rodinného archivu. Při čtení mezi řádky. V zásadních rozhodnutích, která se v rodině opakují. V tom, že někdy je potřeba říct ne – i když to znamená být na to sám. A riskovat.

Roky běžely dál. Miládka bez Oskara nikdy nebyla sama. Její život se propojil s vnoučaty, s Mikulášem a prázdninami dětí na Pohraniční, s každodenní péčí a přítomností. Jejich dětství je s ní nerozlučně spojené.

Pak přišel rok 1989. Sametová revoluce. Svatby vnuček a vnuků. Najednou oslava sedmdesátin. Pak osmdesát. Čas se neuvěřitelně zrychlil.

Miládka zemřela 14. června 2007 ve věku osmdesáti sedmi let. Milena s Rost'ou byli s ní do posledních chvil v LDN v Radvanicích. Milena až do úplného konce. Beznadějná léčba ve Vítkovické nemocnici byla ukončena.

„Paní doktorko,“ zeptal se Rost'a tiše. „Řekněte mi, jak je na tom doopravdy babička.“

„Vaša stará mama umiera,“ odpověděla lékařka slovensky a formálně. „Je mi to ľúto.“

Z rodinného archivu autora

Doslov

Často se v duchu vracím do té stodoly, v níž jsem roku 2002 ve snu stál. Kde to všechno začalo. Tehdy jsem cítil tíhu – tíhu nevyřčeného, tíhu zapomenutého. Dnes tam vlastně stojím znovu, ale vzduch už není tak těžký. Jako by dopsáním těchto příběhů všechny ty duše našly svůj klid. Usmívají se. Nikdo už nemusí mlčet, nemusí nést všechnu bolest světa sami. Kruh se uzavřel. Sen se stal skutečností a příběhy, které nás spojují, jsou teď o něco jasnější. Historie rodu už není jen mlhavou vzpomínkou na všechna ta jména, je to pevná cesta, po které můžeme jít dál.

Tato kniha neměla ambici být dějinami Ostravy. A přesto se jí svým způsobem stala. Příběh nezačíná v Ostravě. Naopak. Začíná mnohem dřív – a jinde.

Ve Studénce, na skromných políčkách a na panském, kde se bojovalo o přežití.

V Lipniku v Haliči, kde se ve Wieliczce těžila sůl a kde jiné rodiny tvrdě pracovaly v lesích Kamienniku.

Na bojištích Velké války, kde zahynul Vincenz.

V Góleszówě, ve Slezsku. V krajině, kde se míchaly jazyky, tradice, kultury a víry.

Ve Vysoké nad Kysucou a Vyšnom Kelčove, na Slovensku, v nádherných Beskydských horách, odkud se v rámci pudu sebezáchovy odcházelo za prací jinam.

V Heřmanicích, v rolnické obci, kterou později pohltila velká Ostrava a navždy změnila zavedený řád věcí.

A nakonec i v Moravské Ostravě, v rodině Martina Šrubáře.

Odtud přišli lidé z předchozích generací a jejich rodiče narození po roce 1800 – jako Vincenz Honus, Marie Šrubařová, Magdaléna Janetková, Josef Lampa a Emílie Kopková. Nebyli hrdinové dějin, ale byli jejich součástí. Jedni z mnoha. Přesouvali se za prací. Zakládali rodiny. Přijímali svět takový, jaký byl – snažili se, tvrdě pracovali a usilovali o svůj kousek štěstí. Stejně jako my v dnešních časech. Ale překážky, které jim nemilosrdná historie přinesla do jejich životů, jsou nesrovnatelné s tím, čemu čelíme dnes.

Ostrava a Slezské Těšínsko byly svědky všeho: zrození průmyslové Ostravy, dolů, hutí, polského záboru, německé okupace, osvobození, poválečných čistek, znárodnění, normalizace – střídání nadějí a zklamání. A přesto to město samo o sobě neselhalo. Protože město nejsou režimy. Město jsou lidé.

Dějiny se neptají, jestli chceš být jejich součástí. Jen tě postaví doprostřed a sledují, co uděláš. Lidé v této knize nebyli velkými hrdiny. Ale obstáli. Byli hrdiny svých vlastních životů. Narodili se a zemřeli. Poslali se dál – v dětech. Pochybovali, a nakonec se museli nějak rozhodnout, aniž tušili, co přinese další den.

Tuto knihu jsem nepsal proto, abych někoho soudil. Ani proto, abych z rodinných příběhů dělal legendu. Psal jsem ji proto, abych porozuměl. Jím i sobě. Historii, která tudy kráčela. Místům, odkud pocházíme. Lidem, kteří tu byli přede mnou a kteří neměli možnost své příběhy veřejně vyprávět.

Když jsem začínal, myslel jsem si, že hledám minulost. Dnes vím, že jsem hledal spíš kořeny a hodnoty, které v sobě mám a nevěděl jsem, odkud se vzaly. Hledal jsem pochopení toho, odkud jsem přišel.

Tahle kniha není „pravda“ o historii Ostravy. Je to pokus o poctivé vzpomínání. A pokud má nějaký smysl, pak snad ten, že připomíná, že i obyčejní lidé mohou projít dějinami, aniž by se museli klanět těm, kteří jsou zrovna u moci.

Stačí zůstat slušný. A nezapomenout, odkud jsme přišli – a komu vděčíme za život, který žijeme.

Ostrava – Michálkovice, 18. ledna 2026

Obsah

Proč psát o rodinné historii.....	1
Sen.....	2
Vincenz Honus – prolog	3
Marie Šrubařová–Honusová (1872–1928)	4
Zábřeh nad Odrou na prahu moderní doby	6
Vincenz Honus (1883–1916)	8
Vítej	8
Do školy.....	10
Konec školních let	13
U koní	15
Cesta z panství.....	17
První noc u Matějových–srpen 1897.....	19
Vítkovické horní a hutní těžířstvo	23
První den	25
Rok za rokem.....	27
Setkání.....	29
Vincek vítá rodinu	30
Marie	33
Svatba na statku.....	36
Antonie a Ludvík.....	38
Odveden	41
Kolomyja a východní fronta v zimě 1915–1916.....	43
Vincenz Honus – epilog	45
Magdaléna Janetková–Biliková (1899–1969)	48
Tancovačka.....	48

Josef Bilík (1902–1987)	50
Žena moja.....	52
Chalupa pod hřebenem	53
Jana Janetková–Honusová (1922–1997).....	57
Za lepším	60
Odjíždím.....	63
Holušovi	65
Vůně těsta.....	67
Vánoce	69
Patnácté narozeniny	71
Zásnuby	73
Hořký osud Sudet a stín Protektorátu.....	75
Ludvík Honus (1913–1971).....	78
Kdy se vrátíš?	80
Československo	82
Vápno, oheň a železo.....	84
Jan a Jindřich.....	87
Křest.....	89
Zábřeh nad Odrou 1945	90
Ano po válce	91
Dětství–Jan.....	93
Letiště.....	97
Oheň	99
Emílie Kopková–Lampová (1898–1966)	101
Slezská svatba.....	104
Tichá jistota ve středu rodiny	106
Děti.....	108

Domov v pohybu.....	110
Stáří.....	111
Josef Lampa (1893–1977) – zapsané vzpomínky.....	113
Vystěhování z Haliče	115
Heřmanice	118
Chudé dětství, první četba a formování.....	120
Otec a práce v dětském věku.....	122
Šachta	124
První vzory.....	127
P.A. – Politischer Agitator	130
Zápisky z Velké války	133
Válečný deník – východní fronta	136
Válečný deník – Itálie a Dolomity	142
Válečný deník – poslední zima války.....	146
Primátorem na 480 hodin	149
Josef v zrcadle dějin	153
Oskar Stoklasa (1915–1975).....	155
Dům, který zmizel.....	155
Dětmárovice meziválečné.....	158
Družstvo Budoucnost, Oskar a Miládka	159
Bojová vozba	162
Mobilizace a čekání	165
Hořkosladký návrat domů	167
Milada Lampová–Stoklasová (1919–2007)	168
Polský zábor Dětmárovic.....	170
Dětmárovice po polském záboru.....	171
Život v Říši.....	173

Na konci války	178
Naděje, strach a krev odnikud	179
Buddha.....	181
Osvobození	183
A znovu přišel čas účtování	185
Jaro 1946.....	188
Stěhování	190
Pan domácí.....	193
Skončí to někdy?	195
Relativní klid	197
Milena – dospívání	200
Svazarm.....	204
Srpen 1968.....	206
Normalizace	208
Reverz	209
Doslov	212

Ostrava v krvi je kniha o tom, jak se velké dějiny zapisují do obyčejných životů a jak je možné jimi projít, aniž by člověk ztratil sám sebe. Dějiny se neptají, jestli chceš být jejich součástí. Prostě tě postaví doprostřed a sledují, co uděláš.

